TREBALL SOBRE PERSONES VINCULADES A LA FE CATÒLICA, EVANGÈLICA I MUSULMANA RESIDENTS A LA CIUTAT DE VIC: LA SEVA ACTITUD DAVANT LA MORT.
Creences i valors.

Assignatura: T.F.C.
Jaume Vallverdú Vallverdú
Elisenda Ardèvol Piera
Alumna: Montserrat Lorenzo Ávila

INDEX

1- -**INTRODUCCIÓ: 4-14**

1.1 Presentació i justificació del treball
1.2 Marc teòric
1.3 Objectius i metodologia

2- CREENCES, VALORS I SENTIT RELIGIÓS DE LA VIDA I DE LA MORT: 15-28

2.1 Preàmbul
2.2 El Catolicisme
2.3 El Cristianisme evangèlic
2.4 L'Islam
2.5 Funerals cristians i musulmans

3- ANÀLISI COMPARATIVA DE LES ENTREVISTES REALITZADES: COMPORTAMENTS SOBRE LA VIDA I LA MORT BASAT EN LES CREENCES I VALORS EN LES RELIGIONS CONSIDERADES: 29-37

4- -CONCLUSIONS 38-39

5- BIBLIOGRAFIA 40-41

6- ANNEXES 42-78

AGRAIMENTS:

Voldria agrair a totes les persones que m'han ajudat a realitzar aquest treball ja que sense elles no hauria estat possible: al meu tutor i consultor el Sr. Jaume Vallverdú, pels seus suggeriments i suport, a la professora Elisenda Ardèvol que s'ha incorporat últimament en la revisió del treball i li dono gràcies per les seves recomanacions i recolzament, a les persones que he entrevistat pel seu acolliment, amabilitat i empatia que han mostrat. Dono gràcies a l'Enric Costa per la seva revisió gràfica i per últim agrair a la meva família: marit, fills i pare per suportar les meves neures i la falta d'atenció durant tot el temps que ha durat aquesta assignatura. Gràcies a tots.

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Presentació i justificació del treball

La ciència ens ha donat el telègraf, l'electricitat, la medicina,
la religió ens presta serenitat, equilibri moral, salut espiritual
(Boutroux, 1845-1921 filòsof francès)

El comportament de l'home davant la mort al llarg de la història ha estat sempre ple d'ambigüitat, entre la inevitabilitat de la mort i el seu rebuig. La consciència de la mort és una característica exclusiva de l'home, l'home és l'únic animal que sap que envelleix, que sap que ha de morir, que li dol el fer-se gran i perdre les seves aptituds i tem a la mort.

Les societats modernes occidentals de la nostra època valoren extremadament les coses materials, el triomf, l'acció, el tenir, el culte pel cos. Sembla que primer actuem i llavors som. Considerem que gaudim de plenitud quan conservem totes les nostres facultats, una satisfactòria posició econòmica, també una bona relació amb els demés etc. L'home té la necessitat de ser lliure per poder decidir allò que ell creu que és millor. Ens construïm personalment i a la vegada col·lectivament i això fa que visquem d'una forma determinada, però quan la situació no es pot controlar i esdevé un procés que desconeixem, les nostres actituds, el nostre "jo" queda atordit. La mort doncs, se sent com una contradicció al desig d'actuar en el món i de créixer en llibertat.

Personificada o no, amb nom femení (mort, defunció) o masculí (traspàs), la mort és un fet real [1]. S'ha escrit molt sobre la mort, però malgrat tot no se'n parla. És un tema que genera pors, incomoditat, mal estar, incerteses. A occident sol ser un tema tabú. Cadascú segons les seves creences i valors, o segons la seva concepció religiosa, té una actitud teoricopràctica personal enfront de la mort.

La justificació d'aquest treball ve donada en part per la meva professió, la infermeria. Des de l'any 1983 fins al 98 aproximadament exercia en l'àmbit assistencial i en els últims anys la desenvolupo en el docent. La mort és un tema que sempre està present en el nostre col·lectiu. Veure morir a les persones i proporcionar-los les cures necessàries forma part del nostre treball diari.

El patiment de les persones moltes vegades és inevitable. Sovint es pot resoldre el patiment físic, però el social, el psicològic i l'espiritual és difícil, en part perquè en moltes ocasions el professional sanitari no és conscient d'aquest tipus de sofriment. Morir pot representar la finitud o bé l'inici d'una nova forma de vida. Posa de relleu el sentit de la vida, de l'obra que ha construït cada ésser humà, pot significar un alleugeriment del patiment o bé una entrada a un món nou desitjat.

El comportament de les persones en relació a la vida i la mort és variat. Què influeix en aquest comportament?. Les seves creences, els seus valors, la religió, la societat..? són tota una colla de preguntes que originen l'interès central d'aquest treball: l'esforç d'aproximar-se al procés de mort, de dol des del punt de vista de la religió, i, més concretament, de les creences, valors i guies de comportament que aquesta proporciona als creients.

[1] . Thomas, Louis-Vicent. *La muerte*, *una lectura cultural* Barcelona: ed. Paidós, 1991

Avui en dia, la gent ja no segueix una sola pauta de comportament davant la mort, hi ha llibertat de culte i diversitat cultural, que fa que es doni diversitat d'alternatives que la

societat ha de tenir en compte. Un exemple és la comunitat catòlica, en el si de la qual hi ha una gran variabilitat, des dels no practicants, fins als creients que segueixen la doctrina fil per randa. L'altre és l'aparició de les religions evangèliques, que s'estan imposant en determinats col·lectius i que generen diferents actituds davant la mort. Finalment, hi ha el cas de la comunitat musulmana de la ciutat de Vic, cada dia més nombrosa, que aporta diferents creences, valors i comportaments davant la mort. Davant tot aquesta colla de canvis en aquesta diversitat cultural, cal preveure que tot plegat porta i portarà noves necessitats que s'hauran de satisfer.

M'he fixat doncs, en l'experiència, la vivència i l'actitud davant la mort de persones vinculades a la fe catòlica, evangèlica i musulmana residents a la ciutat de Vic. L'estudi està fet a Vic perquè és la ciutat on visc però crec que és un fet que es podria traslladar arreu de Catalunya. Aquest treball és un intent de conèixer millor i de primera mà els diferents comportaments religiosos. Conèixer-los pot ser útil per a la meva professió com a infermera, però també per als hospitals, serveis funeraris, àrees bàsiques etc. així com també a la societat catalana i vigatana en concret, per tal d'obrir-se i acceptar aquesta nova realitat.

La meva curiositat o estímul per fer el treball es basa en esbrinar si la tradició cultural, la formació religiosa o les creences de les persones que viuen a la ciutat de Vic, influeixen en el comportament davant el procés de morir. D'aquesta manera si coneixem el seu comportament podrem entendre millor la seva actitud i donar l'atenció i l'acompanyament adients tant en el procés de morir com en el de dol. Exposo les dades demogràfiques de la ciutat per tal de situar-nos davant el procés de mobilització de ciutadans.

DADES DEMOGRÀFIQUES DEL MUNCIPI DE VIC[2]

	HOMES	DONES	TOTAL
Estat espanyol	14561	15815	30376
Europa de l'est	93	106	199
Resta d 'Europa	107	76	183
Magribins *	2137	1370	3507
Subsaharians *	1189	323	1512
Llatinoamericans*	709	794	1503
Asiàtics	197	79	276
Altres	11	11	22
TOTAL	**19004**	**18574**	**37578**

(*) Subsaharians: Ghana i Nigèria
Llatinoamericans: Equador i Colòmbia
Magribins: Marroc (zona de l'Atlas: Nador)

Percentatge población immigrada: **19,17 % del total**
Nombre de nacionalitats diferents al municipi**: 86**

[2] Dades extretes del padró de l'ajuntament de Vic el setembre de 2004 .

Com en molts indrets l'emergència de diferents societats en contacte ha dut al trobament de veritables canvis i és evident que els canvis que sorgeixen de la convivència de diferents cultures i religions fa o farà possible noves societats. Possiblement es modificaran, a llarg termini, actituds, valors, estructures socials, econòmiques i de poder. És necessari reflexionar, sobre tot, cap a on anem i que és el que volem per tal de poder donar sentit a tot allò que ens dona incertesa en els moments de canvi. Val a dir que fins al moment la convivència en la nostra ciutat, entre les diferents cultures és bona. Vic és en aquest aspecte, una ciutat tranquil·la.

El treball es basa en un conjunt d'entrevistes realitzades a persones dels tres col·lectius religiosos sobre els quals vull aprofundir com a religions avui en dia majoritàries a la ciutat i a molts indrets de Catalunya. Per tal d'analitzar el contingut de les entrevistes he seguit dos procediments:

El primer: contrastar les dades proporcionades pels meus entrevistats amb el que sabem de les tres creences respectives a partir d'informació documental. En aquests sentit, el capítol segon està dedicat a aprofundir en cadascuna de les tres creences, tractant-se per separat. Per una part, es tracta d'introduir al lector en les diferents creences i com aquestes comporten diferents actituds davant la mort. Per l'altra es tracta de veure com els entrevistats mateixos descriuen les seves vivències davant la mort, i quin sentit té per les diferents comunitats el fet de viure i el fet de morir.

Així ens proporcionarà una descripció de les creences, valors i comportaments des de la pròpia perspectiva dels actors socials. Fet molt important, ja que ens dona coneixement de primera mà sobre els diferents tipus de creences, tal i com experimenta la gent avui en dia, i no només com indiquen els manuals o dogmes de fe. Així intercalaré informació gràcies les seves pròpies veus a partir de fragments significatius extrets de les entrevistes.

El segon procediment ha seguit una estratègia comparativa. Un cop examinades per separat, la intenció del capítol tres es presentar les diferents similituds que he trobat en aquestes diferents pràctiques religioses, per tal de veure que no només influeix l'espiritualitat o la fe, sinó que existeixen diferents paràmetres i factors que intercedeixen directa i indirectament en la persona, en la seva manera de pensar i actuar, en com viu els propis esdeveniments i els dels demés. Com veurem, la mort és una vivència individual que ningú pot compartir amb nosaltres, tanmateix, cada religió dóna una certa homogeneïtat a aquestes experiències, i per tant, podem dir que les actituds davant la mort responen no només a diferències individuals, sinó també culturals i socials. La religió com diria Durkheim és un fet social, un fet col·lectiu.

En conjunt busco l''aproximació al comportament de les persones en el moment de la mort. Què en pensen, com la viuen, quin suport reben etc. Si coneixem una mica més els seus valors i les seves creences es podrà aconseguir una millor entesa i respecte. Així es tracta de realitzar una comparació de les entrevistes, d'aquesta manera i en cas necessari es podrà actuar millor sobre els paràmetres desconeguts, s'obtindrà informació sobre el procés de mort en els diferents casos i en les incerteses i problemes que puguin presentar. Les entrevistes en aquest treball són significatives ja que a través de les seves veus podré conèixer i sobretot valorar què és el que realment senten i volen, quines són les necessitats de cadascú i si és convenient actuar.

L'observació directa sobre la persona i el seu entorn, mostra que el comportament de les persones ha estat totalment diferent en les diferents cultures, la musulmana i la cristiana. Una de les anècdotes és que en la primera visita a una casa musulmana em van fer seure a

terra, junt amb el matrimoni que entrevistava. La senyora de la casa es va asseure a terra amb les cames al costat i jo em vaig assentar a terra amb les cames creuades i tot plegat me'n vaig adonar de que la meva posició no era correcta i ràpidament em vaig canviar de postura posant les cames a un costat. Ells no em varen dir res, però gràcies a l' observació en referència a les seves mirades i actituds, vaig comprendre que era millor canviar de posició de forma natural, sense donar-li importància a la qüestió, era a casa seva i havia de respectar aquelles formes per tal que no es trobessin incòmodes amb mi, aquí voldria fer incís en la importància que té la comunicació no verbal.

També, l'observació feta a l'hospital en la sala d'espera dels malalts, vaig comprovar que l'actitud que tenen uns i els altres també és diferent. La sala està situada a la tercera planta de l'Hospital General de Vic, la meva presència era totalment ignorada pels observats, ja que es deurien pensar que era un acompanyant de qualsevol altre malalt. Vaig estar-hi cinc hores i ningú no em va demanar res, ni acompanyants ni personal sanitari, excepte un nen que jugava amb una pilota i de tant en tant s'acostava a mi, però la seva mare el retirava ràpidament, no vaig entendre que li deia perquè el seu llenguatge era l'àrab.

En aquest període de temps vaig observar que les actituds d'uns i altres era diferent. Les persones musulmanes es distingien per la seva indumentària i pel seu aspecte físic, no restaven mai soles, parlaven molt, sempre eren tres o quatre que s'acompanyaven unes a les altres. Les persones autòctones estaven soles, o com a màxim anaven de dues en dues, una entrava i l'altre sortia, el relleu era unipersonal, el silenci era la gran companyia. De cara al vespre, cap a les vuit de la tarda la cosa va canviar, les persones de procedència musulmana, concretament les dones van marxar i va ser el sexe masculí qui es quedava a la sala d'espera, possiblement les dones van anar a fer el sopar i a tenir cura de la canalla. Les persones de la nostra cultura van augmentar en el seu nombre, la qual cosa es podria atribuir a que havien plegat de treballar. Cap a les nou del vespre vaig marxar i en la sala d'espera només hi havia una noia jove que em va dir que esperava la seva mare i el seu pare per marxar, estaven vetllant a la seva àvia.

Cadascú de nosaltres sent la necessitat d'eludir aquest tema, però tard o d'hora haurem d'afrontar-lo. Hem de considerar doncs la nostra pròpia mort.

Integrar la pròpia mort significa viure. Integrar la mort en el context de la vida pot ser un símbol de maduresa i creixement humà i religiós, seria el que Heidegger anomena "mort injectada en l'existència del subjecte". Qui és capaç de parlar de la seva pròpia mort pot ajudar a elaborar el dol al seus malalts o persones més pròximes i pot comprendre les seves pors i ajudar a superar la complexitat del procés[3].

En totes les carreres, t'agrada arribar al final sentint
el goig de poder-les finalitzar,
però ni ha una que no hi voldries arribar mai.
(Fredi, corredor desconegut)

[3] Gomez, M. *Medicina paliativa. La respuesta a una necesidad*. Madrid: ed. ARÁN, 1998

1.2 Marc teòric

Els plantejaments i les temàtiques presents en aquest treball s'han situat en el marc teòric sobre la mort i des de diferents perspectives (filosofia, sociologia i antropologia), per tal d'entendre com les diferents formes de viure el procés, l'eternitat o el més enllà, la finitud de l'home com a home, etc. responen a una variabilitat no només personal, sinó també social i cultural

L'avaluació de tot el procés que implica la vida i la mort es pot realitzar des de molts punts de vista. He escollit tres eixos d'anàlisi: les creences, els valors i els comportaments. En la primera part presento els temes generals pel que fa referència a la vida i la mort en cadascuna de les diferents religions d'interès en aquest l'estudi, per altra banda valoro el comportament de les persones o actituds quan viuen o parlen d'aquest procés i per últim explico com influeix en tot el seu comportament o manera de fer les seves creences.

Sempre m'ha fet reflexionar, aquella frase del filòsof M. Heidegger que deia "la persona quan acaba de néixer ja és prou gran per morir". Segons L-Vicents, Tomas en el seu llibre *"la muerte"* parla de la varietat dels moribunds als quals influeix la causa de la mort, el tipus d'agonia que presenta, el lloc de la mort, l'edat del difunt, l'entorn social etc.. el morir és una relació entre el moribund i sobrevivent. Hi ha morts que poden fer trontollar als que viuen, segons Tomas, el que mor s'emporta una part del que viu, i el que viu (segons el lligam establert) es queda amb quelcom del mort. En aquest sentit es valorarà a través de les entrevistes la resposta dels familiars quan algú proper es mort, quin són els seus sentiments i quines eines tenen de suport per superar la pèrdua.

Un dels autors que més ha estudiat el procés de mort ha estat la Dra. Kübler-Ross, ella ha realitzat diversos estudis sobre les persones i el seu entorn quan estan al final de la vida. Una de les principals qüestions que em plantejo sobre aquest tema és que la persona que veu que s'ha de morir o bé que es planteja el tema de la mort, té la preocupació pels que deixa en aquest món. La resposta que dona la Dra. en aquest punt s'inscriu a oferir-se i saber com ajudar als que queden, a comprovar si la persona ha solventat tots els seus assumptes pendents, si s'ha fet testament, i si s'ha parlat del tema amb els seus familiars[4], valorar quins recursos disposen els que queden. Primària la xarxa social de recolzament que les persones poden comptar en el moment de viure aquell dol per la pèrdua. Totes aquestes qüestions són les que en un ítem o altre queden reflectides en les entrevistes.

Hem de tenir en compte que les mesures de confort van relacionades directament amb l'objectiu de cada usuari. El confort que desitgem per les persones variarà segons l'individu i família que atenem. Per aconseguir una bona entesa s'hauran d'aplicar estratègies i habilitats en la comunicació com per exemple: escoltar, entendre i comprendre. Necessitem una escolta activa, mantenir un diàleg cordial, deixar temps per les respostes etc. l'objectiu principal en aquest punt és identificar els sentiments que vol expressar la persona. Aquest és un dels aspectes més importants que he treballat en les entrevistes, especialment de cara a la seva possible utilitat pels treballadors socials, metges i infermers.

Un altre dels aspectes que he tingut en compte en aquest treball és que quan parlem que tot el que es fa en els enterraments, els rituals etc., representa un missatge pels vius. Tot el que es fa davant la mort i el procés de morir, reafirma doncs la vida dels vius. Ressenya del Sr. Krishnamurti del qui es diu que les seves reflexions, discursos i escrits van dirigits a tot el món, sense cap connexió religiosa i sense identificar-se en cap país. Ell comenta que el gran temor a la mort, es degut al seu desconeixement, però com podem

[4] Kübler-Ross, E. *Preguntas i respuestas a la muerte de un ser querido*. Barcelona: ed. Martínez Roca, S.A. 1998

conèixer-la si no l'experimentem?, la seva gran reflexió ve donada per analitzar realment que és el que ens fa por.[5] Aquest és un altre dels aspectes que treballo.

Una de les bases teòriques del treball és pensar que la persona subsisteix en la seva estructura, la seva identitat es manté a pesar que experimenta transformacions i canvis. Hi ha quelcom que subsisteix a l'ésser humà, que el manté al llarg de la seva vida a ser com és. Tanmateix a nivell cultural l'home també experimenta canvis importants [6]. El que ens sembla "natural" pot ser només una tradició cultural molt arrelada. En aquest cas el fet d'estudiar altres cultures i religions que s'instal·len en una ciutat, Vic, on la seva trajectòria cultural era molt tancada, pot fer que ens adonem de que si que hi ha altres maneres de fer, però que davant un procés tant personal i individual com pot ser la mort, les maneres de comportar-se o de sentir poden ser o són en la majoria de casos universals. Tots realitzem tot una colla de rituals i seguiments que poden variar en la seva forma però possiblement no en el seu sentit. Tota persona segueix un procés de dol, com a condició humana els sentiments poden o no mostrar-se, tanmateix es generen tot una colla de comportaments que cal esbrinar per poder entendre'ls. Quan entenem aquests comportaments aparentment estranys o que ens causen rebuig veiem que no són tant diferents als nostres, que malgrat les diferències en els rituals de la mort, hi ha aspectes i experiències comunes, que si les coneixem ja no ens fan por i les podem integrar en la vida col·lectiva.

És important que la unitat d'atenció es basi tant en el moribund com en la família. Tota persona sigui de la condició que sigui, té un entorn que per ell és important. Quan parlem d'atencions, intentem que aquestes siguin de forma integral, i això que vol dir? Em refereixo a tot una colla de cures que ha de tenir en compte totes les dimensions de la persona: física, psíquica, social i espiritual tant a nivell personal com de la família o l'entorn. Una de les teories més validades i treballades és el model d'atenció establert per Virgínia Henderson que reclama i es preocupa que en cada moment es respecti i es mantingui l'autonomia i la dignitat de la persona que necessita l'atenció dels demés. El respecte a les costums, al ritus, a l'ambient i a la manera de fer de cada família, de cada grup social és primordial i adequat a una comunicació activa i empàtica pot afavorir el necessari acompanyament en els últims moments i en el seguiment del dol.

Que poc es coneix i s'entén l'autèntic sofriment de la malaltia.
Cap home amb bona salut i cap dona s'imagina al lloc d'una persona malalta.
Florence Nittingale.

Per últim s'han consultat llibres de lectura d'històries reals i de persones que han estat a primera línia davant del procés de mort, com per ex. l'autora del llibre *Perder la Piel*, Marta Allué, entre d'altres. L'autora en aquest cas fa una crítica molt ferma al comportament que han tingut les altres persones enfront la seva fatalitat de cremar-se el cos en un 80%, comportament de rebuig, d'incompetència professional, de llàstima etc.. ens vol mostrar que és un mateix el que s'ha de posar les piles per tirar endavant. L'entorn hi pot ajudar, però si tu no et reafirmes a la vida, no hi ha res a fer. Aquest fet ens podria ajudar a entendre tot el que fa referència al procés de dol. El dol es dona per la pèrdua que experimentes com per exemple la pèrdua de la salut, de la vida, d'un amic etc...

Segons ens diu Moody, Raymond A. en el llibre *Vida después de la pèrdida,* la mort d'un ésser estimat i pròxim provoca universalment el màxim nivell d'estrès per diversos motius: la mort és aterradora físicament, mentalment, emocionalment, espiritualment i socialment. Els supervivents s'han d'afrontar a canvis i situacions que fins el moment podrien ser desconeguts. Aquest seria un altre dels punts treballats.

---

[5] Krishnamurti, J. *Sobre la vida i la muerte*. Barcelona: ed. Fairós, 1994

[6] Torralba, F. *Antropologia del cuidar*. Institut borja de bioètica: editorial Mapfre, 1998

Un altre dels punts de reflexió presents és el concepte de vida, com viuen les persones. Segons Huston Smith ens diu que tant el cristianisme com l'islamisme són filosofies de vida, formes d'entendre i de viure en el món dels homes. L'islamisme uneix de forma inseparable la fe a la política i la religió a la societat. En el cristianisme existeixen diverses formes de vida, Lutero en el seu moment ja va dir "cadascú ha de viure la seva pròpia creença, així com cadascú haurà de viure la seva pròpia mort". Tot plegat sembla que ens porti a desxifrar que tal com entenguem la vida, tal com vivim o hem viscut, viurem la nostra pròpia mort. En el present treball si intento que quedi reflectit quines són les concepcions de vida dels entrevistats.

Per altra banda m'agradaria desxifrar quina és la problemàtica que l'ésser humà tem en el seu ésser enfront la malaltia i la mort, com veurem són qüestions que fa que la persona es qüestioni conscient o inconscientment sobre la seva integritat:

- la vida corre perill, por a la mort
- amenaça a la integritat corporal i al benestar
- canvis físics que poden portar a la incapacitat
- dolor físic i psicològic
- amenaces als plans de futur
- desequilibris emocionals, relacionats amb un mateix i amb els demés
- amenaces al rol social i personal
- separació i pèrdua dels éssers estimats
- altres.

Com veurem en les entrevistes, d'una forma o una altra surten aquests conceptes, no en la mateixa forma escrita, però si en la majoria d'elles queda reflectit que les persones no volen patir, no volen estar sols i volen ser estimats.

1.3 Objectius i metodologia

El meu interès es manifesta tant personalment com professionalment. Personalment per la curiositat de conèixer altres aspectes de l'entorn sobre la meva ciutat; i professionalment per saber que és el que s'ha de fer en cas de tenir l'oportunitat d'estar al costat d'una persona i la seva família en els últims moments de la seva vida.

L'objectiu principal o general del treball és: conèixer l'actitud de les persones de diferents cultures i religions davant el procés de mort. Com objectius específics puc senyelar-ne tres: 1. L'estudi dels diferents comportaments i actituds de les persones davant el procés de mort segons les seves creences i valors; 2. Inferir possibles recursos d'atenció que proporcionin benestar i confort durant l'acompanyament en el procés de dol; 3. Conèixer les diferents actituds davant el procés de dol.

El treball es basa sobretot en el comportament de les persones davant la mort en relació a la seva religió; religió cristiana catòlica, cristiana evangelista o musulmana. Cal dir que aquest treball és una aproximació a la realitat que ens toca viure avui. Les comunitats cristiana i musulmana són les més nombroses en quan a fidels i en la convivència que hi ha a la ciutat de Vic.

La ciutat de Vic està situada al mig d'una plana que porta el seu nom i és la capital de la comarca d'Osona. Té prop de 40.000 habitants i un terme que ocupa 30,92 Km2. La ciutat es dinamitza mitjançant una estructura econòmica basada en l'equilibri sectorial. Les explotacions ramaderes i les indústries de transformació del sector primari fan de coixí al sector comercial i de serveis[7].

És una ciutat on la diversitat d'ètnies cada dia és més evident, s'avalua la immigració en el 20 per cent de la població. La quantitat de religions no està escrita ni registrada enlloc, però la diversitat cultural existent mostra que la diversitat religiosa també és considerable.

En les entrevistes realitzades jo parteixo de la idea de que les persones s'expressin tal i com senten i viuen el fet de la mort, que és la mort per a ells, que pensen del més enllà, que m'expliquin quina és la seva concepció religiosa o les seves creences i valors en referència al tema. Quina relació o vincle uneix la seva religió amb la vida etc..

L'entrevista m'ha permès entrar en certa mesura en el seu pensament, en veure l'expressió personal de cadascú, valorar el llenguatge no verbal, l'actitud respecte al tema, etc. He intentat ser el més objectiva possible en el tractament de les dades obtingudes.

En l'esquema de l'entrevista no s'inclou la comunicació, tema bàsic i necessari per poder donar una bona atenció en els moments finals de vida. Hem de saber com hem de comunicar-nos en tot el procés, tant en el de morir, com en el de dol.

Valorar com es comuniquen les persones, quines són les bases comunicatives de cada cultura. El llenguatge verbal i el no verbal, és importantíssim. Com es comunica el cos, si existeix o no cap tipus de prohibició comunicativa, corporal, verbal etc. per exemple, és important saber si una persona accepta o no, que sigui tocada físicament. Una de les coses que he pogut esbrinar durant la meva carrera professional és que moltes persones comenten en els últims moments de vida, que el fet que la toquin, i sentir-se pròxim a l'altre és una afirmació que encara estan vius. D'altra banda hi ha persones que no volen que les toqui un desconegut, bé per que no hi estan acostumades, per la seva condició cultural, no personal solament, només les poden tocar les persones més properes, per exemple; una noia musulmana, malalta, no acceptava que la toqués un infermer, però en canvi si acceptava que la toqués una infermera. Són aspectes culturals que hem de tenir presents, respectar i en la mesura que es pugui intentar donar-hi resposta.

El treball realitzat consta de dues parts lligades entre elles, per una banda l'entrevista realitzada a la persona escollida i per l'altra l'observació directa a la persona i el seu entorn. L'entrevista és una orientació, una guia. Tot plegat m'ha permès establir una relació empàtica de respecte i cordialitat amb l'entrevistat, aprofundir més en allò que fa referència a les seves actituds i a les percepcions que tenen en referència al tema escollit.

L'entrevista m'ha servit de guia per a l'elaboració del treball, una guia que en certs moments ha estat modificada i en altres no ha estat seguida tal i com l'he expressada en el l'apartat d'annexes del present treball. Ha estat un instrument flexible i dinàmic. En un principi la idea principal anava encaminada a realitzar entrevistes dirigides però en algun dels casos no ha estat així, i l'entrevista ha seguit una estructura totalment oberta seguin en la mesura possible la guia principal.

[7]. http://(www.2.ajvic.net). Consulta feta el 8 de gener de 2005

El llenguatge utilitzat ha estat senzill i planer i crec que els entrevistats s'han sentit còmodes en les seves respostes. He realitzat deu entrevistes, tot i que en un principi m'havia plantejat fer-ne dues o tres més, no ha estat possible, concretament dues d'elles per problemes familiars i una altra ha estat rebutjada, concretament la del Sr. Bisbe de Vic gràcies a un company molt proper al Sr. Bisbe vaig fer-li arribar la meva proposta d'entrevista, va passar al seu secretari i al cap d'uns dies vaig rebre la negativa per raons de feina. Haig de dir que ha estat la primera persona que em va demanar per anticipat el format de l'entrevista, cosa que no ha passat en cap dels altres entrevistats, ningú no havia vist l'entrevista o el seu format o guia abans de ser interrogats.

El lloc on s'han produït les trobades ha estat divers, en la majoria dels casos ens hem trobat a la casa dels informants, una trobada ha estat al Casino de la Ciutat i dues entrevistes s'han realitzat a l'hospital. Puc dir que no hi ha hagut interferències ni interrupcions duran el temps que han durat les entrevistes excepte en un dels casos, concretament la del mossèn de l'hospital que es va fer en dos dies, ja que el capellà havia de fer la missa del dijous a les cinc de la tarda i el seu substitut es va presentar tard, aleshores vàrem deixar part de l'entrevista per la setmana següent.

Voldria exposar en aquesta apartat les persones entrevistades a les quals agraiexo la seva col·laboració:

una noia de 42 anys que va perdre la seva filla. Catòlica
un senyor de 62 anys. Catòlic practicant.
una noia de 46 anys que va perdre el germà. Catòlica
un senyor de 58 anys. Catòlic
una senyora que no em va dir l'edat. Evangelista
un noi de 38 anys. Evangelista
un noi de 29 anys. Evangelista
una noia musulmana de 28 anys. Musulmana
un noi de 32 anys. Musulmà
dues entrevistes no realitzades per problemes familiars
una entrevista no realitzada per motius de feina
el responsable de les pompes fúnebres de Vic
el mossèn de l'Hospital General de Vic. Catòlic practicant

He pogut comprovar que les entrevistes presenten uns avantatges que altres tipus de qüestionaris o enquestes no permeten obtenir. Les més evidents són:

Faciliten la comunicació directa
Són útils per obtenir la informació sobre qüestions personals i/o emocionals.
Permeten aclarir dubtes en el moment i obtenir una informació més fidedigna.

Però també he trobat que a diferència d'altres sistemes per recollir la informació, presenten certs inconvenients com:

Es necessita una inversió considerable de temps.
La informació recollida pot estar influenciada indirectament per la persona que entrevista.
Segons l'estat de l'entrevistat, la comunicació pot ser més o menys fluida.

Per tal d'evitar els possibles biaixos que pugessin afectar al procés de comunicació he tingut presents els següents paràmetres:

He realitzat l'entrevista prèvia conveniència i horari de l'entrevistat.
He respectat el lloc que l'entrevistat ha designat.
He respectat el llenguatge utilitzat (cap tecnicisme).
Hi ha hagut sempre una presentació del treball en qüestió (tot i que ja havia hagut un comentari previ per telèfon en el primer contacte), i tot seguit he començat a fer preguntes de forma general per arribar a les més concretes.
Les persones que han accedit a ser entrevistades han demanat l'anonimat, per la meva part el respecte a la seva petició és absolut i irrevocable.

M'agradaria comentar que les entrevistes que he realitzat m'han ocupat un temps d'aproximadament dues hores cadascuna, excepte una feta a l' hospital que em va durar una hora i la realitzada al Casino de Vic que em va ocupar quatre hores. Les no realitzades també han ocupat temps en el moment de fer els contactes, presentació i anul·lació.

Els grans blocs de què consta l'entrevista o guia són: en un primer apartat hi ha les dades generals de l'entrevistat, el segon fa referència a les creences i valors de la persona, el tercer va sobre la mort, el quart sobre el comportament en referència a tot el procés, i per últim els temes tractats versa sobre el dol. Vull comentar que la persona que més ha seguit la guia i que esperava que jo li fes les preguntes sense anar-se'n per les branques va ser el capellà de l'hospital, una vegada contestava la pregunta establerta esperava la següent sense fer gaires comentaris al respecte.

La recerca bibliogràfica ha estat complexa, les recomanacions del meu tutor el Sr. Jaume Vallverdú han estat del tot útils, encara que hi ha alguna informació impossible d'obtenir, ja que no existeix cap tipus de treball en referència al tema, alguns d'ells van dirigits sobre els rituals, d'altres sobre les religions.... El cas és que he triat una colla de llibres sobre les religions, sobre l'antropologia i sobre el tema de la mort; autors molt diversos que van des de Francesc Torralba doctor en filosofia, a la Dra. Kübler-Ross doctora en medicina, passant per la lectura de llibres amb narracions personals com poden ser *els dimarts amb Morrie,* de Mitch Albom, o *Perder la Piel,* de Marta Allué, entre d'altres.

En referència als arxius de la Ciutat de Vic i de l'Arxiu Comarcal val a dir que no he trobat informació adient al tema. No posseeixen cap tipus d'estudi ni referències sobre el comportament de les persones segons les seves creences davant la mort. Tenen dades estadístiques sobre la població, però ni tan sols saben amb exactitud quantes cultures o ètnies presenta la ciutat.

El que m'agradaria és que els professionals de la salut veiessin el treball com una eina que serveixi per poder donar una millor atenció. Poder extreure el més útil en un moment determinat i així donar una empatia necessària en molts dels casos, no per falta de voluntat, si no per falta de coneixements. Com més coneixements tinguem vers les altres cultures, les nostres cures prendran un caire molt més eficaç.

La finalitat del treball és poder ser capaços de poder oferir un bon suport a la persona afectada i al seu entorn més proper tant en la mort com en el dol. M'agradaria comentar que en molts dels centres ja existeix la persona mediadora segons aquella cultura o religió que demanen una atenció. Sempre que la persona no entengui la llengua o la manera de fer en referència aquest procés cal aconseguir una persona que intervingui en les dues parts afectades. Aquest és un dels exemples que s'ha seguit en la nostra ciutat després de valorar

positivament l'interlocutor o mediador en les escoles de primària i secundària. L'atenció sanitària també va veure necessari establir un vincle que fos positiu per les persones que acabaven d'arribar i que encara no coneixien els nostres costums o circuits establerts en cas de necessitar una atenció.

No deixa de ser tot un procés complex que establim en diferents comunitats. L'atenció que puguem donar a les persones autòctones o immigrades, el procés a seguir, les necessitats integrals de les persones i de la comunitat, els drets i deures dels ciutadans estan expressats a nivell del departament de Sanitat i de Benestar social de la Generalitat de Catalunya si fem referència a la nostra comunitat o autonomia. La ciutat de Vic no és diferent i segueix un pla d'actuació aproximat a altres indrets.

2- CREENCES, VALORS I SENTIT RELIGIÓS DE LA VIDA I DE LA MORT

2.1 Preàmbul

Moltes persones tenen una dimensió espiritual que els porta a la necessitat de realitzar activitats que els permetin anar més enllà del que són, a fi de comprendre la seva relació amb l'univers, trobar un sentit a la seva vida i poder-se desenvolupar i realitzar com a persones. Aquestes activitats poden partir d'una concepció religiosa o no religiosa.

Aquestes creences i valors proporcionen a les persones una guia de comportament que les pot ajudar a integrar-se a la societat i tenir l'energia interior necessària per a complir el dia a dia.

No tothom comparteix els mateixos valors i el sí de la veritat. Les persones jerarquitzen els valors de forma diferent. Les creences poden variar en certes circumstàncies, se'n poden adoptar de noves i abandonar les que ja no són útils. Un dels exemples que podem posar en aquest punt és que en els moments finals de la vida, quan apareix un esdeveniment on la mort es veu imminent o es presenta la mort d'un ésser estimat, els valors canvien. Tot el que és material, el tenir, el ser, perden tota mena d'importància i agafa el relleu el poder estar bé amb tu mateix, estar en pau amb el què o qui tu creguis convenient, es dona valor a les petites coses, al dia a dia. Aquestes són afirmacions que també va expressar el mossèn de l'Hospital i les converses de caire informal que vaig realitzar amb personal cuidador de malalts i/o infermers.

Totes les societats i cultures contenen creences i valors sobre la vida i sobre el més enllà. Això ajuda als individus a comprendre i estructurar el seu món i a relacionar-se amb l'entorn de forma adaptable i organitzada.

El sentit religiós o espiritual de la vida per la majoria dels mortals es pot trobar en diferents contextos i experiències individuals i col·lectives, i està vinculat al que pensem i a com actuem davant d'un fet universal i ineludible com és la mort. Com veurem més endavant, la religió i el criteri de fe de cadascú, fa que vivim d'una o una altra forma, per exemple els cristians que no són creients no enfoquen la seva vida ni la dels seus vers la religió, en canvi la persona creient sigui musulmà o cristià, el sentit de la fe, el sentit de la vida, la basen en el sentit religiós. Per ells la religió és pilar principal de la seva existència. Aquest punt també queda reflectit en les entrevistes.

L'home i la dona saben que s'han de morir però no saben què és la mort perquè la desconeixen. Mentre l'ésser existeix com a tal, la mort no existeix, no hi és present en ell mateix. Per això mateix davant d'aquestes dues evidències, podríem dir que l'espècie humana, no estalvia esforços en vèncer-la a través de la ciència, la cultura, el pensament filosòfic i sobretot a través de la religió[8]

Les religions tracten el tema de la vida i la mort de forma diferent, el fenomen religiós forma part de les nostres cultures i dels nostres avantpassats.

L'home i la dona necessiten donar sentit a la seva vida. La persona religiosa no pot estar subjecte a una condició mortal injustificable, per això la seva mortalitat no és ontològica ni definitiva; és, per dir-ho d'alguna manera, accidental i de traspàs cap el més enllà.[9] En aquest punt l'entrevista feta amb el capellà va ser molt interessant ja que va ser el més

[8] Gaudin Philipe. *La muerte*. Bilbao: ed. El mensajero, 2004
[9] Gaudin Philipe. *La muerte*. Bilbao: ed. El mensajero, 2004

convincent en quan a la necessitat de creure en el més enllà, tampoc va voler emfatitzar en el com, clarament va dir que no ressuscitarem amb el mateix cos que tenim en el present, però si que estarem en un lloc on la pau serà immensa.

L'espiritualitat forma part integrant de l'espècie humana i per tant s'ha de tenir en compte en el moment de propiciar unes cures. Forma part de les diverses formes d'expressió i comunicació de l'home. N'hi ha que diuen que és necessària per arribar a la maduresa personal i tenir un bon creixement. L'espiritualitat té molt a veure amb l'experiència del sentit de la vida, les persones presenten una colla de valors que fan de la persona la seva essència, acceptada per uns i rebutjada per altres.

És millor viure per alguna cosa que morir per res (anònim)

Des de fa milers d'anys, l'ésser humà té la necessitat de creure en quelcom sobrenatural, molt abans de que l'home inventés l'escriptura, ja iniciava la pràctica religiosa. Les activitats religioses queden reflectides en les troballes arqueològiques i pintures rupestres trobades al llar de la història. El componen més essencial de la religió és buscar la divinitat. Cada doctrina religiosa enfoca a la seva manera aquest aspecte. N'hi han que són monoteistes, d'altres politeistes. Per altra banda veiem que les diferents religions també presenten diversitats en els textos sagrats o en els personatges als que se'ls ofereix culte. Totes elles tenen diferents llocs on poden orar, bé siguin santuaris, mesquites o temples. [10]

La mortalitat és un tema central en la vida de la nostra espècie, constitueix un element essencial en la pràctica i la creença religiosa. El moment de la mort sol anar acompanyat d'algun tipus de ritual sagrat i la majoria de sistemes religiosos prometen a l'individu que continuarà existint d'una forma o una altra després de la mort. Moltes creences parlen de diferents llocs transitoris o permanents, on estarà el difunt (cel, infern). Molts dels que segueixen els dictats ètics de la seva fe, ho fan amb la idea de la salvació després de la mort o bé amb la immortalitat en presència de la divinitat.[11]

Als morts no els importa com són els seus funerals.
Les exèquies sumptuoses serveixen
per satisfer la vanitat dels vius.
Eurípides, tràgic grec. 480-406 aC.

Totes les morts tenen lloc en un context social, en funció d'organitzacions, definicions professionals de rol social, interacció i significat social. El significat de la mort es defineix socialment, i la naturalesa dels ritus funeraris i de dol reflecteixen les característiques de cada societat o grup social.

Els rituals que segueixen a la mort són complexes i diferents segons les cultures. Hi ha diverses maneres d'afrontar els fets, existeixen paràmetres que poden fer que el comportament davant la mort, en relació al difunt, pugui variar, com per exemple: l'edat, la consanguinitat, la relació, el sexe, la posició social, el barri, la ciutat etc.

El dol és un estat de marge pels supervivents; durant el procés de dol, els que envolten al mort, formen una societat especial, situada entre el món dels vius i dels morts. L'estat de dol, el seu procés i durada depèn del grau de proximitat amb el mort. El dol, forma part dels ritus de separació i que finalitzaran mitjançant el ritus d'integració[12] a la societat en general, depenent de la relació establerta amb el difunt.

[10] Coogan, Michael D. *Religiones del mundo*.Barcelona: ed. Blume, 2004
[11] Coogan, Michael D. *Religiones del mundo*.Barcelona: ed. Blume, 2004
[12] Van Gennerp, Arnold. *Los ritos de paso*. Madrid: ed. Taurus, 1986

L'home, i la dona, són un ésser viu, pensant, racional, que necessita fer-se tota una colla de preguntes que li serveixin per viure la vida d'una forma determinada. El naixement i la mort són límits insuperables de la vida. No es tracta d'una línia fronterera que separa dos espais coneguts, es tracta d'un límit que separa el que es coneix del que no es coneix. El naixement i la mort són límits ontològics perquè es refereixen a l'ésser humà i no al tenir o a l'obrar. Néixer és començar a ser, i morir és deixar de ser.[13]

Estar davant de la idea de la mort és com estar davant d'una piscina d'aigua freda. Tothom se la mira, el que hi posa el dit la troba freda i renuncia a capbussar-s'hi; però si algú s'hi atreveix o l'hi tiren, passada la primera impressió incòmoda, s'hi troba bé, i convida els altres a baixar-hi[14]. Amb aquestes paraules en Jordi de Gol vol afirmar que la idea de la mort és estimulant i que dóna a la vida un atractiu nou.

2.2 El Catolicisme

De totes les grans religions, la cristiana és una de les més difoses i presenta un gran nombre de seguidors .segons els registres una de cada tres persones és, avui, cristiana[15] És una tradició monoteista centrada en la fe en un sol Déu. El cristianisme és el nom amb el que és coneguda la religió fundada per Jesús. L'essència del cristianisme s'ha d'anar a buscar en les epístoles de Sant Pau i en els escrits dels altres apòstols on queda de manifest la divinitat de Jesucrist. Ell és el Messies, l'enviat de Déu cap als homes. Déu és el creador etern, Jesucrist el salvador i el redemptor de la humanitat. Déu s'encarna amb Jesucrist qui és mort pels homes i ressuscitat entre els morts. La creença de la Trinitat (tres en un) Pare, Fill i Esperit Sant com un sol Déu és central per la tradició cristiana.

Existeixen diverses doctrines i grups de cristians, els més importants són els catòlics tant en nombre com en la fe, seguits dels ortodoxes i els protestants. Els catòlics accepten l'autoritat d'un papa, el Papa de Roma, amb seu al Vaticà. El culte catòlic es centra en set sagraments que confereixen la gràcia divina: el baptisme, l'eucaristia, la confirmació, la penitència, el matrimoni, l'ordenació sacerdotal i l'extremunció. la veneració dels sants representa també un paper important en la devoció catòlica[16].

Dins la mateixa religió cristiana existeixen diverses formes d'interpretar la fe, per exemple si ens fixem en el que diu el Sr. Manolo en l'entrevista nº 3:

> *"si soy católico practicante, antes no iba nunca a misa, pero ahora me sirve tanto de distracción como para hablar con alguien que no me cuestiona nada"* representa que abans era cristià catòlic perquè ho era, no practicava, no sabem perquè, i ara s'agafa a l'església per necessitat pròpia. Si valorem la seva expressió quan diu *"necesito creer en algo porque tanto sufrimiento creo que no tendría sentido si no se creyera que hay algo mas*". Sembla que vol manifestar que necessita en aquests moment tenir fe per mantenir-se ferm.

L'església catòlica ensenya com s'ha de viure, quin tipus de vida ha de portar la persona. Però, què significa per als catòlics els seus postulats?, com interpreten els seus seguidors aquests pregons?.

[13] Torralba, F. *Antropologia del cuidar*. Institut Borja de Bioètica. Ed. Mafre,1998
[14] de Gol, Jordi. *Assaig sobre la vida i la mort*. Barcelona: ed. Teide 1982
[15] Smith, Huston. *Las religiones del mundo.Barcelona*: ed. Kairós, 2002
[16] Coogan, M. *Relgiones del mundo*. Barcelona: ed. Blume, 2004

El sentit dels sagraments és la inserció de l'home en la història del Crist. Rebre els sagraments cristians significa entrar en la fe que obre les portes a una vida millor. Permet a l'home una existència terrenal enfocada a la fe en Déu (si la persona es creient) i apareix la idea de veritable autenticitat i un futur etern al costat del més Poderós i Salvador, Déu.

Una de les idees del cristianisme és que la vida s'inicia amb el perdó dels pecats a través del baptisme, "la conversió com inici de la vida cristiana". Aquesta frase expressa la idea central de la predicació de Jesús en l'evangeli segons Marc. La conversió significa un canvi interior, la bondat, el perdó i la salvació persegueixen una comunitat de confiança, de lliurança a Déu. Segons Pau el baptisme és entrar en una "vida nova".

En aquest punt m'agradaria exposar que no tots els cristians catòlics batejats tenen el concepte del baptisme, expressat en el paràgraf anterior, integrat de forma ferma, hi ha molts catòlics batejats que dubten de les paraules de l'evangeli com per exemple la Maria on en l'entrevista nº1 ens diu:

> *"Soc cristiana catòlica, estic batejada i casada pel civil, jo no crec en els capellans ni en les històries que explica l'església. Suposo que soc cristiana catòlica perquè és el que tothom a la meva edat havia de ser"*
>
> En aquest punt voldria fer l'incís que hi ha gent que és catòlica per obligació cultural però no per convicció.

No es pot negar que la predicació cristiana sobre la culpa i el tema del perdó dels pecats es poden considerar com un recurs per deformar i esclavitzar espiritualment a l'home, però a la vegada serveix per alliberar a l'ésser humà de la seva culpa de qualsevol esforç estèril imposat per l'afany de perfecció[17]. El sentit de culpabilitat pot arribar a ser tant gran que pot fins i tot distorsionar el propi sentit de la fe. Recordo en aquest punt un fet d'una noia (no està inclòs en les entrevistes) que va avortar quan era adolescent. Quan va complir els 40 anys li van diagnosticar una neoplàsia de mama, ella va atribuir el fet de la seva malaltia a un càstig pel seu avortament quan era jove, fins que no va expressar la seva angoixa i es va lliurar de la seva culpabilitat, demanant perdó pel seu pecat, no va poder fer front a la seva malaltia.

La mort a la llum de les diferents religions, des del punt de vista dels seus conceptes, valors, creences, rituals, fantasies, etc. sempre ha estat un tema que ha merescut un tractament especial.

Les persones creients tenen l'esperança, que la mort sigui un fenomen parcial, i per tant relativa. Tot depèn del tipus de fe que es tingui. Si es té fe en un Déu bondadós, que perdona els pecats i les flaqueses de l'home, la relativitat és una avantatge, ja que es transforma en el procés del pas per aconseguir una vida millor.

El creient cristià catòlic té fe en Jesucrist. La seva vida hauria d'estar orientada cap a la bondat i l'amor. Teòricament l'amor és una de les forces més apreciades per perdonar a l'altre i veure en ell la bondat i la grandesa que l'envolten. L'amor de Déu que transmet als homes a través de Jesús i per aquest amor, Jesús accepta morir a la creu, fa que la vida del cristià estigui basada en la fe, en fer el bé i viure en plena harmonia amb el proisme i a la vegada amb Déu. En aquest punt m'agradaria afegir que l'entrevista feta amb el mossèn una de les expressions que va utilitzar va ser "*quan la persona moribunda té fe, una fe vertadera, mor amb pau i tranquil·litat".*

---

[17] Schneider, Theodor. *Lo que nosotros creemos. Exposición del símbolo de los apóstoles*. Salamanca: ed. Sigueme, 1991

Segons una entrevista, (nº 1, Maria) la mort no té una causa divina, ni és el producte del mal al món o del diable, sinó un "accident":

> *"vull dir que alguns capellans em treuen de polleguera. Ni ha hagut alguns que m'han dit tantes tonteries quan s'ha mort la meva filla que penso que estan fora de la realitat. Com se li pot dir a una mare que la seva filla està més be amb Déu. La mort de la Judit va ser un accident i un accident és un accident. Ningú el vol. Abans deien que una cosa d'aquestes era un com un càstig, ara em diuen que és una prova, què punyetes, ha estat un accident i ningú ha tingut la culpa"*.
>
> Aquest tipus de comentaris reafirma la idea de que no hi ha cap "*culpable*" en la mort i en la malaltia, ni tampoc és fruit del pecat o de no estimar als altres. El catolicisme en altres temps mirava de culpabilitzar a la persona que no obrava bé segons els paràmetres establerts per l'església catòlica.

L'entrevista nº5, en Josep, religiós, "*comenta que la mort no té culpa*" i que *"Jesús no veu la malaltia com un càstig"*; són missatges que ell mateix predica a la seva comunitat, als seus seguidors, a les persones que ell veu cada dia ingressats a l'hospital. Va comentar que era un dels temes que més li costa de treballar perquè la gent el primer que li demanen és *"perquè m'ha tocat a mi", "què he fet jo per estar així*". El tema de la culpabilitat i el càstig són temes que sempre estant latents.

Les conviccions que tenim, la formació que se'ns ha donat, els estereotips formats amb el pas del temps, els nostres orígens, fan que a vegades distorsionin els canvis que podem fer per les conviccions actuals. Avui la condició cristiana catòlica laica, també presenta dubtes en front a la seva laicacitat.

La vida del catòlic està basada en els postulats de l'Església Catòlica on el seu cap principal és el Papa de Roma, anomenat en moltes ocasions "Sant Pare". Si la persona presenta una vida cristiana, o bé en l'últim moment vol que se li perdonin els seus pecats, la persona podrà obtenir la gràcia del perdó de Déu.

La vida terrenal ve corrompuda per les ambicions de l'home, pels enganys que ell mateix realitza, per la poca solidaritat, per l'afany de tenir més i més sense tenir en compte a qui es fereix, etc.

El perdó dels pecats i la mort pot servir per passar d'aquesta vida a una vida eterna als ulls de la fe cristiana. Si bé els cristians no es posen d'acord sobre el que condueix a la salvació o a la condemnació, sí que tots coincideixen en que la persona salvada viurà tota l'eternitat, com a recompensa, en el paradís del cel, mentre que els condemnats seran castigats per a sempre al infern.[18]

Tot i que no tothom és practicant de la seva religió, tot i que existeixen persones agnòstiques i fins i tot atees, sembla que queda un racó on el dubte hi és present, i sinó, fixem-nos en el que es diu en l'entrevista nº5*:*

> *"l'ateu no creu en Déu per tant no creu amb l'altre vida. L'agnòstic ho dubta i respecten als altres, per si a cas*".

En la perspectiva cristiana, la fi dels temps es veu marcat per la crida de tots a la vida, la vida significa el que viu en Déu, en l'eternitat. Déu espera a l'home per jutjar-lo i valorar la seva vida terrenal, però aquesta vida eterna, promesa per Déu, es pot viure ja des

[18] Coogan, M. *Relgiones del mundo*. Barcelona: ed. Blume, 2004

de la terra. El respecte als valors essencials de l'ésser, la lluita contra tot el que és pervers, la resistència a la desviació de la condició humana i les seves exigències, permetran a la persona iniciar una existència compromesa, una opció de vida.

Actualment tot el que es refereix al ritual de la mort i a la seva simbologia, ha anat canviant en comparació a temps enrera. Per exemple la indumentària utilitzada en la demostració del dol ha deixat de ser un costum, el comportament de les persones davant una mort també ha anat canviant, sembla que després de la mort tot ha de continuar igual. Sembla que una persona que està de dol està en una situació de desprestigi o de desacreditació.

Diria que actualment no hi ha rituals establerts o patrons estructurats de dol, i si hi són, sembla que hi són de forma diluïda; això pot fer que la recuperació de les persones en situació de dol sigui més difícil. La superació d'un mateix costa més. El dol patològic queda molt més evidenciat.

Les xarxes de suport no són tant diferents a les de temps enrera, actualment sembla que tot tendeix a institucionalitzar-se, sembla que no hi hagi temps per tenir cura de nosaltres i dels que poden necessitar-nos., però la xarxa de suport principal tant per uns com pels altres de les societats aquí esmentades, és la pròpia família. La família, l'entorn més proper de les persones moribundes i de les persones que estan de dol, són els principals eixos d'atenció i de proporcionar les cures de cara al malalt o moribund.

En el nostre temps la mort ha deixat de ser un fet familiar i ha passat a ser pràcticament un fet social. La casa de les vetlles o els mortuoris, són llocs de trobada: amics, familiars, coneguts, companys, veïns etc.. els quals fan que aquests moments es transformin en moments socials. De totes maneres cada vegada més, els rituals establerts són més curts, les visites són ràpides, la companyia al difunt i als familiars és momentània, l'enterrament cada vegada és més curt i ràpid, sembla que tot plegat fa massa por i molesta tothom, apareix una incomoditat que com més aviat es dilueixi, millor.

2.3 El cristianisme evangèlic

L'amor de Déu fonament de l'esperança cristiana
La Bíblia. II epístola als romans

El moviment evangelista, fou el moviment de reforma catòlica de principis del segle XVI caracteritzat pel retorn a l'evangeli i a les formes de vida dels primers cristians. Es rebutja l'especulació teològica. És una doctrina basada en la Bíblia, única regla de fe i de conducta. S'identifica amb el moviment religiós més conegut amb el nom de protestantisme.

L'organització de l'església Evangèlica als Països Catalans data de mitjan segle XIX, després de la traducció del Nou Testament.

Els Evangelis són el conjunt d'escrits reconeguts, en nombre de quatre, per l'Església que mostren les ensenyances, la vida i la mort de Jesús.

Els cristians evangelistes segueixen tota la doctrina cristiana, ser cristià evangelista representa una forma de vida. És per Crist que opten per una vida creient. El cristià evangelista, fa un seguiment fidel de l'evangeli i dels quatre apòstols evangelistes: Mateu, Marc, Lluc i Joan. La salvació està en la terra en l'estricte seguiment evangèlic on el cap de l'església és Jesús. Tradicionalment, hom els representa amb la forma d'home, de lleó, de

bou i d'àguila, respectivament.[19]El seu objectiu central de seguiment és Jesucrist, fill de Déu, proclamen el seu saber fer, la seva vida, la seva Passió i glorificació. La veritat és la paraula de Jesús: "*coneixereu la veritat i la veritat os farà lliures"* Joan 8.32.

Un dels fulletons que em va ser lliurat en una de les entrevistes realitzades, concretament al Sr. Jaume diu:

> *" Jesús afirma ser el camino, la verdad y la vida, la luz del mundo, aquel en quien podemos hallar la paz que anhelamos, y nos invita a seguirle. Muchos hemos dicho sí a su invitación. ¿Cual será tu respuesta?*
>
> En Marcos en l'entrevista nº 9 ens diu*: "nosotros creemos en la luz de Jesús".*
>
> Per l'evangelista Jesús representa el personatge que en representació de Déu, ja que és el seu fill, pot salvar el món. Jesús mor per la resta de la humanitat i ressuscita per donar fe i esperança. És la llum de tots, en ell es troben respostes a moltes preguntes que molts dels seus seguidors formulen.

El concepte de vida el tenen lligat amb la creença de Jesús i diuen: a Jesús se'l coneix seguint-lo. La necessitat de creure en Jesús esdevé la interpel·lació de Déu.

L'amor a Déu és l'amor a la vida. El patiment físic i moral permet a l'home vèncer la barrera de la mort amb la fe de la resurrecció. Però la mort va acompanyada d'angoixa, d'incertesa, de por. Por a la destrucció, por a la pena de no poder continuar amb el què es té. Si es creu en Jesús la vida és molt més gratificant i Ell fa que la persona visqui en plenitud ja que al final tindrà la resurrecció i una vida eterna. Segons en Jaume en un moment de l'entrevista ens diu: Hem de creure en Ell perquè sinó, no tindríem la salvació. La vida ha de tenir sentit per aconseguir una altra vida en el més enllà.

El baptisme representa tornar a néixer, comença una nova vida on l'autoritat de l'existència és la paraula de Déu. El nou creient comença una vida de veritable fe, d'obediència a Déu; es forja la seva salvació a través del poder que exerceix l'Esperit Sant sobre ell. És un procés de creixement espiritual. Per ell la salvació passa per tres períodes, un primer a l'inici amb el baptisme, el segon el seguiment de les escriptures de Jesús a través de la fe i, per últim, la salvació a través de la resurrecció.

La mort o malaltia es veu com una cosa del diable. Són el resultat dels pecats físics o espirituals. Déu ensenya el bé, no fa mai el mal a les persones. Les malalties són una maledicció de la llei, no per Déu sinó pel diable, segons paraules de la Pilar, Déu és bondat i no faria mai mal a ningú. La curació divina és el perdó dels pecats. Jesús va pagar un preu molt alt a través de les fuetades que va rebre abans de ser crucificat. Per la Pilar Jesús és l'únic que pot sanar. Afirma en un dels seus comentaris que ella mateixa va sanar gràcies a Jesús. "*Jo tenia un problema de cor i a partir de veure la llum de Jesús, i creure solament en Ell, vaig sanar".*

Déu és la font de la vida, la veritat i l'amor. Jesucrist és l'expressió vivent de Déu. El procés de creixement de la persona ve donat per la seva espiritualitat, la creença amb l'Esperit Sant.

Els cristians evangèlics creuen en un sol Déu existent en tres persones: el Pare, el Fill i L'esperit Sant: *"Creemos en el nacimiento virginal de Cristo, y, por consiguiente, en su divinidad* (Mateo 28:19; Lucas 1:35; Juan 1:1). Creuen en el sacerdoci de tots els creients.

[19] *Gran enciclopèdia catalana. Vol. 7*. Barcelona: ed. Enciclopèdia Catalana, S.A., 1974

Aquest aspecte del ministeri sacerdotal, el de tenir lliure accés a Déu i testificar a Crist, és universal.

Segons les entrevistes realitzades i resumint-les en una frase, podríem dir que la fe de l'evangelista és essencialment bíblica i cristocèntrica, es basa exclusivament en la paraula de Déu i té com objecte suprem el Salvador, Jesucrist.

2.4 L'Islam

La religió islàmica es centra en un Déu, no en un home. La paraula islamisme significa – pau, lliurament -, és la pau que hom té quan la pròpia vida està lliurada a Déu. Els seus seguidors s'anomenen musulmans. El musulmà, és musulmà des de que neix si neix en la comunitat musulmana. Existeixen musulmans arreu del món. Qualsevol persona que busqui la pau, la veritat i la llibertat interior, pot ser musulmà, home o dona, independentment de la seva nacionalitat. La professió de fe, és indispensable per ser musulmà. Les revelacions d'Al·lah a través del profeta estan recollides en el llibre sagrat de l'Alcorà.

El concepte de vida en la religió musulmana, ve donada per la submissió a un Déu únic, la professió de fe (shahada) consisteix en creure que no hi ha més déu que Déu, i Mahorma el seu profeta. La forma d'acomplir aquesta submissió és a través del profeta Muhammad, missatger de Déu. Tot el que ve després, l'oració (salat), el dejuni durant el mes de Ramadà (saum), la caritat (zakat), i la peregrinació a la Meca (jajj) queden reflectits en el seu missatge, el qual s'ha de complir per ser un bon musulmà.[20]

Si ens fixem en les entrevistes fetes és el primer que queda palès: Tant la Fàtima, entrevista nº 4, com en Mohamed i l'Amina , entrevista nº 11 ens diuen front a la pregunta de les creences, que tota la seva base religiosa i per tant la seva forma de viure es basa en els cinc pilars de la seva fe, i com a musulmans que són s'han de complir. Concretament l'Amina ens diu:

> *"la fe, tot el que fem es basa en els cinc pilars de la religió, si no els pots complir, no ets un bon musulmà, el primer de tot y en el que es basa tot és en el testimoni de fe, tot lo de més ja et ve donat per aquest testimoni. El primer que hem de tenir és el compliment amb Déu, després l'educació amb els fills, el respecte amb els veïns. L'Islam controla tota la vida, la teva actitud, l'actitud davant el poble, l'herència, la família, el matrimoni, hi ha unes línies a seguir amb tot el que es fa. El Corà i el Hadiz és la seva interpretació.*

Les regles de comportament, el que està prohibit, la legislació, els preceptes islàmics, etc. queden inclosos en el què es coneix com "la regla de Déu" que fet i dit és el que marca la vida musulmana. La vida no pot considerar-se islàmica si no es viu en submissió a Déu. En referència aquest punt m'agradaria comentar el que diu l'entrevista nº 4. Fàtima diu que les seves regles i la seva religió ja mostren una pauta de comportament vers l'actitud que s'ha de prendre davant qualsevol esdeveniment:

> *" la nostra religió una de les coses que ens diu és que no hem de ser massa efusius, no podem permetre que les emocions ens dominin, no hi ha d'haver descontrol de les emocions, s'ha de mantenir l'autocontrol. Això no vol dir que no plorem o riguem, si. Clar quan una persona que estimes es mort, és clar que plorem i patim, però no hem de permetre que això ens descontroli, doncs és la voluntat de Déu i ell ho és tot, no podem anar en contra la seva voluntat.*

[20] Waines, D. *El Islam*. Madrid: Cambrdge University Press, 2002

La característica principal de la societat islàmica es recolza en el fet de sotmetre's, en totes les coses a l'únic poder de Déu. Tot plegat queda palès en les regles i deures religiosos així com en la legislació jurídica. Ells parlen de la Yihad que és l'esforç que ha de fer tot bon musulmà per vèncer les passions interiors i les temptacions del món per obtindre la salvació, és un esforç dirigit tant contra l'enemic interior, dins de cada musulmà, com contra l'enemic exterior, quan l'Islam es veu atacat. Només és justa la guerra d'autodefensa[21]. Qualsevol musulmà que segueixi el bon camí, no tindrà problemes per anar al costat de Déu. La societat musulmana és una societat que simbolitza la noció que "Déu és únic i Mahoma el seu profeta".

Per els musulmans existeixen les societats incrèdules, aquestes societats són les que no limiten la submissió a Déu. L'obediència queda reflectida pel concepte de les creences, pels ritus d'adoració i per les seves pregàries. Per ells, pels musulmans, totes les societats que no respecten o segueixen les seves regles, són societats no veritables, no obstant, les respecten i accepten, hi poden conviure, però consideren que la única religió ferma, veritable i creient, és la seva.

Les etapes de la vida corresponen a les etapes que descriu la religió musulmana:
El naixement: en el moment que neix una criatura, una persona propera a ell, i representativa, recita a l'oïda del nadó la "shahada" o professió islàmica, per endinsar-lo en el si de l'Islam, (fet que ens comenta la Fàtima en la seva entrevista) Tant el nadó com la mare estan uns dies sense sortir, generalment fins el bateig. El primer fill de la parella reflexa la virilitat i fertilitat d'ambdós.

El matrimoni: és un dels actes més celebrats. Es considera una obligació social.

La mort: el ritual funerari és d'una gran senzillesa doncs promulga la igualtat de tots els homes. "de Déu provenim i a Déu retornem", diu el Corà, tot recordant als homes de fe, l'efímer de la vida i el seu darrer destí. Els funerals adquireixen un significat de renaixement en el més enllà.

El concepte de mort en l'Islam és totalment acceptat com una voluntat de Déu. La mort per ells simbolitza el fet d'anar al costat de Déu, no es veu com un càstig, ni tampoc com una desgràcia, evidentment senten la pèrdua, però saben que la persona morta li ha arribat el moment de trobar-se amb el Déu que han respectat i obeït tota la seva vida. És voluntat de Déu que aquella persona li hagi arribat el moment de traspàs al més enllà.

Esquema de les tres tendències religioses exposades: Comparació de les religions

RELIGIÓ MUSULMANA	**RELIGIÓ CRISTIANA Catolicisme**	**Religió Cristiana Evangèlica**
Religió monoteista. Allah (Déu)	Religió monoteista. Déu (Déu)	Religió monoteista. Déu (Déu)
Nega a Déu la Santíssima trinitat	Manté la doctrina de la Santíssima trinitat	Manté la doctrina de la Santíssima trinitat
Nega la deïtat de Jesús	Creure en Jesús és creure en Déu, el que portarà a la salvació	Creure en Jesús és creure en Déu, el que portarà a la

[21] http://www.xasa.com/wiki/ca/wikipedia/i/is/islamisme.html

		salvació
Israel no és el poble de Déu. El poble escollit per Allah és la Meca	Israel és el poble escollit per Déu. Jerusalem és la ciutat Santa.	Israel és el poble escollit per Déu. Jerusalem és la ciutat Santa.
No creuen en la crucificació de Jesús	Jesús és crucificat perquè els homes puguin accedir a la salvació	Jesús és crucificat perquè els homes puguin accedir a la salvació
Neguen a l'Esperit Sant	Creuen en l'Esperit Sant per la Salvació	Creuen en l'Esperit Sant per la Salvació
Prometen l'eternitat	Resurrecció dels morts i vida eterna	Resurrecció dels morts i vida eterna
Allah és temorós	Déu és bondadós.	Déu és bondadós.
No creuen en la verge Maria	Es venera a la Verge Maria i als sants	Es venera a la Verge Maria. No sants.
Creuen en la salvació de l'home	Creuen en la salvació de l'home personal.	Creuen en la salvació de l'home
La Xara o llei islàmica impregna tots els aspectes de la vida islàmica. No es pot separar la vida religiosa de la social.	La religió cristiana és una manera de viure. Fe i obres.	La religió cristiana evangèlica és una forma d'entendre la vida basada en la Bíblia.
El llibre de revelació és l'Alcorà	El llibre de revelació és la Bíblia i nou testament.	El llibre de revelació és la Bíblia i nou testament.
No tenen un líder concret.	Accepten l'autoritat del Papa de Roma	No creuen en l'autoritat del Papa.

Si mirem a grans trets, i com a resum d'aquest apartat m'agradaria comentar que no hi ha grans diferències entre les tres creences religioses, totes creuen en un sol Déu, totes tenen un sagraments establerts i tenen una filosofia de vida, varia la forma i la manera d'expressar-ho però si cadascú de nosaltres respectem aquestes diverses formes d'actuar dels demés de ben segur que la convivència serà digna.

2.5 Els funerals cristians i musulmans

Crist allibera del pecat i de la mort
La Bíblia. II epístola als romans

En aquest apartat exposo la manera en que perceben les persones entrevistades el concepte de mort i quines serien les formes en que es té culte pels morts. Com veurem existeixen diferències notables que cal conèixer.

Els funerals i enterraments cristians són la forma tradicional d'atendre als difunts, els costums en el cristianisme s'han anat modificant amb l'evolució del temps, l'enterrament constitueix un ritus de traspàs, representen l'acomiadament d'un món per entrar en un altre.

La mort és sempre dolorosa, però pel cristià no es la finitud, sinó el passatge a la vida eterna. Donar sepultura al mort és una obra de misericòrdia. El lloc de l'enterrament ha de ser el cementiri. El cementiri és el lloc consagrat com a lloc sant i de descans i es manifesta el respecte a la vida i a la mort de Jesucrist. Les funcions litúrgiques representen les pràctiques rituals que té l'Església cap els seus fills o fidels. En la lectura de les pregàries i la litúrgia cada vegada més es posa èmfasi en l'esperança cristiana, en la vida eterna i en la resurrecció final entre els morts.

Es dóna importància al fet de donar "un bon enterrament" o un enterrament digne, que implica la cerimònia religiosa, el taüt (el millor possible) i la inhumació al cementiri. Aquesta és una de les idees que queda molt clara en l'entrevista amb el Sr. Manolo on diu:

> *"Le buscaré el vestido mas bonito que tiene, ella era muy presumida. Intentaré darle un buen entierro. Es lo último que podré hacer por ella".*

Es porta a terme la vetlla al mort i l'acompanyament fins el moment de l'enterrament, el cos és exposat dins el taüt i les persones que ho vulguin el poden veure per darrera vegada. Es prepara el cos per tal de donar una millor aparença al mort. Moltes de les persones que visiten el mort ofereixen una oració per a ell. En la majoria d'enterraments s'ofereixen corones o rams de flors pel difunt acompanyats d'una cinta de color blanc o morat on hi ha el nom del que les ofereix.

Les persones més directes al difunt, vesteixen, generalment, de color fosc mostrant d'aquesta forma una tradició que simbolitza la solidaritat per la pèrdua d'un ésser estimat. Pràcticament en totes les entrevistes realitzades no es dóna importància a la indumentària que utilitzen les persones quant estan de dol. Anys enrera la indumentària utilitzada era de color negre i a mida que passava el temps s'hi podia anar incorporant el color blanc i el morat, passat el període estipulat, mesos o anys, el dol ja es podia treure. Actualment això no es fa. Com a molt, les persones vesteixen fosques els primers moments de la pèrdua o el primers dies després de l'enterrament i tot seguit es passa a la indumentària habitual.

Els funerals poden ser més o menys agosarats, generalment mostren un aire senzill, però sempre es guarda el respecte i la dignitat del cos humà. L'oració és una de les parts més importants, s'encomana el difunt a la misericòrdia de Déu en el seu últim adéu. La comunitat que accedeix a l'acte funeral també espera i rep les paraules de vida eterna. Actualment la celebració de la comunió és optatiu, segons els familiars o les creences del difunt es realitza o no el sagrament.

L'Església permet la incineració del cos sempre i quan no es qüestioni la fe en la resurrecció del cos. Tanmateix també accepta la donació d'òrgans així com la realització de l'autòpsia per qüestions legals o d'investigació científica. En aquest punt m'agradaria remarcar que no sé fins a quin punt es pot qüestionar la fe en la resurrecció del cos, la veritat és que no se com es qüestiona tal cosa o si simplement és un mer simbolisme. En l'entrevista nº 1 la Maria ens explica que va incinerar a la seva filla i ella no recorda que ningú li qüestionés cap aspecte en aquest sentit. Si que s'hauria de comentar que així com la incineració es permesa, el que no està regulat és què es fa després amb les cendres. Un dels comentaris realitzats pel responsable de les pompes, va ser que moltes de les persones que incineren al finat, no saben que fer de les centres. En el cementiri hi ha una part específica per aquest tipus d'enterrament, els nínxols són molt més petits i els familiars poden dipositar-hi les restes. Però hi ha gent que se les emporta a casa seva, d'altres que les deixen en indrets naturals etc... no hi ha res què reguli que se n'ha de fer del cos una vegada incinerat.

Els funerals musulmans es realitzen seguint les diferents etapes:

- Després de la mort es dedica un temps a la neteja del difunt que, amb el cos orientat a la Meca, és rentat, purificat i vestit. Durant aquest període, l'oració es converteix en un mecanisme per evitar la intrusió dels mals esperits a la casa dels difunts.
- Es trasllada el difunt a la mesquita on les persones es poden acomiadar i on el poden veure per última vegada. Tot seguit es passa al trasllat del difunt.
- El dia de l'enterrament són els homes els que ocupen un lloc principal en la cerimònia. El problema de no tenir cementiris musulmans a la ciutat, obliga a la repatriació del cos, ja que han d'estar enterrats a terra i no poden estar junt amb els cristians. La repatriació del cos sol anar acompanyada d'un familiar, generalment home.

Tal i com ens ho explica en Mohamed en l'entrevista nº 11:

> *"el primer es renta el mort, Déu va dir com s'havien de rentar. Les dones renten les dones, si no tenim aigua ho fem amb una pedra, passem aquesta pedra (m'ensenya una pedra polida, de color blanquinós) per la cara i les mans. Per exemple hi ha persones que es moren en situacions extremes i no els pots rentar, doncs la pedra simbolitza la netedat".*

Aquesta informació és contrastada amb el que ens explica el responsable dels seveis funeraris:

> *"Nosaltres no els toquem, quan ens avisen de que hi ha un mort musulmà, ja ens ve acompanyat de la persona que li farà la neteja del cos, ells són els que els preparen. Fan les seves oracions i ningú els pot tocar després d'estar preparats i nets. Sol presentar-se la persona responsable de la comunitat, a vegades és l'imam i és el que fa la neteja del finat en cas de ser home, si és dona és una dona la que renta el cos. Cap dona pot veure el cadàver d'un home i al revés. Ells els preparen i els posen a la caixa. Ja que nosaltres no els podem tocar. Sempre hem respectat els rituals de cadascú. El cos es tapa i no es vetlla. Per acomiadar al finat, es trasllada a la mesquita i després d'una estona, quan la seva comunitat han resat i s'han acomiadat, anem a buscat el fèretre i es procedeix al seu trasllat. Els musulmans també s'enterren a terra".*

En aquest punt, les creences religioses són respectades a la nostra ciutat, pel comentari del responsable. També segueixen aquest procés les altres poblacions. Voldria fer notar que el problema dels morts musulmans és important i greu. No tenen un lloc per plorar com té la comunitat cristiana: el cementiri. Ells han d'acomiadar-se del difunt i traslladar-lo a la seva població, això pot dificultar tot el procés de dol. És bo que si la persona té la necessitat de plorar-lo davant la seva tomba, ho pugui fer, ells no disposen d'aquesta oportunitat.

Un dels problemes i plantejaments que es fan quan es mor un familiar és, en primer lloc si podran pagar el seu trasllat. Les persones autòctones, cristians o no, creients o no, aquest problema no el tenen, tindran potser el problema del pagament de l'acte de l'enterrament, però no han d'assumir el del trasllat del difunt. La comunitat musulman davant d'aquest problema han buscat solucions i les despeses, en aquest sentit, sempre queden cobertes. És important destacar el que comenten els serveis funeraris:

> *"P: jo puc dir que per exemple a nivell de pagament no he tingut mai cap problema amb els magrebins per pagar l'enterro, en canvi amb els equatorians i els negres de Gana si tinc problemes de pagament. Els magrebins tenen recolzament de la seva comunitat, si una persona es mor i s'ha de traslladar, es trasllada i punt, paguen sempre, si ells no poden reben ajuts de la seva comunitat, pensa que aquí ha vingut gent a deixar monedes per ajudar a pagar l'enterrament d'un seu company etc.. en canvi els altres sempre demanen ajudes a l'ajuntament a Benestar Social".*

Semblaria que ha de ser un problema dels nous vinguts i no és així, és doncs un problema social, un problema de la societat , un problema de la nostra ciutat. Segons en Mohamed, les peticions fetes a l'alcaldia per tenir un lloc on enterrar els seus difunts i no tenir que traslladar-los sembla que no avancen, sí, ja estant presentades però costa posar-hi remei. No són peticions fetes de fa pocs dies, ja fa anys que es vetlla pel tema. En aquest cas ens hauríem de preguntar, què en pensa la població de la ciutat. La ciutadania vol un altre tipus de cementiri? Els musulmans no poden estar barrejats amb els cristians, i com es materialitza el fet? Possiblement això ens portaria a ampliar el treball i fer una segona part. Una de les qüestions podria ser; què és el que fa por, si és que hi ha quelcom que fa por. Perquè no es planteja el tema obertament?, jo mateixa com a ciutadana de Vic, desconeixia la complexitat del tema i el seu procés.

La incineració no es permesa en la religió musulmana. L'autòpsia la veuen com una violació al cos, solament es realitza quan, per llei, és obligatòria.

En referència a la incineració en Mohamed en l'entrevista realitzada, va treure el tema com a comentari, també ho va comentà el responsable de les pompes fúnebre, sobre un musulmà que va ser incinerat a petició de la família, en aquest cas la dona es cristiana, els fills són tots batejats i cristians i el personatge en qüestió des que es va casar, formava part de la comunitat cristiana. El cas va acabar en mans d'una jutgessa qui va donar l'ultima paraula i va autoritzar o va donar la raó a la família del difunt a que la persona fos incinerada. Aquest cas també en va fer referència el responsable de les pompes fúnebres de Vic, ja que ell no podia realitzar cap maniobra que no fos autoritzada. Tota la comunitat musulmana estava a l'expectativa, va haver-hi baralles entre els familiars directes del difunt i els responsables de la comunitat musulmana, va intervenir fins i to el cònsol musulmà i al final s'accepta la decisió de la família del difunt. El finat va ser incinerat. La comunitat musulmana, l'Imam i els seus seguidors, estaven indignats. A ultima hora ens vàrem assabentar que la família del difunt, al Marroc, havien iniciat una querella contra l'esposa del difunt. Fins el moment no sabem com evolucionarà el procés, però els comentaris *"són que si guanya la família d'origen del difunt, la dona ja es pot preparar perquè es creu que hi hauran represàlies"*. Aquesta informació no està recollida en les entrevistes excepte en la del

responsables de les pompes, i com un comentari més, però després parlant amb dues persones musulmanes, dones, he tret el tema i m'han confirmat la preocupació.

La incineració està prohibida pel Corà. I per ells les seves escriptures són sagrades. Un musulmà resta musulmà per sempre.

El període de dol queda manifestat per les actituds d'acolliment de les persones més properes, en cas de no tenir ningú, són els veïns o els amics qui atenen la família afectada. Aquest fet el comenten les dues dones musulmanes tant la Fàtima com l'Amina.

> *"F: tenim el consol de la nostra comunitat. Jo no és que mi fiqui gaire, però si algú em necessita els ajudo".*

> *"A: Generalment es fa una col·laboració de tres dies o els que faci falta, per tal que la família pugui continuar com sempre, sabem que costa però els hi donem suport. El meu marit és una persona que ajuda molt als altres, la gent ja el coneix i sempre li demanen coses, com han de fer això o allò. Ell es coneix a casi tots els immigrants musulmans*".

Val a dir que en la comunitat musulmana de la nostra ciutat existeix un gran recolzament entre ells, ja que en moltes ocasions la víctima no te familiars, es aleshores quan un dels referents islàmics, bé sigui l'imam o bé un representant del nucli de l'afectat s'encarrega de tota la paperassa i propicia una recol·lecta per retornar el mort a la seva terra d'origen. Les despeses són importants i si no es paga prèviament, no hi ha repatriació.

Com a petit resum exposo que tant la comunitat musulmana com la cristiana tenen la necessitat d'oferir als seus difunts un acte que serveixi per acomiadar-se tant a nivell personal com en referència a la comunitat a la qual pertanyen. Els costums varien segons les creences de la persona difunta i és important dir que en tots els casos, en la nostra ciutat són respectats.

3. ANÀLISI COMPARATIVA DE LES ENTREVISTES REALITZADES: COMPORTAMENTS SOBRE LA VIDA I LA MORT BASADA EN LES CREENCES I VALORS DE LES RELIGIONS A CONSIDERAR:

Com ja he indicat, la transcripció de les entrevistes realitzades es troben en l'apartat d'annexes. He analitzat els punts en comú en elles per veure quines diferències i similituds hi puc apreciar en el comportament, les pràctiques i les creences en torn a la manera d'entendre la vida i la mort.

Una de les preguntes que m'he plantejat a mesura que he anat realitzant les entrevistes i configurant el treball és: realment hi ha gran diferència en el comportament de les persones en el moment de la mort?. A grans trets puc dir que no hi ha una diferència notable. Pot haver-hi diferència en el protocol d'actuació o en els rituals, però els sentiments i les preocupacions són per totes les persones entrevistades gairebé els mateixos.

Els paràmetres a comparar i analitzar aniran dirigits cap a:

a- quins són els valors més rellevants en la vida de la persona
b- com influeix la religió en les seves creences
c- què pensen sobre la malaltia
d- com veuen la mort en la seva cultura
e- com actuen davant la mort
f- quins són els rituals enfront la mort i com influeix la seva religió a l'hora de portar-los a terme
g- tenen o no tenen xarxa social que els doni suport
h- quines eines tenen per superar el dol.
i- Què en pensen del traspàs

a- Quins són els valors més rellevants en la vida de la persona:

Si repassant la teoria hem extret com d' important és el concepte de vida per assumir la mort, crec que és bo d'analitzar quins paràmetres són importants en la vida de les persones entrevistades.

Els valors que més surten en les entrevistes realitzades són: el respecte per les persones, la unitat familiar, l' estar bé i el tenir salut.

El respecte per les persones. Totes les entrevistes coincideixen en el respecte mutu. És important el saber estar amb l'altre, és important tenir bons amics, és molt important no estar sol.

En referència a la família, aquesta canvia segons l'estructura que la confirma. Tant en els catòlics com en els evangelistes, el nucli familiar és curt. Per a ells la família queda reduïda a la família parental, mare, pare i fills i en algun dels casos inclouen els avis. Pels musulmans la família és més llarga, consideren com és natural, la que tenen aquí al país, pare, mare i fills i els parents (avis, germans..) però també la que tenen al seu país d'origen, als quals si poden han d'ajudar econòmicament,. L'exemple de la Fàtima es ben clar:

"F:Nosaltres quan s'acaba el Ramadam, el dejú, paguem una quantitat, nosaltres som quatre persones a casa, doncs paguem per quatre, aproximadament uns cinquanta euros, aquests els enviem a la nostra família i ells ho reparteixen a les persones que més ho necessiten.

La família és un puntal per totes dues comunitats, la cristiana i la musulmana. Per exemple, la Maria en l'entrevista nº1 diu: "*el meu fill i el meu marit són ara els meus puntals",* però val a dir que els cristians permeten més autonomia als fills i a la parella que els musulmans. La dona musulmana és el puntal només en quant a la formació i educació dels seus fills,

com diu la Fàtima: "*Jo com a dona i com totes les dones musulmanes tenim un paper molt important en la família"*

o com diu l'Amina: *"la dona es molt important, l'home ha d'anar a treballar, ha de seguir mantenint la família, la dona és la que es cuida de tot, dels fills, del marit, de la casa"* o quan diu *"la dona és el puntal de la família"*

La dona sol estar més a casa i controla de forma exhaustiva el creixement de la mainada fins a l'adolescència. En la cultura autòctona, la cosa em sembla que està més repartida, tot i que la dona té un paper important, si ella o el marit no poden atendre als seus fills per raons laborals o d'estudi, no es posa en dubte buscar un cangur o persona que es pugui fer responsable de la mainada o de la gent gran. Porten la mainada a la guarderia i a la gent gran, que no poden estar sols a casa, a l'hospital de dia. Les persones que tenen família com els avis i que estan bé de salut, ajuden al creixement dels seus nets. Les persones que vénen de fora, molts d'ells no tenen ningú i se les apanyen com poden.

L'altre punt que destaquen és l'estar bé. Això es comenta al llarg de les entrevistes de forma que sembla que no queda reflectida, però en la conversa, en moltes ocasions utilitzen l'expressió: *"tenim tot el que necessitem*"., expressió que s'utilitza per explicitar que tenen cobertes les necessitats. Uns ho atribueixen directament a la voluntat de Déu, com per exemple els musulmans i els altres sembla que no vulguin relacionar-ho car utilitzen la frase "*gràcies a Déu", "gràcies a Déu no es falta res".*

En referència a la salut i la malaltia, els cristians evangelistes ho atribueixen a que si tens salut és obra de Déu, els catòlics no en fan referència i els musulmans ho manifesten com la voluntat d'Al·lah. Per exemple la Pilar diu: "*Déu no envia malalties".* I en Mohamed diu*: Les lleis han estat revelades per Déu, el teu destí no el pots canviar. "Déu et dona la malaltia i la curació.*

b- Com influeix la religió en les seves creences

Pel que he vist, tota religió requereix una colla de creences i valors en referència a la divinitat, totes presenten unes obligacions, una manera de pensar i una manera d'actuar, que tampoc difereixen gaire unes de les altres. Totes creuen amb el seu Déu. Per a cadascuna, solament existeix aquest Déu. La diferència és que solament la catòlica té incorporat en el seu llegat els Sants. Totes tres fan referència a les escriptures, segueixen la manera de fer i d'actuar segons els seus textos sagrats.

Tant els musulmans com els cristians evangèlics han parlat de la seva religió com una manera de viure, una manera de fer i d'actuar. El cristià catòlic, les persones que he entrevistat , no han utilitzat aquesta expressió.

Pels musulmans, la religió ho és tot, és la manera de viure, de comportar-se, de sentir. En cas de no poder complir amb els cinc pilars de la religió musulmana es senten culpables i consideren que estan traint la voluntat d'Al·lah. Tot volta sobre l'obediència que tenen i deuen al seu Creador. El compromís social és de vital importància. El shariaa, o llei revelada és respectada i honorada. En la llei queda manifestat com ha de ser la vida social, el matrimoni, la indumentària que han d'utilitzar, l'herència, etc.. si no es compleix la llei, van en contra la voluntat de Déu. En aquest punt en Mohamed i l'Amina hi posen molt interès en que entengui bé aquest concepte (entrevista nº 11)

> *"A: la fe, tot el que fem es basa en els cinc pilars de la religió, si no els pots complir, no ets un bon musulmà, el primer de tot y en el que es basa tot és en el testimoni de fe, tot lo de més ja et ve donat per aquest testimoni. El primer que hem de tenir és el compliment amb Déu, després l'educació amb els fills, el respecte amb els veïns. L'Islam controla tota la vida, la teva actitud, l'actitud davant el poble, l'herència, la família, el matrimoni, hi ha unes línies a seguir amb tot el que es fa. El Corà i el Hadiz és la seva interpretació".*

> *"M: el primer de tots és el testimoni de fe, és la creença superior, seguir els passos de Mahoma, després ens ve la oració, hem de resar cinc vegades durant el dia, estiguem o estiguem, la caritat és obligada, però depèn del que tens, es paga a l'iman i es paga al final del mes de Ramadam, el que es recull es reparteix pels més necessitats, l'altre és el Ramadam o dejuni que es realitza el novè mes de l'any musulmà. I per últim tenim la peregrinació".*

Els cristians evangèlics, fan un seguiment dels evangelis, en ells hi ha la paraula de Jesús, la seva forma de viure i de comportar-se, per tant intenten seguir les seves passes. Diuen que seguir l'evangeli és seguir una manera de viure plena de joia. No accepten el que l'home ha fet o a dit. El Papa, tot el que l'església catòlica predica o ha predicat, ha estat modificat i canviat. Ells no segueixen la veu de l'home, segueixen la veu de Jesús. Jesús va donar la vida per l'home, el que cregui amb ell podrà estar amb el Pare, el Déu únic i poderós. Solament tenen un Déu, no tenen ni sants ni cap eclesiàstic.

Els catòlics entrevistats en aquest aspecte no es mostren acèrrims a la seva religió, excepte el mossèn. Va fer una exposició de les seves creences molt més exhaustiva que els demés catòlics. Va deixar molt clar que adoren Jesús com a Déu. Els sants també són venerats. La resta d'entrevistes no es defineixen clarament si és important o no l'existència de Jesús, o l'existència d'un Déu, però si creuen en alguna cosa superior, creuen en Déu per la seva formació, però no els influeix tant directament en la vida diària, només en moments puntuals com veiem el cas del Sr. Manolo que li serveix per superar la situació que està passant:

> *"si soy católico practicante, antes no iba nunca a misa, pero ahora me sirve tanto de distracción como para hablar con alguien que no me cuestiona nada. El hecho de que pueda ir a la iglesia y hablar de mis cosas me sirve, a parte de sentirme bien, para no molestar a nadie con mis penas. Si me preguntas si creo en Dios, te diré que no se si es fe, lo que tengo, pero si que necesito creen en algo, porque tanto sufrimiento creo que no tendría sentido si no creyera que hay algo mas. No se que, pero estoy seguro que algo habrá.*

En referència a les seves creences, els catòlics, només s'encomanen a Déu quan els és necessari, tot i que el seu nom el pronuncien contínuament. Els evangelistes són més metòdics en aquest aspecte, es troben entre ells periòdicament, preparen la missa, parlen de fets, problemes, situacions que són compartits per diversos membres de la seva comunitat. Els musulmans, la religió és la seva base, no hi ha discussió. Tot volta al voltant de la fe i del seu Déu. El que compromet la seva vida per Al·lah obtindrà la vida vertadera.

c- Què pensen sobre la malaltia

La malaltia pels cristians catòlics és un una desgràcia que en moltes ocasions no és entesa, la malaltia ve de fora, la malaltia fins i tot es pot veure com un càstig. Els cristians evangèlics la veuen com un fet del diable, de Lucifer, per ells Déu no envia les malalties, Déu és bo i vol una vida llarga pels seus creients. Els musulmans creuen que si una persona es posa malalta és per voluntat de Déu, el seu Déu Al·lah.

El musulmans no porten als seus familiars a residències o hospicis, ells tenen cura directament de la seva família, malalta o no. No entenen ni encaixen que les persones cristianes o no, quan tenen un familiar d'avançada edat el portin a una residència perquè no tenen temps per atendre'ls. Val a dir que estudis realitzats aporten la informació que en el món occidental el 90% de la gent que es mor, es mor a l'hospital, quan la resposta que es dóna a nivell general, és que del 93 al 98% responen que voldrien morir a casa[22].

La Fàtima diu: *"nosaltres no portem a la gent gran a les residències, és la família qui se'n fa càrrec, entre els germans, els cunyats i el qui faci falta, nosaltres cuidem dels nostres. És un altre dels principis religiosos, vetllar pels nostres malalts. Jo veig que aquí en moltes ocasions es porten als malalts als hospitals y molts d'ells estan sols, d'acord que molta gent treballa, però quan no treballen tampoc van a fer companyia als seus. No sé potser és una altra manera de fer, jo no dic que estigui bé o malament".*

La opinió estesa entre els personatges entrevistats en relació a la mort a casa o a l'hospital, tots prefereixen la mort a casa junt als seus, ens hauríem, doncs, de qüestionar perquè els moribunds aflueixen a l'hospital i perquè no finalitzen els seus dies amb les seves famílies. Possiblement no és una qüestió només referida a la persona que s'està morint, sinó de qui li proporciona les cures finals, que probablement no està preparat per tenir cura del malalt i es limita a portar-lo al lloc adequat. L'hospital no és, de ben segur, el temple on la medicina ho pot tot.

La comunitat musulmana no tenen el costum de deixar de vetllar el malalt quan està a l'hospital, sempre hi ha algú (en la mesura possible) fent companyia al pacient, familiar o amic, és impensable, ara com ara, de llogar algú que tingui cura del seu familiar, cosa que en la nostra societat cada vegada és més habitual. Hi ha famílies musulmanes que no tenen cap familiar directe que se'n faci càrrec quan tenen un malalt a casa, però el que si tenen és el suport excepcional del seu entorn. Els veïns, persones de la seva comunitat, es fan càrrec de les necessitats dels altres. Tots comenten que no es troben sols.

d- Com veuen la mort en la seva cultura

Arreu, la mort és un fet. No es parla de la mort tot i que els musulmans sembla que la tenen més integrada, tots comenten que "ens hem de morir", però no es un tema que se'n parli molt.

La mort per totes les cultures és un tabú. Hi ha incertesa i por. Aquesta por ve donada perquè no es sap què hi haurà després. Molt més acusat en els catòlics i molt més en els catòlics no practicants.

[22] Sanz, J. *Principios y pràctica en los cuidados Paliativos*. Barcelona: Medicina Clinica, 1989

Els musulmans tenen clar que durant tota la seva existència s'han de preparar per realitzar un viatge, han de saldar els seus deutes, han de realitzar el seu testament i preparar i aconsellar els seus descendents. La cultura occidental també realitza totes aquestes tasques, no es té tant estructurat i clar, al menys no es manifesta tant clarament.

Els evangelistes entrevistats comenten que la mort si es materialitza quan la persona és gran, forma part de la voluntat de Déu, ja que vol aquella persona al seu costat, no es bo que una persona jove mori, no entra en els plans de Déu. Ells parlen de la mort, veuen la mort com el pas cap a una vida plena de joia al costat de Déu. La Pilar en l'entrevista nº 6 diu:

> *"El cristià verdader no ha de tema a la mort. Pau ja ho deia. Morir en el temps de Déu, ple d'anys i amb salut. Si la mort agafa a un jove, no és voluntat de Déu. Nosaltres parlem de la mort, no li tenim por*".

Cap catòlic ha comentat que la mort servirà per estar al costat del Salvador, solament el capellà afirmava que la mort permet l'alliberació de l'home. Que permetrà el pas cap a una vida plena de glòria. Alguns dels entrevistats comenten que possiblement hi ha un altre lloc. En aquest punt m'agradaria exposar el que diu la Maria en l'entrevista nº 1:

> *"jo crec en les persones, (silenci) i ara a qui en dirigeixo a vegades és a la meva filla, no se si està en algun lloc, o si em veu o em sent, però vull creure que està en algun lloc. Segurament aquesta creença que tinc, em ve donada per la meva educació de petita, que potser és absurda però em serveix també per donar algun argument al meu fill que ara te vuit anys i li dic que la seva germana ens veu i ens escolta des d'algun lloc".*

La mort en la cultura occidental es veu negativa, es veu com un fracàs. En la cultura islàmica es veu com la voluntat del Salvador, Ell és l'únic que decideix.

Totes tres religions manifesten que després de la mort hi haurà un judici final, amb un veredicte. Els musulmans ho manifesten clarament, els evangelistes també ho manifesten convençuts, però els catòlics no ho diuen amb gaire convenciment. Així com els altres utilitzen expressions afirmatives, els catòlics utilitzen expressions de dubte, *"sembla ser que hi haurà un judici final*" *"diuen que ja s'ho trobarà el dia del judici"...*

La comunitat islàmica procura de deixar un llegat, una obra, bé sigui a través de la descendència o bé sigui una obra material, humanitària etc.. també ho tradueix la cristiana: la descendència significa continuïtat, la persona amb el seu esforç adquireix valors, riqueses o llegats que vol que es perpetuïn en el temps, però la diferència rau en què els musulmans ho tenen molt ben establert, s'ha de fer un document on quedi reflectit dos fets molt importants, a) els seus deutes tant a favor com en contra, b) ha de fer la divisió de la seva herència i garantir l'equitat entre els seus hereus d'acord amb els preceptes islàmics. En la comunitat cristiana o occidental no està establert d'aquesta forma tant explícita. El testament és un document opcional, hi ha molta més gent que no el fa que no pas que el fa.

e- Com actuen davant la mort

L'Islam, donada la seva condició de religió natural, permet expressar estats d'ànim, sempre que sigui de forma moderada, adverteix de l'excés. La cristiana no. Ells, els mahometans, poden expressar les seves emocions, perquè la tristesa, l'alegria forma part de la condició humana, però no permet la desesperació ja que la mort es voluntat d'Al·lah. Els cristians això no ho tenen definit com a tal. Sí que reconeixen també que Déu és qui té l'última paraula i que si la persona es mor és perquè ha arribat el seu moment, però segons quines situacions ho viuen com un fet catastròfic.

Segons la llei sagrada no es pot parlar malament del mort entre els musulmans. S'ha de parlar de les seves virtuts. La religió cristiana també exalta sempre les qualitats dels difunts, desconec que estigui prohibit.

L'islam afirma que has d'anar morint cada dia per afirmar així la vida. Després de la mort ve la realitat. La mort forma part de la vida. Morir és una acció pura. Tenen present el concepte de mort en moltes situacions.

L'església cristiana catòlica recorda que "*la nostra vida està marcada pel temps*", (comentaris d'un cristià no entrevistat formalment) això implica el record que la nostra mortalitat limita el temps de viure.

f- Quins són els rituals enfront la mort i com influeix la seva religió alhora de portar-los a terme

La forma en que expressen els seus rituals ve a demostrar que tot el ritual existent pertany a un acte social. Inevitable i que serveix per mostrar l'estatus de la persona, com a individu social. Per exemple l'indigent queda al marge d'aquest acte social. Reflecteixo les paraules del responsable dels serveis funeraris:

> *"També hi ha els enterraments de beneficència, aquí nosaltres ens fem càrrec de tot, va a costa nostra. Fem el més econòmic de tot i no es fa vetlla en el tanatori. Es queden a l'hospital, o a la residència en els seus mortuoris. Tampoc es fan trasllat pels que es consideren o són de beneficència. Els de beneficència van directament a l'església i després al cementiri".*
>
> Aquests casos són actes solitaris, no representen cap compromís social, que generalment solen passar desapercebuts. Així tenim l' exemple d'una persona que vivia sola i que han trobat morta aquest cap de setmana a la nostra ciutat, però coneguda per la gran majoria del barri. El troben tres dies després de la mort a casa, al menjador. Els mossos avisats pels veïns, troben el cos sense vida. El finat no té parents que es vulguin fer càrrec de les despeses de l'enterrament, el procés que s'ha seguit és: el recullen, fan l'autòpsia i tot seguit s'enterra al cementiri, sense missa i va a parar a un nínxol de lloguer que al cap dels dos anys anirà a parar a una fosa comuna. El lloguer del nínxol va a càrrec d'un parent.

En aquest punt hi ha una grans diferència: la comunitat musulmana té molt clar les seves normes i formalitats pròpies de la seva tradició. El difunt s'ha de banyar, s'ha d'amortallar, s'ha de resar per ell i finalment s'enterra segons el que diuen les escriptures de l'Alcorà. Tenen una manera de fer pautada i que no es pot canviar.

La comunitat cristiana sembla que això també ho té clar, a la persona se la prepara perquè tingui una bona imatge en l'acomiadament, es prega segons les creences del difunt o de la persona que el va a veure, i es procedeix a l'enterrament. Però la gran diferència és que en la comunitat musulmana ho fan ells directament, el mort no el pot tocar ningú, excepte la persona que el prepara. La preparació del mort o difunt en la comunitat cristiana ho fan les persones que tenen cura del morts.

Els rituals en referència a les oracions del moribund estant establertes en la comunitat musulmana: "*dono testimoni que no hi ha Déu que no sigui Al·lah i Mohamed és el seu Profeta"*. En la comunitat cristiana també, es resa el Pare nostre i el capellà fa el perdó

dels pecats, actualment l'església accepta no realitzar el sacrament de l'eucaristia segons les peticions fetes prèviament pel propi difunt o bé les peticions fetes per part de la família.

En referència a l'enterrament, els musulmans opten per tenir un enterrament simple, consideren que el mort s'ha d'enterrar ràpidament per dues qüestions una perquè si era una persona bona, com més aviat estigui al costat del Salvador millor, i si era una persona dolenta, com més aviat es retiri del costat dels vius més ràpidament marxarà el mal. Els musulmans no poden utilitzar insígnies ni inscripcions en les tombes dels morts, els cristians sí. Aquest punt el podem contrastar amb el que ens diu en Mohamed en la seva entrevista: nº 11:

> *"M: no, no posem res a la caixa, l'enterro ha de ser el més senzill possible, la nostra religió no permet riqueses en aquests moments, la persona es posa a la caixa amb un llençol blanc, sense res de joies ni riqueses, la caixa ha de ser simple, i nosaltres estem obligat a tenir caixes especials perquè els morts els traslladem, però en la nostra terra, els morts s'enterren a terra, es treuen de la caixa, la caixa és el vehicle de transport.*

Les persones entrevistades de la comunitat cristiana valoren poder donar un "*bon enterro*" als seus difunts, consideren que és l'ultima cosa que podran fer per ells, intenten posar-li la millor roba, la millor caixa, les millors flors...

L'islam enterra els seus mort a terra, no poden ser enterrat en nínxols. No així la comunitat cristiana.

El cristianisme no rebutja l'incineració dels morts, els musulmans ho tenen prohibit.

El que mor defensant la seva fe, és un màrtir i entra directament al regne de Déu, té la salvació de forma directa. En la societat cristiana no.

g- Tenen o no tenen xarxa social que els doni suport

La comunitat musulmana s'ajuden entre ells, independentment de la relació que hagin tingut amb el difunt o la seva família, tant personalment com econòmicament. A la comunitat cristiana els uneix la relació. L'ajuda i suport que es donen es circumscriu al cercle familiar i als amics.

La xarxa social que tenen les famílies, tant en una comunitat com en l'altre, depèn del compromís establert per part del difunt i la seva família. Hi ha persones el compromís social de les quals, és més elevat, són persones conegudes. De ben segur que tindran un major suport en el moment del recolzament ja que el seu entorn pot ser més ampli. Hi ha casos en que les famílies són personatges que no tenen cap influència en les seves comunitats, la seva xarxa social és més reduïda, i tot el procés l'han de passar sols, en el seu nucli familiar. Això tant passa en la comunitat musulmana com cristiana.

No hi ha un sistema de recolzament establert, però els musulmans tenen unes línies a seguir més clares que les dels cristians. La família musulmana que ha perdut algun familiar, ha de restar a casa durant uns dies, no tenen establert quant de temps, només fins que la persona es trobi amb forces per poder fer vida normal. Els cristians també actuen igual però en moltes ocasions el familiar del mort no resta a casa, surt al carrer i fa des del primer moment vida normal.

h- Quines eines tenen per superar el dol

L'eina principal és la persona mateixa, el recolzament social és important, el no estar sol podria ser l'eina més esmentada en les entrevistes realitzades.

No hi ha un sistema de recolzament establert, o millor dit, si que ni ha un i de molt ferm que és la pròpia família o l'entorn més proper i això es dona en totes les comunitats, és el sistema de recolzament més antic, que cada dia queda més minvat sobre tot en la comunitat autòctona. Es podria dir que la comunitat musulmana té el responsable de la comunitat que vetlla per les famílies, i a la vegada també la comunitat vetlla per si mateixa. Els evangelistes també tenen el suport de la seva església, els pastors. I l'església catòlica té el capellà com a representant de la seva comunitat. Però tot plegat, en el moment de la realitat el que hauria de prevaldre, no preval. Per exemple la Maria que va perdre la filla no vol sentir parlar dels capellans, ella no els coneixia anteriorment a l'enterrament de la seva filla, però pel que li van dir o les coses que ella va sentir per la part eclesiàstica valia més no haver-ho sentit ni haver-los conegut. La meva pregunta en aquest cas, és; realment estant preparats per donar les atencions que la societat d'avui dia necessita?

Per superar el dol correctament influeixen uns paràmetres molt important, en primer lloc s'hauria de valorar quin vincle existia entre el difunt i el viu, quina edat tenia el difunt, quin paper exercia dins la família o entorn, quin grau de dependència etc. aquestes premisses són vàlides per a totes les religions.

Les creences de cadascú, serveixen per aconseguir finalitats pròpies. La religió pot servir per un control dels sentiments. Per exemple, els musulmans han de controlar les seves emocions. La religió també pot minvar l'angoixa i pal·liar els temors. Cadascú utilitza les eines que li són més convenients. Voldria comentar en aquest punt el fet que una persona no manifesti el seus sentiments com per exemple el plor. No deixar plorar a les persones pot procurar que aquestes estiguin afligides durant molt de temps.

i- Què pensen del traspàs

M'ha cridat l'atenció les diverses formes que tenen les persones en el moment de referir-se al seu Déu, expressions com Salvador, Senyor, Omnipotent, Piatós, Tot Poderós, Suprem ... totes les expressions van encaminades a un ésser elevat, que tot ho pot.

Tant els evangelistes, com els musulmans, com els catòlics, creuen en el més enllà. Creuen en la salvació de l'home. Creuen en una vida més plena al costat del Salvador. Cal diferenciar que els catòlics no practicants ho posen en dubte, no ho volen negar rotundament per si a cas hi hagués quelcom més.

La idea que existeix una altra vida, serveix per donar sentit a l'existent. Molts d'ells expressen que no tindria sentit el que està passant si no és perquè hi ha un futur. No saben explicar què, però confien en que hi hagi un altre món. Un món on es puguin trobar amb els seus éssers estimats.

La idea del perdó permet als cristians a no sentir-se culpables pel que estan fent. En aquest punt hi ha una diferència entre els cristians i els musulmans, segons la religió cristiana, Déu és l'únic que pot perdonar els pecats de l'home, en la religió musulmana Al·lah no perdona, és l'home que queda perdonat una vegada ha posat remei o correcció als seus pecats. En aquest punt cal recordar el que diu en Mohamed:

"M: la persona ha d'arrepentir-se de tot el que ha fet malament, ho ha de fer de forma sincera ja que ningú el perdona si no és ell mateix que rectifica les seves dolences. Quan una persona vol demanar perdó per una malifeta, el primer que ha de fer és deixar de fer allò dolent, després arrepentir-se, ha de fer la promesa que mai més ho farà i es notifica que allò que feia no ho farà més i demana perdó. Vosaltres podeu fer més d'una vegada coses no ben fetes, demaneu perdó al vostre Déu i sempre os perdona, però moltes vegades ho torneu a fer i torneu a demanar perdó, i os torna a perdonar, en moltes ocasions no es veu una manera de rectificar".

La persona creient, musulmà o no, cristià o no, vol accedir a la salvació, vol arribar al dia del judici final amb el perdó dels seus actes. Tot i que l'edat de les persones influeix en la percepció de la creença religiosa, fins i tot els que no són practicants, utilitzen molt l'expressió "si Déu ho vol així", Déu sap què va passar"... directa o indirectament la figura de Déu està present.

5- CONCLUSIONS

Del conjunt de les entrevistes, he copsat que, per molts, la religió és una forma de viure, una forma d'expressar-se, una forma d'entendre l'existència. Per altres és un costum que ja el tenien de manera gairebé innata, donada pels pares i no questionada, simplement era una continuïtat passiva. Però el que crida l'atenció és que, en totes les entrevistes realitzades, tots tenen la necessitat en certs moment d'invocar i creure en un ésser superior.

He pogut observar que referit al comportament religiós, en la nostra ciutat hi ha persones que el tenen molt integrat i que respecten al màxim la seva doctrina; en canvi a d'altres els va segons les seves necessitats. Com a professionals en aquesta atenció hem de saber quines són les necessitats de les persones en aquest moments i respectar-les en tot moment.

En referència a les creences i valors, queda palès que un dels més importants, per tots els entrevistats, és la família, després l'estar bé. La fe religiosa és evident en els creient entrevistats. Els musulmans creients són creients i de fe. Els catòlics alguns d'ells són dubtosos en la seva pràctica.

L'atenció als malalts i a la gent gran ha anat canviant en la nostra cultura, abans la dona era el pilar d'atenció envers els seus familiars. Amb la incorporació de la dona al treball, això ha anat canviant, fins i tot s'ha professionalitzat el tenir cura dels demés a través de persones cuidadores i vetlladores. En la comunitat musulmana encara no s'hi ha arribat d'una forma evident, però la dona musulmana també s'està incorporant a la vida laboral i possiblement amb el temps la situació arribarà a ser semblant o igual a la nostra.

És important dir en aquest punt que tampoc ens diferenciem tant una comunitat de l'altra, la dona encara és un dels puntals en les cures d'atenció de forma general, en totes les comunitats.

La mort en les diferents cultures pot semblar diferent, però crec que no és així, apareixen noves formes de morir. En la nostra ciutat, com en la majoria de les zones de la nostra autonomia, les persones aproximadament moren en un 90% en les institucions, siguin hospitals, siguin residències. Això ve donat per la demanda social de les cures. Sembla que és un tema que vol tornar a prendre l'aire de que el moribund és on està millor i a on vol morir és a casa, amb els seus i amb les seves pertinences. En aquest punt, com a infermera m'agradaria comentar que falta una educació i formació per part dels professionals de donar eines i recursos als familiars dels moribunds per tal de no trobar-se sols en els últims moments i no tenir la necessitat d'institucionalitzar-lo.

L'actuació davant la mort, és sempre semblant. La relació social en l'acomiadament del mort, les oracions fetes a la mesquita o a l'església tenen un objectiu comú, orar pel difunt i pels que queden, etc.. sembla que per tots és igual, el que varia és la manera de fer-ho.

La indumentària utilitzada en relació al difunt és diversa, en la nostra comunitat sembla que es posen els millors vestits o els més nous, tot i que hi ha la possibilitat d'utilitzar el llençol blanc que posen les pompes. En la comunitat musulmana és per obligació posar el llençol blanc, sense cap tipus d'ornament. En canvi la indumentària utilitzada per part dels familiars, en la nostra comunitat és diversa, pràcticament no s'utilitza el color negre que per obligació o costum s'utilitzava fa vint o trenta anys enrera. S'utilitzen colors foscos, en general, però cada dia es veuen més les vestimentes habituals, de un dia qualsevol. En la

comunitat musulmana també hi ha de tot. El negre és per excel·lència el color utilitzat, però la gent jove no li dona tanta importància com la gent gran.

La xarxa social de recolzament, és en primer lloc la família, l'entorn més proper. Les pautes socials i la societat han canviat si les comparem amb temps enrera. L'abandonament de les persones, el fet de dir que no hi ha temps per atendre els demés, fa que els que es queden es trobin sols. No hi ha un seguiment per part de les institucions o responsables religiosos, en la nostra ciutat. La comunitat musulmana comenta que ells tenen el seguiment, si cal del responsable de la comunitat. Però en el fons cadascú ha de superar la pèrdua amb el seu propi dol.

En relació al pensament que hi ha un més enllà, directe o indirectament crec que hi ha la necessitat o la convicció de creure en quelcom més del que estem veient. Dels entrevistats, la comunitat musulmana ho veu molt clar a través de la seva creença religiosa, la comunitat cristiana n'hi ha de tot, els evangelistes però semblen els més convençuts.

El fet de conèixer les persones i els seus costums fa que la convivència sigui molt més fluïda, la integració religiosa a la nostra ciutat d'altres cultures és lenta, de moment és respectada i acceptada però ja veiem que quan es demana quelcom que fuig del que es considera habitual, cau en paranys difícils de resoldre com és el cas dels cementiris musulmans (per posar un exemple)

Crec que actualment les modes imposen noves devocions, pròpies dels temps en que vivim, però no deixen de ser curioses i estranyes. Les persones necessiten igual que els avantpassats en creure més enllà del que estant vivint. La mort continua sent un tema complex, els morts continuen sent homenatjats. La vida moltes vegades pren sentit quan hi ha una la presència d'una malaltia o d'una mort propera o quan un ésser estimat marxa per sempre.

M'agradaria acomiadar el treball fent una pregunta: si hi ha tantes similituds en les diferents comunitats, perquè hi ha tant recel en la convivència? Possiblement seria un dels temes a treballar i de ben segur que no aniria pel camí enfocat d'aquest treball. És per causes d'identitat, per causes econòmiques? La pobresa porta a la marginació, el benestar porta al confort.....

6- BIBLIOGRAFIA

1. Astudilo, Wilson. *Cuidados del enfermo en fase terminal y atención a su família.* Pamplona: ed. EUNSA, 2002
2. Ajuntament de Vic. *Fòrum intercultural de Vic*. Servei de publicacions de l'Ajuntament de Vic. Estudis 10, 2000
3. Cabodevilla, Iosu*. En vísperas del morir*. Bilbao: ed. Desclé De Brouwer, 2001
4. Coogan, Michael D*. Religiones del mundo*. Barcelona: ed. Blume, 2004
5. Crid. *La legislació d'Estrangeria i l'administració local*. Barcelona, 2001
6. de Gol, Jordi. *Assaig sobre la vida i la mort*. Barcelona. Ed. Teide, 1982
7. Delgado, Manuel. *Ciutat i immigració. Debat de Barcelona II.* Centre de cultura Contemporània de Barcelona, 1997
8. Elias, Norbert. *La soledad de los moribundos*. Colección Fin de mundo. Madrid: Fondo de cultura econòmica. 1987
9. Gómez Sancho, Marcos. *Medicina Paliativa*. Madrid: ARAN, 1998
10. Gran enciclopèdia catalana. *Vol. 7*. Barcelona: ed: Enciclopèdia Catalana, S.A. 1974
11. Grollman, Earl A. *Vivir cuando un ser querido ha muerto*. Barcelona: Ediciones 29,1993
12. Gaudin Philipe*. La muerte*. Bilbao: ed. El mensajero, 2004
13. Knapp, Mark L*. La comunicación no verbal. El cuerpo y el entorno*. Barcelona: ed. Paidós, 1998
14. Krishnamurti, J. *Sobre la vida i la muerte*. Barcelona: ed. Fairós, 1994
15. Kübler-Ross, Elisabeth. *Morir es de vital importancia.* Barcelona: ed. Luciérnaga, 1995
16. Kübler-Ross, E. *Preguntas i respuestas a la muerte de un ser querido*. Barcelona: ed. Martínez Roca, S.A. 1998
17. Moody, Raymond A. *Vida después de la pérdida*. Madrid: ed. EDAF, 2002
18. Moreras, J. *Musulmanes en Barcelona: espacios i dinàmicas comunitarias*. Barcelona: CIDOB Edicions, 1999
19. Ordi, Jordi. *Quatre aspectes antropològics del morir.* Vic: Institud de Ciències Religioses de Vic. 1999
20. Pàmies, Teresa. *L'aventura d'envellir*. Barcelona: ed. Ampúries, 2002
21. Poletti, Rosette. *Como crecer a través del duelo*. Barcelona: ediciones Obelisco, 2004
22. Pujades, Joan J. *Etnografia*. Barcelona: ed. UOC, 2004
23. Sanz, J. *Principios y práctica en los cuidados Paliativos*. Barcelona: Medicina Clínica, 1989
24. Sayyed, H.N. *Sufismo vivo*. Barcelona: Herder, 1985
25. Schneider, Tehodor. *Lo que nosotros creemos. Exposición del símbolo de los apostoles*. Salamanca: ed: Sigueme, 1991

26. Seglers, A. *Autogovern i fet religiós*. *Una gestió del pluralisme religiós a Catalunya.* Barcelona: Proa, 2000
27. Segura, Antoni*. El món àrab actual.* Vic: Eumo editorial / Universitat de Girona. 1997
28. Smith, Huston. *Las religiones del mundo*. Barcelona: ed. Kairós, 2002
29. Thomas, Louis-Vicent. *La muerte*. Barcelona: ed. Paidós, 1991
30. Torralba, F. *Antropologia del cuidar*. Institut borja de bioètica: editorial Mapfre, 1998
31. Van Gennep, Arnold. *Los ritos de paso*. Madrid: ed. Taurus, 1986
32. Vizcaino Martí, Jordi. *Envejecimiento y atención social*. Barcelona: ed. Herder, 2000
33. Waines, David. *El Islam.* Madrid: Cambridge University Press. 2002

http://www.xasa.com/wiki/ca/wikipedia/i/is/islamisme.html
http://www.dialogoreligioso.org/islam/muerte
http://kidshealth.org/

7- ANNEXES

Les entrevistes han estat transcrites tal i com ho han expressat els seus informants. En moltes ocasions he repetit el que deien per valorar si realment ho havia escrit bé. No han estat mostrades una vegada han format part del treball. Cap d'ells m'ha demanat que finalitzat i lliurat el treball els hi mostrés els resultats.

Podríem dir que l'entrevista s'estructurà en cinc parts:

Dades de l'entrevistat / da:
- Quin és el seu nom?
- Quants anys té?
- De quina nacionalitat és?
- De quina part del país?
- A quina comunitat pertany? (si s'escau)
- Quin és el seu treball?
- Quin és el seu càrrec dins la comunitat? (si s'escau)
- Quina influència exerceix sobre els seus seguidors? (si s'escau)

Sobre les creences i valors:
- Quina religió és la seva o practica?
- Quins són els fonaments de la seva religió?
- Quins són els seus valors i les seves creences?
- Com explica la seva fe la malaltia?

Sobre la mort:
- Ha viscut alguna mort propera?
- Què és el que més l' hi preocupa del procés de morir o de la mort?
- Què és la mort segons la seva cultura i la seva religió?
- Es parla de la mort o és un tema tabú?
- Com es viu el fet de morir en la seva cultura i en la seva religió?
- És important la causa de la mort?

Sobre el comportament:
- Que es fa quan una persona mort?
- Com expressen les seves emocions?
- En cas de morir a casa o a l'hospital, quina és l'actitud o procediment a seguir, quina diferència hi ha?
- Quin és el ritual que es segueix?

Sobre el procés de dol
- Què fan davant el dol?
- Quin tipus d'acompanyament segueixen?
- Quan de temps creu que el dol és necessari?
- Quina simbologia és utilitzada en la seva cultura en relació al dol?

TRANSCRIPCIÓ DE LES ENTREVISTES

Entrevista nº 1
Entrevistadora: Montse
Informant: Maria

Dades personals:
Nom: Maria
Edat: 42 anys
Nacionalitat: Catalana
País: Catalunya
Treball: Està a casa tenint cura del seu fill petit i de la casa.

Resum: La informant viu amb el seu marit i el seu fill, està casada i ha perdut una filla d'accident de moto fa aproximadament dos anys. La seva filla tenia quinze anys. Ara la Maria no treballa i comenta com ha canviat la seva vida. La mort és un tema que no s'havia plantejat mai.

Entrevistador: quina és la teva religió?

Maria: Soc cristiana catòlica, estic batejada i casada pel civil, jo no rec en els capellans ni en les històries que explica l'església. Suposo que soc cristiana catòlica perquè és el que tothom a la meva edat havia de ser. Als meus pares no els hi va agradar que em cases pel civil, però ara no hi donen cap importància. Tot canvia. Els meus fills no han fet cap la comunió, estan tots dos batejats i encara no sé per què. Però sempre he set molt feta a la meva en aquest sentit. No practico cap tipus de seguiment ni de pràctica religiosa. Si abans tant se me'n feia la religió, ara encara més. Des de que he perdut a la meva filla gran, poca cosa te sentit tot plegat, si, hi ha una persona o varies que em serveixen per continuar vivint i tenir esperances, no se a què, però bueno..., el meu fill i el meu marit són ara els meus puntals. No vull treballar, vull aprofitat al màxim d'estar amb ells, perquè ja veus tot d'una es desmunta tot.

E: quins són els teus valors i creences o dit d'una altra manera, quin sentit té per tu el creure en quelcom?

M: bé, jo crec en les persones, (silenci) i ara a qui en dirigeixo a vegades és a la meva filla, no se si està en algun lloc, o si em veu o em sent, però vull creure que està en algun lloc. Segurament aquesta creença que tinc, em ve donada per la meva educació de petita, que potser és absurda però em serveix també per donar algun argument al meu fill que ara te vuit anys i li dic que la seva germana ens veu i ens escolta des d'algun lloc. No vull que se'n oblidi. Sempre estarà em nosaltres. També et vull dir que alguns capellans em treuen de polleguera. Ni ha hagut alguns que m'han dit tantes tonteries quan s'ha mort la meva filla que penso que estan fora de la realitat. Com se li pot dir a una mare que la seva filla està més be amb Déu. La mort de la Judit va ser un accident i un accident és un accident. Ningú el vol. Abans deien que una cosa d'aquestes era un com un càstig, ara em diuen que és una prova, què punyetes, ha estat un accident i ningú ha tingut la culpa. Sortia de classe no corria, suposem que va ser un despiste i prou, perquè donar-li tantes voltes. Després del que arribes a passar, després de tot el que significa, a sobre sempre et demanen explicacions. Jo no en tinc cap i encara no m'ho crec.

E: Sobre la mort en concret...havies parlat mai sobre el tema de la mort ...

M: no havíem parlat mai de la mort, fins ara. No m'havia plantejat mai el tema, era una cosa que passava als altres i no entrava dins de nosaltres, he viscut la mort dels meus avis, de tiets que eren grans, però mai m'havia arribat a pensar que una meva filla moriria abans que nosaltres. De totes maneres encara ens costa parlar, el meu marit no suporta que sorti el tema. Ell és més tancat que jo. Fa poc, encara no fa dos anys i encara sembla que no pugui ser veritat, sembla que hagi de sortir per un cantó o un altre de la casa. La meva mare està destrossada, a sobre sembla que sigui jo la que haig de consolar a tots els demés. Com si jo pogués. Sempre hem pensat conscients o no que les persones joves no han de morir i menys quan comencen a viure. La meva mare només fa que dir que perquè no s'ha mort ella que ja es gran. No estem preparats per aquestes coses, no estem tocant de peus a terra. Tothom sap que sa de morir però sempre són els altres. (silenci) i en canvi tots estem ficats al mateix sac i avui son uns i demà en som uns altres. No estem preparats. Ningú ens diu que hem de fer, ningú ens prepara per un aconteixement tant gran i inexplicable en moltes ocasions per nosaltres, però és així, perquè som tant savis tots plegats, que sembla que a nosaltres no ens pot passar mai res?.

(explica anècdotes del seu fill que no tenen res a veure amb el tema....)

M: què més em vols demanar?

E: si, és o no important en la teva societat la causa de la mort?

M: Mira jo em pensava que no, però sembla ser que si, quan m'han vingut a veure persones per dir-me el que ho sentien, algunes d'elles s'han atrevit a dir-me frases com "mira així no ha patit", fulano de tal, se li va morir un fill de SIDA i va ser molt dur, el fill de sotano té un càncer, pobre tant petit..... però jo penso què importa com es morin les persones, tu no vols que marxi ningú que estimes, i molt menys un teu fill. Tu els estimes i els vols amb tu, tinguin sis, deu, o vint anys, tinguin càncer, o SIDA o es morin d'un accident. Però sembla que, depèn del que s'ha mort, fa més o menys pena. Quina bestiesa. (silenci)

(s'aixeca i va a buscar beures i galetes)

Sobre el comportament i dol

E: Com va anar quan us varen avisar, que veu fer?

M: ens varen avisar per telèfon, i ens varen dir que anéssim cap a l'hospital que la nostra filla havia tingut un accident de cotxe i que estava greu, quan vàrem arribar a l'hospital ja ens vàrem trobar amb els pares d'una amiga seva, plorant i jo vaig tenir el pressentiment que alguna cosa grossa havia passat. Però no em pensava que seria morta (silenci).

E: si vols ho deixem per un altre dia, estàs bé...?

M: si, no passa res, m'agrada parlar-ne, no veus que no em puc parlar gairebé amb ningú. (s'aixeca i va al servei)

E: tot va bé?

M: si, continuem, ens varen posar en una habitació al meu marit i jo i ens van dir que la nena havia rebut un cop molt fort al cap i que no s'havia pogut fer res. En Miquel va dir "és morta", i el metge va respondre, "si", (silenci) després d'una estona no se si varen ser minuts o què, ens la varen deixar veure, no ens ho podíem creure, semblava que dormia. I ja està. A parir de llavorens tot va ser dolor, mal estar. No sabia si era de nit o de dia. Tot era confós. I encara ara estem confosos. La nostra relació també s'ha vist alterada. Hi ha dies que no parlem, en Miquel està sempre trist i jo també. Fem el cor fort davant del nen, i davant la

gent, però és una situació que ens ha superat. Espero que amb el temps tot es vagi posant al seu lloc. Amb això no vull que pensis que no estem units. Si estem molt units i ens estimem molt, però hi ha un buit. Crec que som joves i el temps ajuda, no som els primers que han perdut un fill i com els altres, també ho superarem.

E: com vas viure tot el tràmit hospitalari?

M: bé gairebé no el vaig viure, va ser tot tant ràpid que no em va donar temps ni a reaccionar, i ara que ho dius, tot va ser molt fred. El fet de no poder dir-li res, el fet no poder-nos despedir, veure-la allà estirada amb una camisa de l'hospital em semblava que no era ella, tot i que si que ho era, però jo no volia que fos la meva nena. Va ser molt ràpid, una vegada la vàrem veure, i va passar una estona, per mi molt curta, se la van endur i van avisar a les pompes fúnebres per arreglar-la i fer els papers.
Suposo que si l'hagués tinguda a casa i hagués pogut estar amb ella, la cosa hauria estat diferent, no ho sé, no em vaig poder despedir de la manera que hauria volgut. Ni el meu fill tampoc va poder dir-li res, perquè quan la va veure a la morgue, va quedar parat i no va dir res. Sembla mentida. Ella va marxar tant tranquil·la de casa i al cap d'unes hores ja era morta. Hagués donat la meva vida i ser jo i no ella la que estava allà estirada.

E: quin ha estat el teu recurs o els vostres mecanismes de suport per suportar o alleugerir tant de dolor?

M: jo he plorat i ploro molt, em va bé plorar. Quan vàrem arribar a l'hospital ens volien donar, no se què, em sembla que era vàlium, i ni el meu marit ni jo el varen voler. El nostre fill ha estat diferent, li hem tingut que dir que si volia plorar ho fes, el seu pare plora, jo ploro, els avis ploren per tant si ell vol plorar és bo. Ell li sembla que plorar es cosa de nenes i per això volíem que plorés perquè no s'ho quedés a dins. Vam insistir en que la veigués, perquè aquí un altre xou, uns deien que ell no l'havia de veure al mortuori, d'altres deien que si, i el que vam fer amb en Miquel era demanar-li amb ell si la volia veure, li vàrem explicar tot el millor que vam saber i la decisió va ser seva, va dir que si i així va ser. N'hem parlat moltes vegades i sembla que ho porta bé. També va venir a l'enterrament i els amics de la Judit li van fer molt de costat.

E: voldria que m'expliquessis, com va ser tot el que fa referència al ritual que vàreu seguir i com va anar?

M: bé, tot et ve donat. El vetllatori, està tot muntat, ja hi ha unes hores en les que tu pots estar allà i a la nit tanquen. L'única cosa és que no vàrem fer comunió en la missa. Tot lo demés ja està muntat. Tu tries la caixa, les flors i a partir d'aquí, vas seguin i fas el que toca. Els de les pompes s'encarreguen d'arreglar-ho tot. Les esqueles, la parròquia, etc.. es va fer una despedida molt maca, segons m'han dit, perquè jo no he estat mai conscient de com va anar, estava massa confosa. Però els amics, els cosins, i tiets es van cuidar de que la despedida fos molt maca. M'ho han explicat, però no me'n recordo, se que hi havia molta gent, però no vaig veure a ningú. Va venir molta gent, gent que ni jo coneixia, els amics de la meva filla, no sabia que en tenia tants, van venir tots a les pompes, per despedir-se d'ella, molta gent em donava el pesam, però ni tant sols sabia qui eren. Els hi agreixo el seu gest, el meu marit en el fons estava content de que a la nena se l'estimés tanta gent.
(Silenci)
La vàrem incinerar i al dia següent vàrem anar a buscar les cendres. Hi vàrem anar amb el nen i tot. I ja està. A partir d'aquí aprèn a viure sense ella.

E: Veu començar el procés de dol i encara hi sou, quin acompanyament heu tingut o quin suport heu rebut?

M: el nostre i prou. La meva família és molt curta, tinc un germà i viu a fora de Vic, els meus pares són grans i prou feina tenen per ells, i el meu marit no és d'aquí, per tant estem pràcticament sols. Tenim bons amics, amics de veritat, però tothom té la seva feina i no els pots anar atabalant amb els teus problemes, moltes persones solament et diuen hola i adéu, hola i adéu, no saben què dir-me després del que ha passat. Suposo que no saben si han de treure el tema o no. Les mares de l'escola del petit no gosen aturar-se per no dir res. Jo voldria que tot fos com abans. No vull que sentin pena per mi. No sortim, no anem enlloc, se'ns fa un món tot plegat. Per altra banda haig de dir que persones que abans no hagués donat ni un duro, ara han set les que més ens han ajudat. No se si mai serem els d'abans, però si que tenim clar que el nostre fill ha de viure en un ambient feliç i no trist, ell és molt petit i no en té cap culpa de res, nosaltres tampoc, però ell menys. No se si ho portem bé o malament.

E: creus que necessitaríeu d'algú expert en el tema?

M: un psicòleg, o un psiquiatre. No, no ens ho hem plantejat, suposo que ens en sortirem, fa poc temps, encara no fa ni dos anys, diuen que el dol necessita temps, crec que sempre estarem en dol, però no en el sentit que tothom li dona. Intento expressar la meva pena el menys possible ...

E: per què, intentes expressar-ho el menys possible?

M: ningú n'ha de fer res, sembla que quan la gent et veu trista els hi fas pena, i jo no vull que ningú em tingui pena. La frase que abans sentia i que potser jo mateixa havia dit d'altres era, "pobra noia com està, quina pena que fa", no soc ni pobre ni crec que faig pena, simplement tinc dolor, un dolor que costa de marxar. Però ja saps com som, i més en ciutats o pobles petits, tothom es coneix i tothom es veu en cor de ficar-se amb els demés. Però que hi farem, som així.

E: vols comentar alguna cosa més?

M: sí que m'agradaria haver-me despedit de la meva filla, també m'agradaria que fos tot com abans, però això si que sé que no pot ser, tot i que tornem a la normalitat sempre hi haurà hagut un canvi important. La vull recordar tal i com era, alegre i molt humil, estimava amb bogeria al seu germà, tot i que es barallaven sempre, però no podia estar sense ell, era com si fos ella la seva mare.

Ara visc la vida de forma diferent, sembla que li dono més sentit a tot plegat, a les coses senzilles, petites, si abans era poc materialista, ara encara ho soc menys, sembla que vull aprofitar molt més els moments que tinc per passar amb el meu fill i el meu marit, i vols que et digui una cosa, no m'enfado mai, ni tampoc rondino mai. Tampoc em vull tornar una persona aclaparadora dels meus, no, vull que el nen aprengui a ser independent, perquè si faltem nosaltres i ja veus mai saps quan t'arribarà l'hora, pateixi el menys possible.

E: gràcies per la teva rebuda.

M: Crec que m'ha anat bé parlar amb tu. Quan vulguis en podem tornar a parlar.

Nota. L'entrevista ha durat 2h 25m. Ha estat tranquil·la i ens hem sentit còmodes.

Entrevista nº 2
Entrevistadora: Montse
Informant: Pere

Dades personals:
Nom: Pere
Edat: 50
Nacionalitat: Catalana
País: Catalunya
Treball: responsable de Pompes Fúnebres de Vic.

Resum: En Pere és el responsable i cap de les Pompes Fúnebres de Vic, és l'únic servei que existeix a la ciutat i tots els fèretres que pertanyen al domicili els porta ell. L'entrevista ha anat dirigida sobre com actuen les persones davant la mort i quin és el seu comportament. Depenent d'on és la persona es segueix un protocol o un altre. Les pompes fúnebres de Vic fa vint-i-un anys que funcionen, el febrer de 1984.

Entrevistadora: Com és la feina en el dia a dia?

Pere: bé, és una feina com una altra, és la nostra feina, moltes vegades ens diuen que som freds i que sembla que no tenim sentiments, però és la feina del dia a dia, cada dia veiem morts, cada dia s'han de mostrar els taüts per ser triats, sé que no és agradable pel qui se li ha mort un parent o una persona estimada, però és la nostra feina. Intentem ser tot lo humans que podem, intentem entendre a l'altre. Hi ha un equip humà treballant que crec que són magnífics. És difícil entendre la nostra feina.
Nosaltres fa vint-i-un anys que funcionem, com a tanatori, el meu pare ja era enterra morts. I la meva intenció és traslladar-nos d'on som a un espai molt més ample i gran, més ben preparat, em crematori etc.. però com sempre hi ha problemes, bé pels veïns o bé pels permisos. Però tot s'arreglarà.

E: Quina és la vostra actuació segons la persona que es mort si és cristià o musulmà? Com influeixen les creences i valors.

P: bé aquí si que existeix diferencies, primer m'agradaria diferenciar del que es un enterrament civil o el que és un enterrament religiós. L'enterrament civil es va des del tanatori al cementiri o bé a incinerar-lo directament. No es passa per l'església. es pot fer l'acomiadament en un local de l'ajuntament o a l'hospital o bé des del tanatori nostre.

Quan es mort un cristià sigui evangelista, sigui catòlic, el protocol que seguim és el mateix, agafem el cos, el preparem i el posem a dins la caixa amb l'exposició al públic dins la càmara refrigeradora. Els diumenges no enterrem a Vic. Els familiars poden estar amb el finat des de les nou del matí a les nou del vespre, de forma ininterrompuda. A les nou del vespre tanquem, la família ho agraeix perquè així poden anar a descansar a casa i dormir, al principi, quan es van muntar les pompes, es veia malament que al vespre es tanqués, però amb el temps hem vist que les persones ho valoren positivament. Sé que en alguns llocs d'Espanya tenen obert a la nit, però també sé que es plantegen tancar al vespre, com aquí a Catalunya.

El cristià segueix el ritual que tots coneixem, vetlla el mort, pot triar la roba que vol que se li posi, fa les oracions que creu convenient, utilitza la simbologia de Crist en el fèretre i pot posar si vol les inicials o el nom. No toca en cap moment el mort i em refereixo en el moment de preparar-lo, ho fem nosaltres i sempre una vegada arreglat els hi demanem si els sembla bé com ha quedat i si volen fer algun retoc amb el pentinat, o en la roba... a vegades ho fan ells, però la majoria no els toca. En altres ocasions els hi fan un petó d'acomiadament, o els

hi toquen les mans etc. cadascú té la seva manera de dir l'últim adéu (explica una anècdota....).

Una vegada arriba el dia de l'enterrament, es trasllada el fèretre a l'església que toca, la parròquia, i s'espera que la família estigui tota a dins, es guarden els dos o tres bancs primer de l'església i la resta de la gent es col·loquen al darrera, dreta i esquerra. Es pot realitzar l'acte religiós amb eucaristia o sense, això ho tria la família. Es diu la missa. Es reparteixen els recordatoris que ha triat la família i ja en moltes ocasions no els repartim, els deixem al final de l'església i la gent els agafa quan arriben o quan marxen. Una vegada finalitzada la missa, es recull el fèretre i es trasllada al cementiri per realitzar l'enterrament. Una vegada realitzat l'acte, marxem i la família es sol quedar per realitzar oracions i fer l'últim adéu. Els evangelistes no s'enterren en els nínxol, s'enterren a terra, no disposen de propietat, s'enterren en una fosa comuna.

En cas de que el finat hagi d'estar incinerat, després de l'acomiadament es trasllada a Granollers on hi ha el crematori i al dia següent van a buscar les cendres. Després el poden enterrar en el cementiri amb nínxols ja preparats, són més petits, o bé no cal que el portin al cementiri, el poden guardar a casa, o tirar les cendres allà on el difunt hagi dit. Hi ha un buit legat amb tot això, no està normalitzat el que s'ha de fer amb la restes incinerades. Una incineració pot costar aproximadament uns 500 euros.

E: i els que no poden?

P: També hi ha els enterraments de beneficència, aquí nosaltres ens fem càrrec de tot, va a costa nostra. Fem el més econòmic de tot i no es fa vetlla en el tanatori. Es queden a l'hospital, o a la residència en els seus mortuoris. Tampoc es fan trasllat pels que es consideren o són de beneficència. Els de beneficència van directament a l'església i després al cementiri.

En cas dels musulmans, és diferent. Primer ja no els podem enterrar a la ciutat, perquè no hi ha cementiri musulmà. Segon no es poden enterrar a Barcelona a Collsarola, és el cementiri que hi ha més a prop, i està ple. I tercer els hem d'enviar al seu país. És un problema tot plegat. Nosaltres no els toquem, quan ens avisen de que hi ha un mort musulmà, ja ens ve acompanyat de la persona que li farà la neteja del cos, ells són els que els preparen. Fan les seves oracions i ningú els pot tocar després d'estar preparats i nets. Sol presentar-se la persona responsable de la comunitat, a vegades és l'imam i és el que fa la neteja del finat en cas de ser home, si és dona és una dona la que renta el cos. Cap dona pot veure el cadàver d'un home i al revés. Ells els preparen i els posen a la caixa. Ja que nosaltres no els podem tocar. Sempre hem respectat els rituals de cadascú. El cos es tapa i no es vetlla. Per acomiadar al finat, es trasllada a la mesquita i després d'una estona, quan la seva comunitat han resat i s'han acomiadat, anem a buscat el fèretre i es procedeix al seu trasllat. Els musulmans també s'enterren a terra. Actualment hi ha diverses peticions a l'alcaldia de la ciutat per construir un cementiri musulmà. Ja fa temps que ho demanen. Els musulmans no es poden incinerar. La seva religió els hi ho prohibeix. Val a dir que sempre quan es trasllada un finat, sempre s'ha d'embalsamar, l'embalsamament serveix perquè el cos aguanti més, un cos embalsamat pot aguantar fins a vuit o nou mesos sense destruir-se. Hem de tenir en compte que el trasllat que es fa és cap un altre país. Han de complir les mesures higièniques i de transport. Han de portar un certificat del consolat marroquí. L'any 2003 Catalunya va traslladar al Marroc 118 cadàvers i Vic en va traslladar 2. un trasllat d'aquestes característiques els hi pot costar 500.000,- de les antigues pessetes, evidentment primer han de pagar i després es trasllada el finat.

Els musulmans no tenen contemplada la incineració i si algú vol que se l'incineri com va ser el cas de fa aproximadament dos mesos el lio que es monta és greu. (explica el cas d'un magrebí que tota la seva família volia que fos incinerat, es va presentar el Imam i fins i tot hi

va intervenir el cònsol del seu país, es va presentar a Vic, el cas va anar a parar als jutjats, van haver-hi baralles familiars i van tenir que intervindre els mossos d'esquadra. La dona del finat era cristiana i els fills estaven tots batejats, però ell era musulmà i la seva religió no permet el cremament del cos. Finalment la persona va ser incinerada per ordre del jutge. La família del mort al Marroc han posat una querella a la dona i si els hi donen la raó ja veurem que passa).

E: com definiries els comportaments de la gent, concretament aquestes dues cultures tant diferenciades?

P: jo puc dir que per exemple a nivell de pagament no he tingut mai cap problema amb els magrebins per pagar l'enterro, en canvi amb els equatorians i els negres de Gana si tinc problemes de pagament. Els magrebins tenen recolzament de la seva comunitat, si una persona es mor i s'ha de traslladar, es traslladа i punt, paguen sempre, si ells no poden reben ajuts de la seva comunitat, pensa que aquí ha vingut gent a deixar monedes per ajudar a pagar l'enterrament d'un seu company etc.. en canvi els altres sempre demanen ajudes a l'ajuntament a Benestar Social.

Les actituds que tenen davant nosaltres són molt correctes, sempre trobes excepcions, però pel general, els magrebins no busquen mai fullons, a vegades es lia quan apareix algú que vol imposar els seus criteris. Nosaltres els deixem fer, ells fan les seves oracions, fan els seus rituals, ploren com nosaltres i ho exterioritzen de forma molt semblant. Potser guarden més la simbologia del negre. El dolor és per tothom per igual. Quan una persona que estimes se'n va, ho sents. A vegades, si t'haig de dir la veritat són molt més exigents persones de la mateixa ciutat i de tota la vida de Vic, que no pas els de fora. Crec que hi ha de tot a tot arreu.

E: Quina simbologia utilitza cadascú?

P: mira, els musulmans no utilitzen imatges, els cristians sí, utilitzen el Crist. Els musulmans volen una caixa simple, no volen coses pomposes ni sumptuoses. Els d'aquí hi ha la necessitat de que com més bo i més luxós sigui l'enterro millor, una de les frases que es diu molt és "és l'últim que li podem fer", independentment si la família té o no té diners. A vegades veus persones que econòmicament van justos i que fan un gran esforç per oferir un enterro de cost elevat.

E: vols comentar alguna cosa més

P: Vull dir que m'agrada la meva feina, sé que sembla morbós dir-ho, però és el que sempre he fet.

Nota: ha estat una entrevista que ha durat aproximadament dues hores, ha estat divertida ja que ha explicat moltes anècdotes, curioses i divertides. Val a dir que en tot moment hi ha hagut un respecte absolut, tant en les anècdotes com en les curiositats.

Entrevista nº 3
Entrevistadora: Montse
Informant: Manolo

Dades personals:
Nom: Manolo
Edat: 62
Nacionalitat: espanyola
País: Espanya
Treball: Jubilat.

Resum: En Manolo (així es fa dir) és un senyor d'origen andalús, va venir a Catalunya quan tenia aproximadament vint-i-vuit anys, va treballar en diverses feines fins fa dos anys que es va jubilar, la seva jubilació es va veure avançada per motius familiars, ha de tenir cura de la seva dona que pateix una malaltia irreversible, presenta Alzheimer en estat avançat i no li permet fer gaire res més. Té un fill, però viu en una altra ciutat.

Entrevistadora: Practica alguna religión?

Manolo: si soy católico practicante, antes no iba nunca a misa, pero ahora me sirve tanto de distracción como para hablar con alguien que no me cuestiona nada. El hecho de que pueda ir a la iglesia y hablar de mis cosas me sirve, a parte de sentirme bien, para no molestar a nadie con mis penas. Si me preguntas si creo en Dios, te diré que no se si es fe, lo que tengo, pero si que necesito creen en algo, porque tanto sufrimiento creo que no tendría sentido si no creyera que hay algo mas. No se que, pero estoy seguro que algo habrá. Cada día voy a misa, a las siete de la tarde, es cuando viene mi hermana y está un rato con mi mujer, así yo puedo salir, voy a comprar y un rato a la iglesia, aproximadamente estoy una hora fuera de casa, así también me distraigo un poco.
Te explicaré un día cualquiera de los míos: me levanto a las nueve, empiezo a preparar el desayuno para los dos, tengo que dar los medicamentos a mi mujer y no puedo despistarme ni un solo minuto. Soy muy puntual en todo y hago siempre lo que los médicos me dicen que haga. Cuando hemos desayunado, la arreglo, la lavo, la peino y la siento en el sofá, le pongo la tele o un poco de música, le gusta sentir que hay compañía, siempre en voz bajita para que no le moleste. Yo mientras tanto voy haciendo cosas por la casa, tenemos una mujer que viene a hacer las cosas grandes de la casa dos días a la semana, el martes y el viernes, esos dos días yo me relajo un poco y voy a pasear un rato. No me doy cuenta y ya estamos al mediodía, a la una o una y media almorzamos. Comemos pronto porque así después la pongo un rato a la siesta. Suele dormir o descansar un par de horas. Yo mientras tanto, veo las noticias y me gusta ver los documentales que hacen en la 2. a las cinco, mas o menos, vuelvo a levantarla y depende del día vamos a pasear un rato, suerte que tengo ascensor, pero para dar una vuelta a la manzana estamos casi una hora. Después viene mi hermana y le hace un rato de compañía. Cuando vuelvo de misa, preparo la cena, cenamos y a las nueve la pongo en la cama. Y eso es todo lo que hago. Mi hijo viene los fines de semana, o el sábado o el domingo, el también tiene mucho trabajo y con los niños, ya se sabe, tiene que estar por los suyos. Que le vamos hacer.

E: Me comenta que el ir a misa le sirve para comunicarse, que le aporta tranquilidad, me podría explicar o comentar cuales son sus creencias y a que las atribuye?

M: no se como explicártelo, soy mayor y mi formación de pequeño fue muy religiosa, mis padres me llevaban a misa todos los domingos, mi madre me hacia rezar siempre antes de ir a dormir, reconozco que nosotros con nuestro hijo no hemos sido tan religiosos, pero ahora a mi me sirve de consuelo o de no se que. Como te he comentado antes, pienso que la vida si la miramos solo por lo que nos sucede, en cada momento de nuestra vida, no tendría

sentido, pienso que debe haber algo mas. No se de que se trata, entiendo que tal como entiendo yo ahora, no es como lo entendían mis padres y seguramente no es como lo entiende mi hijo y su familia. Las cosas cambian. Los momentos son distintos. Hoy en día hay mas cultura, hay mas conocimientos. Las personas se cuestionan muchas mas cosas. La vida es distinta. Cada uno vive su momento en el momento que le toca. El mío es este y lo asumo con toda tranquilidad.

E: según me comenta usted es creyente, que significado le da a la enfermedad de su mujer?

M: ninguna. (pausa). Ninguna enfermedad tiene explicación. Pasan las cosas porque pasan. Antes si que decían que era un castigo del señor. Pero esto forma parte del pasado. Que mal ha hecho mi mujer para ser castigada. Ninguno. Mi mujer ha sido una esposa perfecta, ha cuidado siempre de nosotros. Mi hijo y mi nuera la quieren muchísimo y yo también. No tengo la misma relación que antes, pero mi cariño por ella no ha cambiado. Me da mucha pena verla como está. Pero según me dicen los médicos ella sabe lo que estoy haciendo por ella. A veces me sonríe. Se que sabe que la quiero de la misma forma que yo se que ella me quiere aunque no me lo demuestre. Lo que no soportaría es que sufriera, que tuviera dolor. No se si sufre por dentro, la enfermera que viene a verla me dice que no. Que lo sabría por su rostro y su rostro está siempre igual, tranquilo. Cuando me dijeron lo que tenia, le prometí que nunca estaría sola. Hablamos mucho y como se lo que quería, yo intento dárselo. Mi cariño y mi compañía. Me dicen que la puedo llevar al centro de día, de l'hospital, pero yo se que a ella no le gustaría. Allí están todos igual y las residencias parecen cementerios. Quizás mas adelante no tenga otra solución, pero de momento me las valgo. Quiero que sepas que soy feliz. Me toca vivir esto y esto es lo que hay, por eso me lo cojo de la mejor manera que puedo. No nos falta nada, y a la vez me falta todo. Me falta ella.
(comenta anècdotes del seu matrimoni)

E: Como ve el futuro, ha pensado en la muerte?

M: no tengo futuro con ella, el futuro ya ha llegado. La muerte, la muerte al principio estaba mas presente, ahora ya ni me acuerdo de ella. Para mi la muerte es algo que no me preocupa. Me preocupa el sufrir. La muerte puede ser una liberación. No quiero que pienses que deseo que se muera. Se que cuando se muera, estaré mas solo que la una. Me dicen que no sabré que hacer. No se si será verdad, lo que si es verdad es que ahora ella me ocupa el cien por cien de los días y las horas. Ella depende de mi y yo de ella. A veces cuando me llora deseo tanto que no sufra que en algunos momentos he deseado que todo se acabe, pero rápidamente se me olvida. Le prometo seguridad y mi amor. Hay gente que me dicen que no tengo vida a su lado, hay una persona que siempre me dice "un bon cel per estar així", pero yo creo que no sabe lo que dice. Si, todos los que no están como tendrían que estar, se tuvieran que morir, creo que quedarían muy pocos. No me preocupa la muerte. Creo que cuando te vas haciendo mayor y ves que las cosas se van terminando, tu mismo te vas concienciando de que todo tiene un fin. Me preocupa el sufrir, el estar solo, se que ella no estará nunca sola, claro, siempre que yo esté con ella

E: han hablado de la muerte en su familia?

M: no nunca hablamos de la muerte, pero se que la tenemos presente, mi hijo alguna vez me dice: cuando mama no esté, vente a vivir con nosotros. Yo le contesto que ya veremos. No quiero ser ninguna carga para nadie. Se lo que es tener alguien a tus espaldas. No tienes vida propia. No tienes ni un momento de descanso. Siempre estas sufriendo. Siempre tienes que estar pendiente. No nos han educado para la muerte, hasta ahora mi único pensamiento era trabajar, tirar la familia a delante y tener un rinconcito para el día de mañana. El mañana es hoy, hemos vivido bien pero trabajando mucho. A veces creo que no hemos sabido disfrutar, pero también tendríamos que preguntarnos que es el vivir. Muchas veces vivimos pensando en el futuro y no vivimos el presente. Creo que de la muerte no se habla, no en mi

familia sino en la mayoría de las casas. Todos sabemos que nos tenemos que morir, pero siempre pensamos que se morirán los otros antes que nosotros. No se, es una pregunta que nunca me la havia planteado. Yo no le he hablado nunca a mi hijo de la muerte, ahora algunas veces pero creo que es por la situación que estamos.

E: quiere que descansemos un rato?

M: bueno solo quiero ir a ver si se ha despertado, un momento.

(va a veure si la Pilar s'ha despertat. Torna i diu que continuem)

E: Que prefiere usted en los últimos momentos, estar en el hospital o en casa?

M: desearía por todos los medios tenerla en casa, las muertes en el hospital son muy frías, no dejan casi ni despedirte de los seres queridos, cuando menos te lo piensas te los vienen a buscar y se los llevan. Yo quiero estar con ella. Quiero que mi hijo pueda estar con nosotros y que no hayan forasteros husmeando. No se si será posible, pero mi intención es tenerla en casa. Pido información a los médicos y ellos me enseñan todo lo que tengo que hacer. Se como administrar la medicación. Y lo que no se, lo puedo aprender, aun soy joven y fuerte. A mi tampoco me gustara morir en el hospital, yo quiero estar con los míos, y con mis cosas. También soy consciente que a veces no se puede.

E: como ve todo el proceso que se sigue después de la muerte.

M: si te refieres a que se hace después dela muerte, en nuestro caso haremos lo mas convencional. El velatorio como siempre, ahora ya nadie tiene los muertos en casa, si se muere en casa, avisaremos a las pompas y ellos ya tramitan todo lo que sea necesario, suerte hay de esos sitios. Le buscaré el vestido mas bonito que tiene, ella era muy presumida. Intentaré darle un buen entierro. Es lo último que podré hacer por ella. Haremos la misa normal, ahora hay gente que no hacen sermón, creo que haremos lo convencional, ella es una persona creyente. No se no me lo havia planteado nunca, pero supongo que seguiremos lo que se hace habitualmente. No se.

E: usted habrá vivido otras muertes, cercanas o no, cree que el duelo que se sigue, el acompañamiento, la simbología como la vestimenta, refleja la sociedad en que vive?

M: bueno, las muertes que he vivido creo que las he vivido como lejanas, han sido personas mayores y parece que las teníamos asumidas. Hoy en día no hay el acercamiento de las personas que havia antes. Hoy te mueres y mañana todo tiene que continuar igual. Solo los mas cercanos se atreven a preguntar-te como estas. Yo también me he comportado así. Vivimos en un mundo que no pensamos en los demás. Hay gente que está muy sola, es una de las cosas que me he dado cuenta con el paso de los años. Parece que a nadie le importe que otro esté sufriendo. Pero así es la vida y lo peor es que todos aceptamos esta manera de vivir. Tengo unos amigos que perdieron a su hijo y ni sus propios hijos hacen ni mas ni menos que antes, cada uno sigue su vida, si les preguntan como están, pero poca compañía les hacen y quieras o no es la perdida de un hijo. Pero ha pasado y pasado está. La madre lleva luto y todos le dicen que se lo tiene que sacar, pero porqué? Es que uno no puede ya ni demostrar como quiera su sufrimiento?. No se, todo es complicado, o lo hacemos complicado nosotros. Cuando te haces mayor todos son valientes para darte ordenes, parece que seas un inútil y que tu opinión ya no sirve. No es mi caso porque mi hijo nos respeta muchísimo y su mujer aun mas.

(torna a aixecar-se per anar a veure la Pilar)

E: que le preocupa de todo este proceso?

M: lo que mas me preocupa es que llegue un momento que no sepa que hacer, que me asuste y acabe por tener miedo. Me preocupa el estar solo en un momento dado. Me preocupa el sufrir. El no saber que hacer. Parece que lo tengo todo un poco controlado, pero se que en alguna momento quizás no lo pueda controlar y haga algo que sea correcto. No quiero verla sufrir, no se lo merece. Se que cuando las enfermedades son largas, la gente termina por cansarse, no quiero que esto me pase. Se que no hay remedio y que su evolución ha sido mas rápida de lo que pensábamos, solo pido que cuando llegue el final no sufra. No quiero que los médicos alarguen lo que no tiene remedio. No se si sabré vivir sin ella, pero cuando ella se marche se que me estará esperando, no se donde, pero quiero pensar que no todo se acaba aquí.

E: si quiere comentar algo mas?

M: Creo que no, espero que te haya servido de algo. A mi me ha servido para poder hablar de cosas que no hablo con nadie y no se porqué, quizás por no mostrar preocupación. No lo se.

Nota: l'entrevista a estat a casa del Sr. Manolo. Ha estat agradable i crec que a ell li ha anat bé poder parlar d'aquests temes. Ha durat aproximadament 1h 25'. He visitat a la Pilar y he parlat amb ella en la mesura que he pogut. El seu estat és avançat.

Entrevista nº 4
Entrevistadora: Montse
Informant: Fàtima

Dades personals:
Nom: Fàtima
Edat: 28
Nacionalitat: Marroquina
País: Marroc
Treball: feines a la llar.

Resum: la Fàtima és una noia de 28 anys que te dos fills, dos nois. Ella fa molt de temps que és a la ciutat de Vic i treballa en feines de la llar, tot i que va començar els estudis de informàtica a la seva terra natal, però quan va venir a Barcelona va conèixer el seu marit i es van casar aleshores va deixar d'estudiar, va tenir el primer fill i va dedicar-se a la cura de la família, quan va tenir el segon fill i després de dos anys es va posar a treballar en feines de la llar. Parla perfectament el català.

Entrevistadora: quina son les seves creences ?

Fàtima: jo soc musulmana i la nostra base sempre es complir les bases de la nostra religió, el que s'anomena els cinc pilars que són la fe, la pregaria, la caritat, el dejuni i la peregrinació a la Meca, la meva il·lusió és anar a la Meca, l'any passat hi podia haver anat, però no tenia ningú que em pogués acompanyar, les dones no podem anar-hi soles, hem d'anar acompanyades d'un home i el meu marit no va poder per raons de feina i el meu pare tampoc hi podia anar. Bé un altre any serà.
Nosaltres quan naixem, ja som musulmans, quan una criatura neix, si li diu una oració a l'orella dreta, d'aquesta forma entra en la religió, al Marroc es crida a l'orella del nen aquí no es fa tant fort, a més penso que se li pot fer mal si li cridem gaire fort. El baptisme es fa als quinze dies com a màxim, al setè dia és el més habitual, es fa la festa del cordero, l'imam mata el xai i es fa l'oració.

E: quins són els seus valors i com influeix la seva religió en el dia a dia?

F: la nostra religió ens diu que la fe és el nostre primer afer, la religió per nosaltres és bàsica, tot va dirigit a la fe, si creus en Déu tot seguirà el seu curs, tot anirà bé. Jo com a dona i com totes les dones musulmanes tenim un paper molt important en la família, tot i que es diferent segons les zones d'on vens, nosaltres no som de la part del nord, allà la dona està més recluida i l'home és el que mana. Nosaltres a casa ho compartim tot, ja veus jo treballo a fora de casa i tot ho compartim. Crec que fem el mateix que vosaltres. De totes maneres la dona en la comunitat musulmana es podria dir que és la responsable de que la família vagi per bon camí.

E: com veuen la malaltia en la seva comunitat.

F: les malalties venen perquè han de venir, nosaltres no portem a la gent gran a les residències, és la família qui se'n fa càrrec, entre els germans, els cunyats i el qui faci falta, nosaltres cuidem dels nostres. És un altre dels principis religiosos, vetllar pels nostres malalts. Jo veig que aquí en moltes ocasions es porten als malalts als hospitals y molts d'ells estan sols, d'acord que molta gent treballa, però quan no treballen tampoc van a fer companyia als seus. No sé potser és una altra manera de fer, jo no dic que estigui bé o malament, però crec que en certes ocasions, potser nosaltres estem més units. El problema que tenim és que a vegades estàs sol, no tens tota la família aquí, però d'una manera o una altra ens en sortim. Quan els nostres familiars es posen malalts allà, intentem que sempre

tinguin algú, sempre hi ha familiars amb ells. Parlo per nosaltres, d'altres no sé que fan o faran. La frase que es diu molt per aquí que diu "tal faràs tal trobaràs", nosaltres també la diem. Crec que si els nostres fills veuen un respecte per la gent gran o pels malalts, ells també tindran aquesta manera de fer amb nosaltres. Al·lah és l'únic que pot salvar a l'home, és el Superior, quan tens qualsevol problema Ell és tot per nosaltres. La vida musulmana és una manera de viure i d'entendre les coses. Crec que tots serem iguals, ja siguem homes o dones. De totes maneres i crec que igual que aquí, el cuidar dels malalt és una feina més de la dona. La dona es deu a la seva família. La dona encara ha d'evolucionar més. Ja es van aconseguint coses, per exemple ja no és permès que un home tingui més d'una dona, això està aprovat a partir del 2004, si que en pot tenir una altra en cas de que estigui malalta o no pugui tenir fills. Una altra cosa, en cas d'una herència la dona solament té una tercera part.

E: quan parla d'ajuda, a que es refereix concretament?

F: Nosaltres quan s'acaba el Ramadam, el dejú, paguem una quantitat, nosaltres som quatre persones a casa, doncs paguem per quatre, aproximadament uns cinquanta euros, aquests els enviem a la nostra família i ells ho reparteixen a les persones que més ho necessiten. Si no ho envies, ho pagues a un dels responsables de la comunitat d'aquí, després ell en fa el que creu convenient. D'aquesta manera complim amb un dels principis religiós que és la caritat. Per altra part quan algú no pot en les seves tasques o bé té problemes econòmics, realment que sigui veritat, els ajudem de la mateixa manera que els altres ens ajuden a nosaltres. Tant és comprar per quatre com per cinc.

El Ramadam és obligatori, els nois el compleixen a partir dels 15 anys, la noia a partir de que li ve la regla., quan la noia o dona te la regla no ha de fer dejuni, tot i que ho ha de recuperar, els dies que menges s'han de recuperar, igual que l'embarassada etc. si algú està malalt, el fill o la filla acaben de fer els dies que falta, no és obligatori però millor fer-ho.

(em demana que la tracti de tu)
E: heu viscut alguna mort propera?

F: nosaltres en concret no, s'han mort familiars que tenim al Marroc, però no hi hem pogut anar, però aquí hem viscut alguna mort d'algú conegut, però directe no.

E: que és el que més et preocupa de la mort?

F: no se si em preocupa alguna cosa de la mort, la mort és una cosa natural. Al·lah és el que proveeix i és el qui diu quan arriba l'hora, nosaltres no podem portar la contraria, la mort crec que la tenim assumida. No es que en parlem molt d'aquest tema, però si que a vegades hi pensem. Els nens de moment són molt petits y no n'hem parlat a fons. El que no voldríem és patir, no vull que els meus pateixin, jo ja puc entendre el patir, però els meus fills no. Per altra banda no m'agradaria trobar-me sola, vull els meus al meu costat. No m'agradaria morir-me en un hospital, m'agradaria morir-me a casa. No vull dir que l'atenció a l'hospital no sigui bona, al contrari, les vegades que he anat a l'hospital, quan he tingut els meus fills, sempre m'han atengut correctament, han respectat sempre el que jo volia i als meus. Son persones molt carinyoses, però com a casa no hi ha res.

E: com expressen les seves emocions?

F: bé nosaltres en la nostra religió una de les coses que ens diu és que no hem de ser massa efusius, no podem permetre que les emocions ens dominin, no hi ha d'haver descontrol de les emocions, s'ha de mantenir l'autocontrol. Això no vol dir que no plorem o riguem, si. Clar quan una persona que estimes es mort, és clar que plorem i patim, però no hem de permetre que això ens descontroli, doncs és la voluntat de Déu i ell ho és tot, no podem anar en contra la seva voluntat.

E: quin ritual seguiu quan una persona es mort.

F: nosaltres som els que arreglem al mort, una dona pot rentar a una dona, un fill pot rentar al pare i no a la mare, una filla pot rentar a la mare, l'home pot rentar a la seva dona i la dona pot rentar al seu marit, es renta la primera meitat esquerra i després la dreta, sempre el cos tapat, no pot estar a l'intempèrie, i la ma es passa per sota el llençol o el Elkfen (sabana blanca). Al nostre país no s'enterren amb la caixa, aquí si perquè s'ha de transportar cap al nostre país. Molta gent té una assegurança que et cobreix els gastos per enviar el mor cap al país d'on ets, però si no hi ha paper costa molt més. Recordo el cas d'un noi jove que no tenia ningú i no tenia papers, es l'imam es va posar en contacte en varies comunitats des de Granollers, la Garriga i aquí a Vic, es van recollir fons i es va poder enviar, inclòs si fa falta es demana a Madrid. Quan fan falta diners per una cosa així, generalment tothom respon.

E: En referència al dol, com el seguiu i quins ajuts teniu per superar la pèrdua.

F: bueno, tenim el consol de la nostra comunitat. Jo no és que mi fiqui gaire, però si algú em necessita els ajudo.

E: porteu algun tipus de vestimenta que ho identifiqui o també ja ha passat de moda el anar negre.

F: no hi ha persones que ho segueixen de forma estricta, per exemple hi ha moltes dones que no surten de casa fins que passa un temps, però també has de tenir en compte que molts de nosaltres no tenim més família i la vida ha de continuar, no pots estar a casa perquè tens els fills i els has de portar a cole, has d'anar a comprar i mil coses, això es pot fer durant uns dies, però no gaires perquè tothom igual que vosaltres, té la seva feina i la seva vida. La necessitat obliga, i moltes vegades has de fer com pots. Però si que ens ajudem. Jo per exemple, treballo i gaires dies a casa no m'ho puc permetre, no se que faria, però entenc els que no ho poden fer. Per altra banda, l'home és diferent de la dona, els homes tots treballen i no poden faltar a la feina.

E: i de les institucions, teniu algun tipus de seguiment?

F: si et refereixes als hospitals o metges, no, el que fa el seguiment és el responsable de la comunitat que és el que s'interessa per si hi ha algun problema, però res més. Tampoc veig que les persones d'aquí tinguin gaire seguiment, conec gent que se li han mort familiars i que són d'aquí i també fan com poden i ho passen sols, bé amb la seva família i res més, ells no tenen ni el suport del responsable de l'església o de la parròquia. Nosaltres més o menys ens coneixem tots, vosaltres en moltes ocasions no coneixeu ni els veïns i menys el capellà. No vull dir amb això que estigui malament, són opcions que amb el temps es van donant.

E: quan algú es mort, teniu la necessitat de cridar algú responsable de la comunitat, el que nosaltres fem com per exemple cridar al capellà?

F: no, nosaltres no cridem a cap religiós, tothom creu per ell mateix, la persona que es mort ja ha fet les seves pregàries, ja s'ha posat en contacte amb Déu, i com que ha set la seva voluntat no cal que ningú es posi pel mig. Les oracions es fan quan es prepara el cos per trobar-se amb Al·lah.

E: que passaria si algú realitzés la incineració.

F: no es pot fer la incineració, la nostra religió ens ho prohibeix. És una cosa que ni es planteja.

E: vols afegir alguna cosa més.

F: no, si necessites alguna cosa més ja saps on soc.

Nota: l'entrevista s'ha realitzat en el lloc on la Fàtima fa les feines de la llar, és una família coneguda per la meva part. Ella no va posar cap entrebanc en anar a casa seva, però al final vàrem decidir a fer-ho a casa de l'Elvira. Estàvem soles i no vàrem tenir cap tipus d'interrupció. L'entrevista va durar 1h. 45'. Va ser agradable i còmoda.

Entrevista nº 5
Entrevistadora: Montse
Informant: Josep

Dades personals:
Nom: Josep
Edat: 74
Nacionalitat: català
País: Osona
Treball: Servei religiós de l'Hospital General de Vic.

Resum: en Josep pertany a la comunitat religiosa, és capellà secular del Bisbat de Vic, porta el servei religiós de l'Hospital general de Vic, viu al mateix hospital i porta molts anys realitzant l'acompanyament als malalts.

Entrevistadora: Quina influència té en referència als pacients i personal sanitari?

Josep: no se si és influència o no, però el que si mostren tots és un gran respecte i tolerància, el meu paper és donar companyia i suport.

E: quines són les seves creences i valors?

J: creure en Déu i la resurrecció, no en el sentit que abans se li donava, perquè ja ningú creu que el cos ressuscitarà, però si en que hi ha quelcom més. Els nostres fonaments, l'església cristiana catòlica es basa en Jesucrist, es basa en la fe amb Jesús que és que va crear la religió. Sant Pere va dir "Tu ets els Pare i sobre aquesta pedra edificaré la meva església".

E: com es veu la malaltia en la seva cultura?

J: la malaltia ha tingut diverses maneres de veure-la, com un càstig a vegades. Jesús no veu la malaltia com un càstig, es fruit de la natura. Sempre sembla que tenim la idea de buscar algun culpable, que és quelcom ens ve de fora. Si hi ha fe, s'aguanta tot molt més (posa un exemple d'un arbre que si està ben arrelat no cau, en canvi si les arrels són superficials, tard o d'hora cau pel seu propi pes o amb alguna ràfega de vent)
El que no s'entén és la malaltia d'algú estimat, i més si aquesta persona és jove, una de les frases que he sentit més és "quants n'hi han que no hi fan res i viuen, no hi ha justícia". La malaltia i la no curació es pot viure com un fracàs, no té sentit el dolor quan això no es pot resoldre es pot sentir un sentiment d'impotència de fracàs.
La mort podríem dir que serveix a l'home per la seva alliberació, en moltes ocasions això no es pot dir, i molt menys quan la persona està sotmesa al fet, però si que crec que la mort ens servirà per poder comença una vida al costat del nostre Déu.

E: en referència a la mort, com ho veuen les persones que vostè tracta? Que és el que els hi preocupa?

J: el que més preocupa, no és la mort en si, si no el patir, les persones no volen tenir dolor, el dolor és temible. Per altra banda es demanen que hi ha després de la mort, altres preocupacions són per exemple el futur.
La mort és la destrucció del cos amb el convenciment de viure la vida dels ressuscitats. La persona quan està a punt de morir, ho sap. Moltes vegades són els familiars els que no ho volen veure, no volen perdre aquell ser estimat, però el malalt sap quan li arriba la seva hora i si ell mateix, sense mi, vol demanar perdó pels seus pecats, té temps per fer-ho. Quantes

persones que diuen no ser creients en els últims moments parlen amb Déu. Un cosa que preocupa a molta gent és el que el donguin per mort i no ho estigui.

E: es parla de la mort?

J: no, no es parla de la mort, les persones no viuen la mort. Poques vegades m'han parlat obertament de la mort. Fins i tot en moltes ocasions quan la mort és imminent els familiars no volen que entri perquè així el malalt no es pensarà que s'està morint. Si que m'avisen quan ja està a les últimes o agonitzant, o quan ja es mort.

E: és important per la seva comunitat les causes de la mort?

J: si que és important. L'església està a favor dels estudis. Els centres Hospitalaris són iniciats per l'església. Els frares i religiosos es preocupen i fomenten l'atenció del cos humà, de la salut i de la malaltia.

(hi ha una interrupció d'una setmana perquè ha de realitzar missa, el substitut no s'ha presentat)
(tornem a reprendre l'entrevista, el substitut si que es va presentar però tard)

E: que és la mort per la seva cultura?

J: la mort és la pèrdua de la vida, el comiat de tot el que tenim.. la persona amb fe veu el comiat d'aquesta vida per començar-ne una altra de nova. És un pas transcendent. L'ateu no creu en Déu per tant no creu amb l'altre vida. L'agnòstic ho dubta i respecten als altres, per si a cas.
Costa molt parlar de la mort. Hi ha persona que no vol veure la mort, tenen por i en molts casos por arribar a transformar-se en pànic. No ho han viscut mai i no ho entenen defugint del fet. Segueixen el procés de la malaltia, però els manca valor per els moments finals. Si hi ha fe, es viu la mort (creient al màxim), es viu més relaxadament i sense por. Per exemple, un Sr. Quan es resava al seu costat es tranquil·litzava.

E: creu que és important la causa de la mort?

J: la mort no te culpa. El càncer es potser el que més provoca la mort, és del que més he vist. Però la causa de la mort la gent se'n preocupa més quan és un cas excepcional i se'n parla més. Això si sempre es demana "de que s'ha mort". La causa a vegades ve després la preocupació.

E: que em diu del dol, com ho viu la persona, quin tipus de seguiment es fa a la persona que ha patit alguna pèrdua?

J: a les persones en aquests moments de dol el que més els hi preocupa és la separació i la soledat. El seguiment pràcticament no hi és, des de la institució no es fa seguiment. El seguiment és momentani. Si es moren a la nit a vegades acompanyem al difunt fent una pregària, sempre i quan m'avisin. La conformació i serenitat varia segons la família. L'expressió dels sentiments es fa en el primer moment, hi ha famílies que expressen de forma molt efusiva les seves emocions, n'hi ha d'altres que mostren una serenitat increïble. Per exemple els gitanos o castellans molts d'ells fan vertaderes mostres de dolor, ploren criden etc. nosaltres aquí hem de tenir molta cura perquè hi ha molts malalts i segons què tampoc es pot fer, perquè poden desestabilitzar els que queden. Però bé hem d'entendre per altre part, que són maneres de fer i d'expressar els seus sentiments.

E: quant temps una persona manifesta el dol i quina és la simbologia que s'utilitza.

J: el tipus de malaltia, el procés que s'ha seguit, la unió familiar i el suport que queda són paràmetres que influeixen en el procés de dol. Hi ha famílies que superen molt bé la mort d'un estimat, sigui jove o gran, d'altres que no es recuperen fins haver passat molt de temps. Als acompanyants i difunts s'ofereix companyia i pregària. La indumentària litúrgica es de color morat, el morat significa penitencial i dol, penitencial és dolor, es demana perdó dels nostres mancaments. En quan a les persones afectades, poques vegades s'utilitza el negre en la seva totalitat. Les coses canvien i s'han d'acceptar els canvis. Avui dia sembla que anar negre i el mostrar una pena, no és acceptat per la societat que vivim que sembla que no hi ha temps per estar pels altres.

E: vol comentar alguna cosa més?

J: La meva feina és passar cada dia a veure els malalts, independentment de si són o no creients, soc un professional més, si algú no em vol veure, jo no entro a la seva habitació, molts em diuen que no són creients, però no per això deixo de fer-los una estona de companyia. Quan vaig a veure els malalts parlem de diverses coses, en poques ocasions parlem de religió, si ells volen els hi dono la comunió i si no fem la xerrada. Cada dia ofereixo una missa a la capella de l'hospital.

Nota: l'entrevista es va realitza en el seu lloc de residència, dins l'hospital mateix. Ha estat cordial i molt obert als canvis que es donen en la nostra societat. Presenta un gran respecte i estimació pels malalts.

Entrevista nº 6
Entrevistadora: Montse
Informant: Pilar

Dades personals:
Nom: Pilar
Edat: ?
Nacionalitat: espanyola
País: Espanya
Treball: treballa a casa.

Nota: la Pilar, és una senyora d'aproximadament uns 55 anys, es casada i té tres fills. Es evangelista des de fa uns anys, segons diu la seva vida ha canviat moltíssim des de que porta aquesta nova manera de viure.

(comencem l'entrevista amb una explicació generalitzada del que és un evangelista, fa una explicació històrica del procés)

Entrevistadora: quines són les seves creences i valors i com influeix la seva religió en la vida diària?

Pilar: la nostra fe és una manera de viure, l'església Cristiana Evangèlica, la seva norma es tornar a l'eix principal, el que separa és la condició de l'home, el que uneix és la paraula. Actualment la paraula de Déu més les tradicions no funcionen, ha pesat més les tradicions que la paraula de Déu. En la nostra doctrina no hi ha més Déu que Déu, el baptisme és pertanye a Déu. El baptisme és un testimoni públic, torno a néixer i pertanyo a Déu. L'enterrament sota l'aigua i el tornar a sortir simbolitza que tornes a viure, vius una nova vida. Jo soc qui decideixo si vull ser cristià o no. Ser cristià no és cap títol és un estil de vida, l'autoritat de la seva vida és la paraula de Déu.
L'Evangeli vol dir bones notícies, és una paraula que simbolitza una bona nova. La religió és diferent de ser cristià. La persona ha de creure, la creació del per què estem aquí. La persona s'ha de plantejar què és el què fem aquí. Déu és amor. Ens crea per què té la necessitat de ser estimat, nosaltres som la seva família. El món espiritual és el món real, el físic surt de l'espiritualitat. Déu és esperit, ens va crear a la seva imatge i semblança. No tenim la seva saviesa perquè ens hem apartat d'Ell.
Nosaltres no creiem en els sants, ni adorem a la Maria, si que la admirem i la respectem, però no son sants per nosaltres.

E: Com veu la malaltia la seva església?

P: el procés d'emmalaltir és una maledicció, avui dia es continua sanant. Sana Déu no nosaltres. Jesús va venir per salvar-nos de la malaltia. Déu no envia malalties, les malalties són una maledicció de la llei, la malaltia la provoca el diable. Déu no ensenya fent el mal. Jesús agafa tots els pecats de tothom fins i tot els futurs i se'ls carrega a la Creu, a la Creu hi posa totes les malalties, la gana, la pobresa, la set. Ell mort físicament i espiritualment, però Jesús és ressuscitat i és salvat igual que nosaltres ho serem.

E: Com es viu la mort, en parleu, és important per vosaltres la causa de la mort?

P: l'home és esclau del diable, Déu ens salva i és a través de la seva forma en home que pacta la salvació de la humanitat. Nosaltres diem que l'ànima té tres parts: els pensaments, les emocions i la voluntat. Som un esperit que te una ànima i viu en un cos de carn que en diem el vestit. La mort de Jesús és la nostra salvació.

Si que parlem de la mort, abans no en parlava, però ara si, perquè sabem que per la mort de Jesús, nosaltres estem salvats. Per nosaltres la paraula és la fe i la conducta la trobem a través de la Bíblia, la Bíblia és la paraula de Déu, no hi ha res afegit pels homes. Per nosaltres la mort d'una persona molt propera no genera angoixa, hi ha tristesa per la desaparició física. No hi ha desesperació. Els enterros no són actes de tristesa.
La mort significa que la persona va al cel igual que Jesús, surt el cos i va amb Déu. El dia de la resurrecció dels morts, la matèria sortirà i tornarem a tenir les tres parts (cos, ànima i esperit)

E: què és el més preocupa en referència a la mort?

P: no hi ha preocupació perquè pensa que estaràs amb Ell. Tindrem una llarga vida. Si que hi ha una preocupació, el marxar abans d'hora. Suposo que s'asseguraran de què estic mort de veritat, no m'agradaria que m'enterressin viu. Em preocupa més com em moriré que o pas la mort en si.

E: és un tema tabú entre vosaltres?

P: no, no és un tema tabú. El cristià verdader no ha de tema a la mort. Pau ja ho deia. Morir en el temps de Déu, ple d'anys i amb salut. Si la mort agafa a un jove, no és voluntat de Déu. Nosaltres parlem de la mort, no li tenim por.

E: Que fan davant el dol, quin recolzament teniu i quin tipus d'acompanyament seguiu

P: en la nostra comunitat s'ajuda a les famílies segons les seves necessitats. En la mort d'una persona , en l'enterrament, tota l'església hi participa, es canta, s'alaba a Déu. El pastor i els voluntaris parlen de les qualitats de la persona. Es predica la paraula de Déu. Nosaltres a l'església tenim els germans o membres de fe, els diacans, els presbiters, els pastors i els bisbes.
Hi assisteixen a l'església els germans o membres de la fe, els diacans que són els que fan algun servei com per exemple atenen o netegen o vigilen els nens a la guarderia etc. llavors hi ha els presbiters que són els directors d'un departament de l'església com per exemple la lloança, l'ensenyança... després tenim els pastors que són els que dirigeixen l'església i prediquen la paraula de Déu. Oren pels malalts i per les necessitats, religioses, financeres o d'altres. Ora per les persones com ho feia Jesús. I tenim el bisbe que és el pastor que ajuda a varis pastors de diferents esglésies.

E: quin seguiment es fa?

P: bé, nosaltres intentem fer suport a les famílies, la trobada a l'església es reconfortant per tots, i allà es troba en companyia dels demés. És gratificant trobar a la comunitat. Tots nosaltres en donem suport. Tenim molt clar que cadascú ha de superar la seva tristesa, intentem que la pena marxi el més aviat possible.

E: quines manifestacions de dol seguiu?

P: no ni ha de concreta, la vestimenta n'hi ha que es poden posar una mica de dol, però gairebé ningú ho fa, les modes canvien, la pèrdua la portes a dins, t'has de refer el més aviat possible per tirar endavant. Ets tu mateix que has d'agafar forces. Som cristians, seguim l'evangeli i com a tal hem de fer-nos suport els uns als altres, però el que comte és saber que la persona que ha marxat ho ha fet per anar al costat de Déu.

E: en el moment de la mort, en l'enterrament com ho porteu, que feu?

P: fem com qualsevol altre, la persona es vetlla, i quan arriba el moment s'enterra de forma normal, s'intenta donar-li un bon enterro, segons les característiques de cada família, però les persones intenten donar el millor que poden. El ritual és igual, l'enterro, la missa i cap al cementiri on hi van els més propers del difunt.

E: voldria afegir alguna cosa més

P: no, solament que m'agradaria que vinguessis alguna vegada a veure la nostra pregària, a la nostra església hi ha molt d'amor, molt de companyerisme, molt de vida junt amb els altres. la nostra manera de viure és una manera de fer, una manera d'entendre la vida. Els evangelis ens parlen en nom de Jesús, la seva bona nova.

Nota: La reunió es va fer en un despatx on en l'entrevista era amb la Pilar i el seu fill, la que va parlar tota l'estona va ser la mare. Va ser una entrevista cordial i ella es va mostrar durant tota l'estona molt interessada en que entengués que el seguiment de l'evangeli és molt important. Va durar dues hores.

Entrevista nº 7
Entrevistadora: Montse
Informant: Mercè

Dades personals:
Nom: Mercè
Edat: 46
Nacionalitat: Catalana
País: Espanya
Treball: Dependenta.

Resum: la Mercè és una noia que va perdre el seu germà, ella es defineix com a catòlica no practicant. Treballa de dependenta, és casada i no té fills.

Entrevistadora: Com et defineixes segons les teves creences i valors?

Mercè: Jo soc cristiana catòlica, però no soc practicant, y com més va més negre ho veig per ser practicant, no crec amb els capellans, no crec amb l'església, no crec amb totes les tonteries que diuen, la nostra església no evoluciona, no està per igual amb l'evolució de la societat. Fixat amb tot el que han dit amb la malaltia del Papa i la seva mort. ens veiem molt valents per criticar els musulmans quan els veiem resar a la Meca, o quan veiem algun dels seus religiosos o dirigents, i nosaltres fem el mateix. Potser és que la gent té la necessitat de creure amb algú, però jo la veritat és que no hi crec, el món està ple d'injustícies, el món està ple de necessitats. Sí, sé que ells diuen que les injustícies les fa l'home i és que el que ells prediquen o fan no ho fa l'home?. Crec que com més gran em vaig més agnòstica em torno. No puc entendre que parlin de la pobresa del món, de l'ajuda que hem de fer entre tots i ells, els capellans, estant plens de riqueses, crec que tot plegat és una màfia. No hi crec, ho sento, però no va em mi tota aquesta farsa.

E: com molt bé dius, no ets creient, diguem quins són els teus valors i en quins fonaments es basen les teves creences o els teus valors

M: els meus valors, són la gent que jo estimo. Jo no sé si tenen fonaments les meves creences, no ho sé, el que sí cada dia estic més convençuda és que cadascú va per ell, no importa l'altre. Nosaltres no tenim fills, jo soc una persona que no tinc estudis universitaris, però no s'ha de ser gaire intel·ligent per veure com està la societat avui dia. Els meus valors poden ser molt bàsics en referència a altres persones. Jo i els de casa, procurem no fer mal a ningú, no ens fiquem en res, portem una vida molt tranquil·la, la feina, la casa i la nostra família. Els meus pares són grans, gràcies a Déu encara els tinc tots dos, els meus sogres ja no hi són. Però tenim nebots i els estimem com si fossin fills nostres. Jo no soc de les que dic que vivim pels altres, no, vivim per nosaltres com tothom viu per ell mateix, però també intentem fer feliços als que ens envolten.

E: com veus les malalties, segons les teves creences que penses de les malalties, influeix el tipus de malaltia que presenta una persona en el teu comportament vers ella?

M: no, el meu comportament enfront una persona malalta depèn de la meva relació amb ella. Per exemple no és el mateix que es posi malalt un meu nebot o bé el veí que possiblement ni el conec. Si que és veritat que encara avui dia, molta gent, plany més o menys segons el malalt que és, o segons la malaltia que té. Una costum que molts tenen és que quan un està malalt, demanen que té, quan es va a veure algú a l'hospital, el primer que es demana és que té. Què importa que té? El que importa és que si és un company, un amic, un familiar, el vas a veure perquè el vols veure, no per veure que té. Per altra banda també soc conscient

que hi ha malalties que s'amaguen durant tota la vida, encara estem el l'era del "què dirà la gent" i més en pobles o ciutats petites que tothom es coneix. Ara potser no es dona tant. Les coses van canviant i la gent també.

E: has viscut alguna mort propera?

M: sí la del meu germà

E: com ho vas viure

M: molt malament, ja fa anys que és mort, va morir molt jove, no li tocava encara. Nosaltres érem tres germans, la meva germà i jo són les que quedem. El meu germà va morir quan tenia trenta cinc anys. Era solter i vivia la seva vida. Jo ja era casada i la meva germana també. Va morir de SIDA i encara els meus pares no saben de què va morir. Els hi vàrem portar d'amagat i ells es pensen que va morir de càncer. El meu germà era homosexual, cosa impensable pels meus pares. Ell mai ens ho va dir obertament, però de tant en tant ens venia a veure, perquè vivia fora de Catalunya, i en moltes ocasions venia amb companys seus, nosaltres no ho veiem gens estrany, eren companys seus. Quan es va començar a trobar malament, va tornar a casa i es va instal·lar a casa dels meus pares. Entre tots el vàrem cuidar. Jo veia que allò no anava bé. Passaven els dies i els mesos i cada vegada estava més malament. El seu únic desig era que no el portéssim a l'hospital, va estar ingressat temporades, però quan, suposo que ell va veure que eren els últims dies, no va voler anar-hi més. Ell deia que volia estar a casa. La meva germana i jo ens vàrem enterar del seu diagnòstic pels metges, però en cap moment ens ho varen dir davant d'ell. Crec que ell sabia que nosaltres ho sabíem, però el silenci va poder més. Sé que en alguna ocasió jo li vaig dir si volia parlar del que li passava i ell em va dir, ja saps que em passa, deixem-ho així, i des de llavors no en vam parlar més. Crec que des de llavors jo encara em vaig tornar més incrèdula. No podia ser el que estava passant. El meu germà era una bona persona, ell si que era creient i en alguna ocasió, en tantes i tantes converses que vàrem tenir em va dir que havia de creure més, que hi havia d'haver alguna cosa que compensés tot el que les persones pateixen. Jo no ho veia ni ho veig així. Ell s'agafava a un ferro cremant per poder viure, fins que ja no va poder més i es va deixar anar.

E: Què és el que més et preocupa del fet de morir o de la mort

M: el què més em preocupa és el patiment. El meu germà va patir molt, primer patia, crec jo, i em la meva germana n'hem parlat moltes vegades, per si nosaltres ens enteravem del que passava, per si no entendríem el que ell havia estat, nosaltres era el nostre germà i tant ens era el que era, ell era una bellíssima persona. Som una família molt oberta, el menys la meva germana i jo, els meus pares ja són grans i potser els hi costaria entendre-ho, però nosaltres no. I per altra banda, va patir molt mentalment, ell es veia cada dia més deteriorat, va arribar un punt que no podia ni menjar i tenia el cap ben clar. Ell havia set molt guapo, era alt, fort, amb una expressió de bondat que encara feia que fos més interessant. Suposo que quan es veia cada dia més defallit, es consumia per dins. Físicament no tenia dolor, però el seu dolor era un altre. Avui dia hi ha molts medicaments que fan desaparèixer el dolor, però els pensaments, la ment va per un altre cantó. Ell fa quinze anys que és mort, les coses han canviat molt i potser avui seria diferent tot el seu procés.
Un altre cosa que em fa patir o que em preocupa és trobar-me sola, el meu germà tot i que ens tenia a nosaltres, en algun moment es trobava sol, i nosaltres ho veiem, no tenia la seva parella amb ell perquè ja havia mort feia temps. El seu confessor o persona en la que evocava tots els seus pensaments i neguits va ser el metge que el portava. Amb nosaltres era el dia a dia, però les coses de més a fons, no les volia compartir amb nosaltres, potser per no fer-nos patir. Va arribar un punt que no volia ni veure la meva mare, se li feia pesada, se li feia carregosa, la nostra mare era gran i no entenia que passava, volia de totes totes

que mengés, que s'aixequés, i a ell això el molestava, perquè no tenia forces per res, ni per menjar, ni per veure la tele, ni per llegir que li encantava. Ell volia tranquil·litat, pau.

E: Parleu de la mort

M. no n'havíem parlat mai a casa, i encara ara no en podem parlar davant els meus pares, la meva germana i jo a darrera del meu germà si que n'hem parlat, amb el meu marit també, però no és un tema de conversa, en parles en moments puntuals i quan parlem d'en Josep, però poques vegades. Si que sé que quan ell va morir, a mi em va caure el món a sobre, el meu germà per mi era com un Déu, ell m'estimava molt, jo era la petita i fins que va marxar de casa, jo era la seva nineta dels ulls. Encara l'enyoro i si és veritat el que ell em deia, suposo que allà on està em deu estar escoltant.
(m'ensenya una foto que té al menjador d'ell, m'explica anècdotes de quan eren petits).

E: Com creus que es viu la mort en la nostra cultura

M: malament, no estem preparats. Sembla que sempre són els altres que s'han de morir. Jo no m'hagués pensat mai que això ens passaria a nosaltres. Potser si hagués passat ara, ja som més grans i ho veuríem d'una altra manera, però en aquell moment tots érem molt més joves i no et planteges situacions com la que vàrem viure. Tampoc vàrem saber com tractar als nostres pares, sembla que no i costa molt mantenir una mentida durant tant de temps, encara ara hem de vigilar el que diem perquè no surti la paraula SIDA.

E: és important la causa de la mort

M: per nosaltres no, però com ja veus pels meus pares si, encara avui dia, i com he dit abans, és important de què et morts, si la mateixa mort per SIDA hagués estat per una transfusió de sang, el meu germà hauria estat una víctima i possiblement hauria fet pena a la gent, però la SIDA del meu germà era per ser homosexual i en aquell temps, com ara, no és ven vist. Sembla que agafen la malaltia perquè ells volen, i això no és així, ningú vol estar malalt. Quan va començar tot, vàrem estar uns dies ingressats al Clínic, les converses de la gent eren horroroses, no podies estar a la sala d'espera perquè allà hi havia de tot. Penso que hi havia persones que no sabien el que es deien. Acompanyats que acusaven al malalt de la seva malaltia, es clar que no tenien el malalt allà amb ells, però el que comentaven entre ells no tenia perdó. La nostra feina era que els nostres pares no hi anessin, a la sala d'espera, per por que algú els hi demanés què tenia el seu fill. Sort que ja no hi vàrem anar més i el van seguir des de l'hospital general d'aquí a Vic.

E: què veu fer en el moment en què es va morir

M: es va morir a casa, hi érem tots, tal i com ell volia. Nosaltres el vàrem posar a punt, i vàrem avisar al metge i a les pompes fúnebres. El van venir a buscar i després vàrem fer el vetllatori a les pompes. Ells el vàrem acabar d'arreglar i el varen vestir, li vàrem buscar el traje que a ell li agradava més i el més nou que tenia. La caixa, vàrem triar la més maca, tot i que ja saps que quan és una malaltia infecciosa del que es mor la persona ha d'anar amb una caixa especial, per fora no es veu res, i ningú ho sap. També ens varen dir que es donava parte a la Generalitat, que això em sembla que ja ho fa el metge, dient la malaltia i la mort, ja que porten un registre de totes les malalties infeccioses per portar un control, no sé si encara funciona així. Clar tot això t'ho dient en moments que tu no està per coses d'aquestes, i sembla que el teu germà sigui alguna cosa estranys, amb el temps ja ho relativitzes tot i veus que és una manera de fer i ja està, però en aquell moment estàs atontat. Moltes vegades he pensat com ho haurien fet els nostres pares si nosaltres no hi fóssim. Segur que hi ha famílies que estan soles o que no tenen ningú, quin trasbals.

E: Com heu portat el dol, heu tingut algun seguiment?

M: crec que encara ho hem fet força bé, la que no ho ha superat mai ha estat la meva mare, el meu pare potser és més fred i no ho demostra tant. Ningú ens ha fet cap seguiment de res, perdó sí, el metge de capçalera si que ens venia a veure les primeres setmanes, amb en Josep el venia a veure dia per altre i van tenir molt bona relació, clar tant estar a casa es va crear una relació molt bona. Però una vegada van passar els dies ja no va venir més, és d'entendre, ell tenia la seva feina. Però et quedes molt sol, el meu marit i jo ens vàrem instal·lar uns dies a casa els pares, però vàrem veure que també havíem de marxar perquè si no ells s'acostumarien a tenir-nos allà i potser no fora bo, seria pitjor el remi que la malaltia. Sé que quan va passar tot, es trobaven com desemparats. Nosaltres sempre els hi hem fet molt de costat. Viuen en una escala que tenen molt bon veïnat, i sempre xerren amb els veïns. Ara són grans la mare té 84 anys i el pare 85, gràcies a Déu estan encara força bé per l'edat que tenen, i ho van poder passar junts, ells suposo que parlen o parlaven del que va passar, però a nosaltres no ens han demostrat mai el voler dependre de nosaltres. Diuen que el dol es necessita temps, no crec que sigui el mateix, perdre un germà o perdre un fill. El que si sempre han dit és perquè s'ha mort en Josep i no s'han mort ells que són grans. En Josep tenia tota una vida per davant.

E: va canviar la vostra forma de vestir quan estàveu de dol

M: crec que sempre estarem de dol, nosaltres potser no però els meu pares crec que si. La meva mare encara va negre, de tant en tant es posa alguna camisa blanca, però la seva indumentària sempre més ha estat fosca. El meu pare no. Nosaltres tampoc. En Josep no volia que anéssim negres, deia que era molt trist. Saps i ara que ho dius, des de que va passar això no m'he comprat cap més peça de roba negra. El meu germà era molt alegre, i volia que tothom ho fos, quan em via amb algun vestit o samarreta o pantalon negra, sempre em dia, nena això fa gran i trist, ets jove i has de portar colors alegres. No li agradava el color negre, i quan estava bé també deia, si mai em moro no ho poseu de dol, aneu a missa amb un vestit ben vermell. Ho dia en broma, però no li agradaven els color foscos. Ni la meva germana ni jo hem portat dol. Avui dia ja no es porta i l'estimació i els sentiments els portes a dins.

E: vols afegir alguna cosa més

M: crec que no.

Nota: l'entrevista va durar aproximadament dues hores i es va realitzar a casa seva. Cal dir que la Mercè es mostrava una mica tensa, potser perquè ella es considera tímida i te por de no manifestar el que sent. Abans de l'entrevista pròpiament dita vàrem estar parlant molta estona per poder entrar en el tema.

Entrevista nº 8
Entrevistadora: Montse
Informant: Jaume

Dades personals:
Nom: Jaume
Edat: 38
Nacionalitat: Catalana
País: Espanya
Treball: informàtic.

Resum: en Jaume és una noi de 38 anys, evangelista, casat amb una nena de 8 anys. És evangelista des dels 29 anys. Està feliç i la seva vida, segons ell, està plena de sentit. Treballa d'informàtic.

Entrevistadora: quina és la teva religió?

Jaume: jo soc cristià evangèlic, això vol dir que la meva religió està basada en els evangelis, els quatre evangelistes són en Mateu, Marc, Lluc i Joan. L'evangeli és la bona nova. Són les vivències de Jesús. Nosaltres criem en Jesús que és el que va donar la seva vida per nosaltres. Hem de creure en ell perquè sinó, no tindrem la salvació, i no et pensis que ho dic de forma carca, no, hi crec realment. La vida ha de tenir sentit per aconseguir una bona vida en el més enllà.

E: quins són els fonaments de la religió o de l'església cristiana evangèlica

J: crec que com a tot cristià, la dels cristians, però hi ha una diferència, nosaltres no som catòlics, el catòlics tenen altres creences, ells es basen sobre tot en els postulats dels papes, quin enrenou per cert, amb la seva mort, veritat.....
Nosaltres no tenim papa, nosaltres seguim l'evangeli, l'evangeli és la paraula de Jesús. S'ha qüestionat a vegades si el que diuen els evangelis és o no cert, la veritat és que els evangelistes estaven obligats a respectar la veritat, i escriure-la tal i com era, sinó haurien arribat multituds de versions i un o altre els hauria refutat.

E: com influeix la religió en les teves creences i valors

J: crec que d'una manera molt sana, crec que no veiem la vida de Jesús igual que els catòlics, ells diuen que principalment la pobresa era la vida de Jesús, nosaltres no hi estem d'acord, Jesús era una persona que venia d'un fuster, el seu pare ja tenia una professió, també els catòlics no volen acceptar que Jesús tenia germans, i creuen en la virginitat de Maria, nosaltres l'estimem molt a Maria, però la veiem de forma distinta. Les meves creences en referència a la religió és que cada dia hem de viure de forma honesta, de forma que si podem ajudar als demés ho fem, però això no vol dir que ens haguem de privar de res, cadascú fa pel que pot, hem de treballar com tothom, hem de disfrutar i ens hem d'estimar. La base de tot és sentir-te feliç, feliç amb el que fas, amb el que tens, amb els teus companys, amb la teva família ...

E: Com explica la teva creença la malaltia

J: no sé si tinc explicació, el que si sé és que Jesús no porta les malalties, ell vol que estiguem sans, si creus amb Ell pots sanar, som els homes els que per la nostra incredulitat, pel nostre comportament agafem malalties. Déu és bo, molt bo.

E: has viscut alguna mort propera

J: no, he viscut la mort de persones grans, els meus avis que pràcticament no me'n recordo, possiblement i suposo que quan era més jove no tenia consciència de tot el que tot plegat suposava. Els meus pares no són evangelistes, són catòlics, però tampoc són practicants. Ells no entenen el que faig, ho respecten però no sé si ho tenen massa clar.

E: parles o parleu de la mort?

J: mira, quan pensem en la vida, no pensem en la mort i molt menys les confrontem, per això en moltes ocasions i per a moltes persones està mancat de significat o de sentit parlar de la mort. Tot i que sempre fem comparacions oposades com per exemple, el res i el tot, el blanc i el negre, el dolç i el salt, mai contraposem la vida i la mort, parlo per lo general. Nosaltres si que parlem de la mort, jo parlo de la mort a casa com puc parlar d'un altre tema. Però suposo que ho faig perquè a mi mai ningú, quan era petit i jove me n'havien parlat, parlo d'aquests temes des de que estic en aquesta comunitat. Jesús parla de la mort, no em fa por la mort i vull que els de casa meva tampoc en tinguin por. Hem de tenir por del patir, del que no ens cuidin com ho han de fer, de trobar-nos sols. La mort és inevitable, des de que naixem que ens podem morir. La mort és la mort del cos, físicament desapareixem, però espiritualment no.

E: quin paper tens en la teva comunitat?

J: soc diàcan, faig classes als nens i procuro que em prestin atenció, a vegades després del cole, no estan massa concentrats.

E: Què és el que et pot preocupar de la mort o del procés de morir?

J: mira, no sé que dir-te, suposo que el que no m'agradaria es patir, el patiment és absurd, ningú hauria de patir. El que el papa ha dit aquests dies, que el dolor l'aproximava més a Déu, que per la salvació és necessari el patir, no hi estic d'acord. Déu va patir per nosaltres, però ell no vol que patim nosaltres. El sofriment no hauria d'existir, si existeix en moltes ocasions o en totes és pel nostre comportament. La mort deixa rera seu tristesa i dolor. La mort no deixa de ser una incògnita, no sabem que hi haurà després, a vegades quan parlem de la mort, sempre hi ha algú que fa broma i diu que què passaria si ens donguessin per morts i no ho estem. Sempre hi ha por, sempre hi ha preocupació, però crec que si se'n parla, si es poden exterioritzar totes les angoixes, queda tot molt més diluït.

E: és important la causa de la mort?

J: no, per mi no, el que és important és com et morts. A mi no m'agradaria estar sol, m'agradaria estar a casa, no m'agradaria morir-me a l'hospital. A casa tinc les meves coses, tinc el meu llit, tindria la meva família, no hi haurien desconeguts. Podria fer les pregàries que volgués, no hauria d'estar pendent la meva família només que de mi. Les morts als hospitals són impersonals, i si l'hospital és d'aquests tant grans, encara més. No sé quan ni de què em moriré, però per poc que pugui voldria estar a casa.

E: com es procedeix en el moment que hi ha una mort

J: bé si et refereixes als rituals, són els mateixos que els dels demés, quan una persona es mort, es trasllada al tanatori i allà els arreglen i els posen a punt per fer l'acomiadament, has de triar quin tipus de caixa vols, com vols l'enterro, si vols eucaristia o no, et donen tota la informació, generalment tothom fa pel que pot, però sembla que com és l'ultim que feràs per la persona intentes donar-li un bon enterro. Abans jo recordo que podies triar fins i tot el tipus de cotxe que volies, si el volies més o menys solemne.

Les persones el van a veure i quan arriba el moment anem cap a missa i cap al cementiri. He vist diferents formes de despedir-se, alguns en el cementiri fan pregàries i canten, d'altres no. Generalment es fa la pregària i res més. Sempre que es pot s'intenta donar un bon enterro.

E: com es segueix el dol, quin tipus d'assessorament hi ha, com es supera?

J: el dol el passen les persones del difunt, els demés ajudem en el que podem, les trobades a l'església serveixen per que se'n adonin que no estan sols, però la pena la passa cadascú segons la relació que has tingut amb la persona que ha fallit, igual que tothom.

E: creus que el seguiment dels familiars és correcte, o faria falta quelcom més?

J: crec que hauríem d'estar més al seu costat, hi ha persones que tenen grans dificultats per tirar endavant, ja no per la part econòmica, sinó emocional. La nostra comunitat es coneix, nosaltres a l'església no ens trobem sols, parlem amb els demés, discutim, fem tots una pinya, els catòlics van a missa i en prou feines es miren, crec que es troben més sols que nosaltres. Els nostres pastors es preocupen per cadascú de nosaltres, els capellans que hi ha en la catòlica, no coneixen ni tant sols als seus fidels, segurament que en pobles petits, en ciutats petites això no sigui veritat, però aquí si que ho és, i sinó diguem tu si el capellà de la teva parròquia t'ha dit mai res. Com pot aleshores lloar-te o no en el moment d'acomiadar-te. No sé sembla que hi ha coses que no tenen sentit, i les pregonen com si fossin veritat. M'agradaria saber realment que fan els capellans de les parròquies, no saben ni si en el seu barri hi ha persones que tinguin mancances. Parlo no per tots.

E: porteu algun tipus de indumentària diferent, o millor dit s'utilitza algun tipus de simbologia especial, pel dol.

J: no, gairebé ningú es posa de dol, les persones van vestides igual que sempre, ja no es porta el dol.

E: voldries dir alguna cosa més

J: no, si tu vols i tens dubtes em truques un altre dia.

Nota: L'entrevista s'ha realitzat a casa seva. Ha estat tranquil·la. Ha durat aproximadament 1h 40'.

Entrevista nº 9
Entrevistadora: Montse
Informant: Marcos

Dades personals:
Nom: Marcos
Edat: 29 anys
Nacionalitat: espanyol
País: espanya
Treball: venedor

Resum: En Marc és un noi que treballa de venedor d'electrodomèstics, està a Vic però la seva intenció és marxar cap a la seva terra, Galícia. Ell fa poc que s'ha introduït en el món evangèlic.

Entravistadora: que religión practicas?

Marcos: yo soy cristiano evangelista, aunque no lo tengo muy claro, hace solo un año que estoy metido en este mundo, no veo que haya mucha diferencia de antes, lo que si ha cambiado es que ahora lo vivo todo mucho mas intensamente.

E: como influye la religión en tus creencias

M: no sabría como definirlo, solo se que creo en Jesús, todo lo que hacemos lo hacemos gracias al conocimiento de los Evangelios, los Evangelios nos enseñan una manera de comportarse, de vivir. No veo diferencia entre antes y ahora, solo se que ahora, cumplo mas con mis obligaciones, voy mas a misa, tiene sentido para mi la religión, no se, no se como decirlo.

E: tienes algún cargo en tu iglesia

M: no, no tengo ninguno, ayudo si hace falta, pero nada mas.

E: cuales son los fundamentos de la iglesia cristiana evangélica

M: creer en Jesús y vivir pensando que el nos ama y que quiere el bien para nosotros. No creemos en los santos ni en el Papa. Los respetamos, eso si.

E: Cuales son tus valores y tus creencias

M: mis valores son vivir bien, tranquilamente, no hacer daño a nadie, trabajar todo lo que se pueda para tener una vida cómoda. No soy ambicioso pero si que me gusta el poder tener comodidades, el dinero ayuda a ser feliz. Jesús era una persona que quería que los suyos estuvieran bien, que faltara a nadie nada, lo que el no quería era que una persona no puede enriquecerse a costa de otra.

E: Como ves la enfermedad, que crees de la enfermedad, hay enfermedades que se ocultan?

M: yo no pienso en las enfermedades, no he estado nunca enfermo, bueno algún resfriado, pero poca cosa, no me he planteado nunca el estar enfermo. Ahora que lo dices podría decir que la enfermedad es algo que tu no quieres, ni nadie quiere. Para mi hay enfermedades que se curan o no se curan, no importa que enfermedad tienes si tiene curación, si no tiene curación estas jodido. No creo que se tengan que ocultar las enfermedades, pero respeto

totalmente el que se oculten o no se quieran decir, hay mucha gente que solo quiere saberlo para chismorrear. Nadie es dueño de otro, el que está enfermo es el que decide si quiere contar o no sus penas.

E: has vivido alguna muerte próxima?

M: no, supongo que la mas próxima que puedo tener es la de mis padres, pero aun son jóvenes, ellos tienen sesenta años, aun les queda mucho tiempo por vivir, si Dios quiere. He conocido gente que se les ha muerto algún pariente, pero yo directamente no, mis abuelos casi no me acuerdo de ellos, y supongo que al ser tan joven no era consciente de lo que pasaba, si que me acuerdo que no me dejaron verlos. No tengo recuerdo de verlos muertos. Bueno solo conocí a dos de ellos. Tengo un recuerdo muy vago.

E: Que es lo que mas te preocupa de este tema, de la muerte

M: me preocupa el sufrir y el morirme pronto. Nuestro Señor no querrá que pase esto. Soy muy joven y no entra en mis planes el morirme. Tengo toda una vida por delante.

E: que representa la muerte

M: creo que es el fin de todo lo terrenal, dejas las personas que quieres, dejas tus pertenencias, abandonas este mundo para ir a otro que según dicen será mas placentero i agradable en el sentido de que todo estará bien. No abran envidias, ni malos rollos. Estaremos con los que queremos y con Dios todo poderoso.

E: es un tema tabú la muerte?

M: creo que si, aunque nosotros hablamos de ella, creo que en el fondo nadie quiere morirse o mejor dicho todos queremos morirnos lo mas tarde posible. No sabemos que nos espera realmente. El propio desconocimiento hace que a veces la olvidemos.

E: como vivís la muerte, es importante su causa?

M: no creo que sea importante su causa, creo que lo mas importante es si te puedes despedir, o si dejas cosas pendientes. Una muerte repentina no debe dar lugar a nada, una muerte muy larga debe ser horrorosa, no se donde esta el punto medio. Se vive con pena, pero hemos de aceptarla. Todos nos tenemos que morir.

E: que hacéis cuando una persona se muere, como se expresan las emociones.

M: con mi nueva visión de las cosas no se que haré ni como expresaré mis sentimientos, supongo que depende de quien se muera, si es o no una persona que quiera mucho, o si el día de mañana me caso y tengo hijos, no puedo decirte que haré. Puedo decirte como lo viven los que conozco y hay de todo, unos con desesperación aunque sepan que es voluntad de Dios, otros con resignación, depende.

E: que se prefiere, morir en el hospital o en casa

M: creo que la gente al hospital porque tienen la necesitad de que se les cure, pero cuando ya tienes una enfermedad incurable y sabes que te tienes que morir creo que la gente prefiere estar en casa. Yo me gustaría que cuando llegue el momento estar en casa. En casa estas con los tuyos. Aunque me consta que hay hospitales de todo, pero en el hospital seguro que hay mas métodos y no te dejan sufrir, pero hoy en día esos métodos pueden trasladarse a casa.

E: que ritual se sigue

M. creo que como en todos los sitios, el muerto se arregla, se hace el velatorio y se entierra en el cementerio. En el velatorio es donde la gente puede manifestar su condolencia, al cementerio van la familia y personas mas allegadas al difunto. No he seguido nunca ningun muerto.

E: que piensas del duelo

M. el duelo, depende de las personas, hay gente que estarán siempre de duelo, otras que rápidamente vuelven a llevar la vida normal. Hoy en día la gente no se viste de negro, a lo mejor las personas mayores, pero ya ni eso... creo que lo importante es tener con quien consolarte. Nosotros creemos en la luz de Jesús, creo que si lo crees de verdad ya tienes con quien consolarte.

E: que tipo de seguimiento y soporte reciben las personas que estan de duelo.

M: no lo se, supongo que el de sus seres queridos.

E: sabes si se utiliza algún tipo de simbología

M: no, no lo se.

E: quieres comentar algo mas

M: no, bueno si, es un tema que seguro que han quedado cosas en el aire, pero que ahora no se cuales son, creo que me servirá a mi también para reflexionar mas sobre todo esto. Hay preguntas que las tendría que saber y la verdad es que nunca me las havia planteado.

Nota: l'entrevista s'ha realitzat a través d'un company que coneixia al Marc, ha estat una entrevista que ha durat aproximadament una hora. S'ha realitzat en un bar. Semblava estar preocupat per no respondre, el que ell deia, correctament.

Entrevista nº 10
Entrevistadora: Montse
Informant: Joan

Dades personals:
Nom: Joan
Edat: 58
Nacionalitat: Catalana
País: Catalunya
Treball: empresari

Resum: en Joan és un empresari que fa aproximadament dos anys se li va diagnosticar una neoplàsia de pulmó. Actualment està amb tractament de quimioteràpia. Es defineix com creien a mitges.

Entrevistadora: en quina religió es basen les teves creences

Joan: crec que en la cristiana catòlica, però des de que estic malalt ja no sé en que creure. Tot se m'ha girat, els meus projectes, les meves aspiracions. He canviat, han canviat els meus valors, abans només treballava i treballava, ara solament vull estar tranquil i qui dia any empeny, estic molt més a casa, i disfruto de la meva família. Els metges ja no saben que més dir-me, el càncer m'ha brotat en altres llocs, jo fumava, però no per tenir això. Ara el que vull es posar-me bo.

E: com veus la malaltia des de el teu punt de vista

J: en un principi, pensava que no em podia estar passat, jo era una persona que no havia fet mai mal a ningú, Déu no em podia castigar d'aquesta manera, fer-me patir i fer patir als meus, però ara veig que això no és així, hi ha molta gent que està malalta, tots estem dins del sac i avui em toca a mi i demà serà un altre. Quan vas a l'hospital sembla que tothom està malalt, quan vas pel carrer, sembla que tothom està bo. De totes maneres crec que si hagués un Déu com diuen que hi ha, no faria que la gent patís tant.

E: què et fa canviar d'opinió

J: bé, quan saps que tens una malaltia que no te arreclo, et planteges moltes coses, sembla que et tornes a plantejar la vida, la vols viure molt més intensament, dones importància a coses tant rutinàries com el aixecar-se cada dia, hi ha dies que no surto de casa per por a constipar-me o a marejar-me, però quan estic bé, sembla que el dia es fa curt, voldries que el món s'aturés en aquell instant. Crec que no sabem viure de forma positiva. Ara tot m'està bé, a tot li veig la seva gràcia. Soc molt més tolerant, les meves filles hem diuen que he canviat molt, sempre hi ha hagut molt bona relació amb elles, ara em porten el negoci i així com abans semblava que no sabien fer res, ara veig que se'n surten prou bé.

E: que creus que pot passar, quin futur hi veus

J: espero que tot s'acabi bé, i com ja saps des del principi, no entraré en el tema de la mort, no en vull parlar, és un tema que abans no en parlava i menys ara. Espero que em vagin posant pedaços i d'aquesta manera anar passant. El que hagi de venir ja vindrà.

E: vols afegir alguna cosa

J: si, viu la vida tant com puguis.

Nota: l'entrevista pròpiament dita va durar molt poc, crec que encara que ell m'avisés de que sobre el tema de la mort no en volia parlar, la trobada s'havia de realitzar. Es motiu per valorar i veure que no tothom està disposar a parlar-ne.

Entrevista nº 11
Entrevistadora: Montse
Informant: Mohamed

Dades personals:
Nom: Mohamed
Edat: 32
Nacionalitat: Marroquí
País: Marroc
Treball: Pelleria

Resum: Mohamed és un noi magrebí, casat amb una catalana que es diu Mª dolors però que es fa dir Amina ja que des de que es va casar, la seva religió és la musulmana. Ell treballa en una pelleria i ella te cura de la família. És una persona de referència en la comunitat musulmana.

(primerament l'entrevista es realitza amb la Mª dolors i més tard s'incorpora el seu marit)

Entrevistadora: Quina és la religió que practiques

Mª Dolors: jo era cristiana, soc d'aquí, d'un poble del costat, però des de que he conegut al meu marit i m'he casat amb ell, segueixo la religió musulmana. No per obligació, sinó per consentiment. M'agradaria que a partir d'ara em cridessis pel nom que faig servir, el meu nom, Amina. Pensa que si no seguis la religió musulmana, no aniríem bé, tot el que fem ho fem plegats. Crec que la religió musulmana, crec en aquest Déu.

E: quins són les bases de les vostres creences

A: la fe, tot el que fem es basa en els cinc pilars de la religió, si no els pots complir, no ets un bon musulmà, el primer de tot y en el que es basa tot és en el testimoni de fe, tot lo de més ja et ve donat per aquest testimoni. El primer que hem de tenir és el compliment amb Déu, després l'educació amb els fills, el respecte amb els veïns. L'Islam controla tota la vida, la teva actitud, l'actitud davant el poble, l'herència, la família, el matrimoni, hi ha unes línies a seguir amb tot el que es fa. El Corà i el Hadiz és la seva interpretació.

E: els pilars de la religió islàmica són cinc, com els porteu a terme

(s'incorpora el marit)

M: el primer de tots és el testimoni de fe, és la creença superior, seguir els passos de Mahoma, després ens ve la oració, hem de resar cinc vegades durant el dia, estiguem o estiguem, la caritat és obligada, però depèn del que tens, es paga a l'iman i es paga al final del mes de Ramadam, el que es recull es reparteix pels més necessitats, l'altre és el Ramadam o dejuni que es realitza el novè mes de l'any musulmà. I per últim tenim la peregrinació.

E: com veuen el procés d'emmalaltir, la malaltia

M: és el destí. Tot el procés de la fe de l'Islam està basat en el primer punt, si la persona creu en Déu tot va per bon camí. Es creu en el destí, tant el dia del naixement com el dia de la mort formen part del destí. Creure en Déu és creure en el destí que està en mans de Déu.

A: el destí és el que ens porta les malalties, el teu destí no el pots canviar.

M: els humans han perdut la creença superior a la nostra capacitat. Les persones han fracassat, hi ha malestar, injustícies. Les lleis han estat revelades per Déu, el teu destí no el pots canviar. Això no vol dir que no s'hi pugui posar remei. El corà parla d'un profeta que estava malalt durant 5 anys i demanava a Déu que si moriria seria la seva sortida. No t'amoïnis pel teu destí va dir-li Déu. Es va rentar amb aigua tèbia i va marxar. Déu et dona la malaltia i la curació.

E: heu viscut alguna mort propera

M: he viscut la mort de la mare, per això varen venir aquí amb el meu pare i ara no fa massa temps la del meu pare. El meu pare es va morir a l'Hospital de la Santa Creu, primer el teníem a casa però quan estava tant malalt el vàrem portar a l'hospital.

E: què feu quan un familiar es mor

M. tots nosaltres paguem una assegurança que ens serveix per quan hem de repatriar a la persona, aquí no hi ha cementiris per nosaltres, ja hem fet la petició varies vegades a l'ajuntament però no hi ha manera. Com que no els podem enterrar aquí, els repatriem. A Collsarola es poden enterrar a terra, però ja està ple. L'assegurança que tenim es a través de bancs o de Sta. Lucia.

E: crieu que la mort és un tema tabú

M: no es un tema tabú, en parlem com igual que parlem de fer-nos grans.

A: abans jo no havia parlat mai de la mort, però ara ho veig com qualsevol altre tema, nosaltres parlem molt, llegim amb els nostres fills temes de tota mena, seguim el Corà.

E: creieu que és important la causa de la mort

A: no és important la causa de la mort. si que és important la gent que es mort fent la peregrinació, ells van directament al paradís, també són important les morts produïdes a les guerres, els màrtirs, però pel que fa a la mort corrent, no és important la causa. Tots haurem d'esperar al judici final.

E: que passa quan un es mort, que es fa

M. primer de tot la mort amb la mort es deixa de fer tot el que es fa, la persona ha de arrepentir-se de tot el que ha fet malament, ho ha de fer de forma sincera ja que ningú el perdona si no és ell mateix que rectifica les seves dolences. Quan una persona vol demanar perdó per una malifeta, el primer que ha de fer és deixar de fer allò dolent, després arrepentir-se, ha de fer la promesa que mai més ho farà i es notifica que allò que feia no ho farà més i demana perdó. Vosaltres podeu fer més d'una vegada coses no ben fetes, demaneu perdó al vostre Déu i sempre os perdona, però moltes vegades ho torneu a fer i torneu a demanar perdó, i os torna a perdonar, en moltes ocasions no es veu una manera de rectificar.

E: quin tipus de suport rebeu o doneu quan una persona ha perdut algú estimat

M: en el moment de la mort és la família la que dona suport al malalt o al que es mort. no tenim la figura del capellà, tot el que pugui passar és entre el mort i Déu.

A: La mort és la factura de la vida que passa revista. El musulmà és el que s'ha entregat a Déu, estem obligats a fer el que Déu mana.

E: quins són els rituals que es segueixen davant un mort

M: el primer es renta el mort, Déu va dir com s'havien de rentar. Les dones les renten les dones, si no tenim aigua ho fem amb una pedra, passem aquesta pedra (m'ensenya una pedra polida, de color blanquinós) per la cara i les mans. Per exemple hi ha persones que es moren en situacions extremes i no els pots rentar, doncs la pedra simbolitza la netedat.

E: utilitzeu algun tipus de insígnies o símbols en els taüts

M: no, no posem res a la caixa, l'enterro ha de ser el més senzill possible, la nostra religió no permet riqueses en aquests moments, la persona es posa a la caixa amb un llençol blanc, sense res de joies ni riqueses, la caixa ha de ser simple, i nosaltres estem obligat a tenir caixes especials perquè els morts els traslladem, però en la nostra terra, els morts s'enterren a terra, es treuen de la caixa, la caixa és el vehicle de transport. Per altra part el fill o hereu que queda, la esposa o el que sigui, s'ha de comprometre a solucionar els deutes que tingui el mort, si es mor en el més de Ramadan, els que queden han d'acabar el Ramadam per ell, pensa que el dejuni és obligat, si no el pots fer tu, l'han de fer els teus hereus, ells estan obligats a resar per tu, són el teu llegat.

E: quin suport teniu i quin seguiment es fa en el dol, després de la pèrdua.

A: la dona es molt important, l'home ha d'anar a treballar, ha de seguir mantenint la família, la dona és la que es cuida de tot, dels fills, del marit, de la casa, mentre la dona no pot perquè està de dol, són els familiars o veïns que es cuiden de que tot vagi bé en la casa del difunt. La dona és el puntal de la família. Generalment es fa una col·laboració de tres dies o els que faci falta, per tal que la família pugui continuar com sempre, sabem que costa però els hi donem suport. El meu marit és una persona que ajuda molt als altres, la gent ja el coneix i sempre li demanen coses, com han de fer això o allò. Ell es coneix a casi tots els immigrants musulmans.

E. que penseu del més enllà

M: tots tindrem un judici final, se'ns demanarà compte de la nostra vida, dels nostres errors i de les nostres pregàries. Feliç aquell que mort durant la peregrinació a la Meca ja que no ha d'esperar el dia del judici final, doncs ja té la glòria d'estar amb Déu i reben d'Ell el seu aliment.

A: pensa que tot el que fem, la nostra manera de viure va dirigida al voltant de déu i el que volem per sobre de tot és poder estar amb ell i viure de forma eterna al seu costat.

E: voleu afegir res més

A: costa entendre la nostra manera de viure, però tampoc es tant diferent a la vostra, solament que la nostra fe és més seguida i practicada. Quan no era musulmana, la meva fe no tenia sentit per mi.

M: si, et regalaré dos llibres que et serviran per entendre'ns millor. I sempre que vulguis ja saps on som.

Nota: l'entrevista es va realitzar a casa dels informants, va ser una trobada agradable. L'entrevista va tenir lloc en una habitació on ens vàrem asseure a terra, era la sala d'oració d'ells i de lectura i meditació.

UN DIA DE MERCAT A LA PLAÇA MAJOR